

Focus op Groei | Strategieën voor duurzame economische groei en innovatie

Een haalbaarheidsstudie naar een Regionale Ontwikkelingsmaatschappij voor het Caribisch deel van het Koninkrijk

Colofon

Focus op Groei | Strategieën voor duurzame economische groei en innovatie

Een haalbaarheidsstudie naar een Regionale Ontwikkelingsmaatschappij voor het Caribische deel van het Koninkrijk

Versie: eindversie

Datum: 30 augustus 2024

Opgesteld door: Deloitte

Begeleidingscommissie:

- Raymond Gradus (Professor VU, Bestuur en Economie), voorzitter
- Jacqueline Snoeker (EZ, plv. Directeur Ondernemingsklimaat)
- Nol Hendriks (BZK, Hoofd Financiën en Economie)
- Eugene Rhuggenaath (oud-premier Curaçao, Executive Director Wereldbank)
- Brigit van Dijk – Van de Reijt (Algemeen Directeur Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij -BOM)
- Glenn Thodé (Lid CFT, oud-gezaghebber Bonaire)
- Gerco Weenink (FIN, Hoofd sectie BZK IRF)
- Marloes Daling (EZ, plv. MT-lid FEZ)

Belangrijke opmerking

Deze eindrapportage is gedateerd 30 augustus 2024 en houdt rekening met ontvangen informatie en gebeurtenissen tot en met deze datum.

Deze eindrapportage is vervaardigd binnen de beperkingen zoals beschreven in de Opdrachtbevestiging. Wij accepteren geen aansprakelijkheid ten opzichte van derden die dit rapport inzien. Het kan zijn dat dit document in elektronisch formaat of als kopie aan u ter beschikking is gesteld. Dientengevolge is het mogelijk dat meerdere versies van dit document bestaan. Het rapport dat is toegestuurd met de ondertekende aanbiedingsbrief van 30 augustus 2024 is definitief en bepalend.

Managementsamenvatting

Doel en aanleiding

Op verzoek van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK)¹ voerde Deloitte het onderzoek “Haalbaarheidsstudie Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Koninkrijk (ROM KR)” uit. Deze studie had tot doel inzicht te verkrijgen in nut en noodzaak voor een ROM KR in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Op verzoek van de opdrachtgever heeft Deloitte tevens scenario’s op hoofdlijnen uitgewerkt om te komen tot een advies voor EZK ten aanzien van een mogelijke interventie ter versterking van economische ontwikkeling en mogelijkheden voor innovatie op de zes Caribische eilanden. Het onderzoek is uitgevoerd in de maanden maart tot en met juni 2024.

Aanleiding voor deze studie was de aangenomen motie Wuite van september 2023, die de regering opriep de haalbaarheid, nut en noodzaak van een ROM voor het Caribisch deel van het Koninkrijk te onderzoeken. Gedacht werd daarbij aan een ROM om de lokale economieën te stimuleren en zich daarbij te richten op digitalisering, klimaat, duurzame landbouw en het ondernemingsklimaat, vanwege een ontoereikende investeringsinfrastructuur en hoge ondernemersrisico's door bureaucratische hindernissen en een gebrek aan continuïteit in het beleid.

De hoofdvraag is als volgt geformuleerd:

Is er een noodzaak voor de inrichting van een ROM voor het Caribisch deel van het Koninkrijk?

Het begrip ‘noodzaak’ is nader gedefinieerd als ‘de noodzaak om marktfalen bij ondernemerschap en innovatie te kunnen ondervangen’.

Daarnaast is gekeken naar mogelijke alternatieven voor een ROM die economische groei zouden kunnen aanjagen en innovatie kunnen versterken.

Aanpak

Er is gekozen voor een aanpak waarbij meerdere methoden zijn gecombineerd: bureauonderzoek, een vragenlijst, semigestructureerde interviews en ronde tafel gesprekken met een groot aantal (circa 90) stakeholders in zowel het Caribisch deel van het Koninkrijk als in Nederland. Stakeholders uit zowel de publieke als de (semi) private sector zijn hiervoor benaderd. Er bleek grote belangstelling voor het onderwerp te zijn en grote bereidheid om mee te werken aan het onderzoek.

De vele gesprekken hebben waardevolle informatie en inzichten opgeleverd. Zeker in een omgeving waar cijfermatige data schaars zijn -een bekend knelpunt in het Caribisch deel van het Koninkrijk- biedt het kwalitatieve deel van het onderzoek een belangrijke basis voor de haalbaarheidsstudie.

Uit de resultaten is op hoofdlijn een analyse gemaakt van het huidige ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie en hoe dit functioneert, op basis waarvan de hoofdvraag van voorliggend onderzoek beantwoord wordt. Daarnaast is aan de hand van scenario’s een advies geformuleerd ten aanzien van een mogelijke interventie op hoofdlijnen, die in een volgende fase verdere uitwerking behoeft, mocht de opdrachtgever hiertoe besluiten.

Bevindingen

Het onderzoek leidt tot de volgende bevindingen die de huidige situatie beschrijven:

---

¹ In dit rapport wordt gesproken van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat conform inrichting ten tijde van de opdrachtverstrekking en het grootste deel van de onderzoeksperiode.

- Het huidige ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie kan een ROM-structuur (nog) niet dragen. In het gehele Caribische deel van het Koninkrijk heeft het ecosysteem versterking op belangrijke elementen zoals de toegang tot kennis en talent, het stimuleringsbeleid van de overheden en de onderlinge samenwerking, het (functioneren van) het huidige instrumentarium voor business development en financiering, en het (functioneren van) de bestaande financiële, fysieke en digitale infrastructuur. Hieraan werd vaak gerefereerd als ‘de noodzaak om de basis op orde te brengen’.
- Er is een veelheid aan fondsen en regelingen vanuit de EU en Nederland die in theorie beschikbaar zijn voor Caribisch Nederland en (in mindere mate) voor de Landen, maar deze zijn (nog) moeilijk toegankelijk en slecht toepasbaar.
- Er is een sterke indicatie van marktfalen bij de financiering van (startende of zich vestigende) innovatieve bedrijven en initiatieven met een financieringsbehoefte van tussen 1-20 miljoen USD, die een belangrijke rol kunnen vervullen bij de economische ontwikkeling en innovatie in Caribisch Nederland en de Landen. Deze conclusie volgt uit een analyse van geleverde informatie uit de financiële sector en uit de vele gesprekken. We spreken in het rapport van ‘vermoedelijk marktfalen’.
- Er is grote behoefte aan ontwikkeling en innovatie op -in de eerste plaats- het terrein van *Waste, Energy & Water* aangezien alle zes de eilanden kampen met aanzienlijke uitdagingen om de economie, ecologie en de bewoners een duurzame toekomst te bieden.
- Er is, naast noodzaak, voldoende potentieel voor investeringen in innovatieve bedrijven met een waarde van naar schatting initieel tussen de 40-80 miljoen USD. Kansrijke sectoren zijn:
  - *Waste, Energy & Water*: duurzame industrie
  - ICT (met name fin-tech en maritieme techniek)
  - Duurzame landbouw, visserij en aquacultuur
  - Mobiliteit en logistiek
- Het potentieel is naar verwachting groot genoeg en, met enige ondersteuning door bundeling van bestaande regelingen, geschikt om een revolverend fonds in te richten zonder aanvullende subsidietak. Ook zien wij grote toegevoegde waarde en potentiële economische en maatschappelijke spin-off van investeringen in dit segment.
- Er bestaat (nagenoeg) geen draagvlak voor de inrichting van een ‘klassieke’ ROM over de zes eilanden heen met publiek aandeelhouderschap. Belangrijkste bezwaar hiertegen is de politiek-bestuurlijke complexiteit waardoor een ROM niet opportuun, en niet haalbaar wordt geacht.
- Er bestaat breed draagvlak (publiek en privaat) voor de inrichting van een fonds dat zich richt op het focusgebied ‘Waste, Energy & Water’ mits het slagvaardig kan opereren en waarbij de doelmatigheid en rechtmatigheid van de inzet van middelen geborgd zijn.
- Er bestaat breed draagvlak (publiek en privaat) voor een verbindend, coördinerend mechanisme om economische ontwikkeling en innovatie over de zes eilanden heen te stimuleren, en energie, middelen en expertise te bundelen en toegankelijk te maken.
- Een verbindend mechanisme kan uitsluitend slagen wanneer het aansluit op lokale behoeften en bestaande (financiële) structuren en ontwikkelingen. Het inrichten van een compleet nieuwe entiteit wordt in grote meerderheid afgewezen. Aan beide zijden van de oceaan wordt gewezen op het belang van lokale capacity building door het versterken van lokale structuren.

De hoofdvraag wordt hiermee op dit moment negatief beantwoord:

Er bestaat thans géén noodzaak voor de inrichting van een (lokale variant van een) Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) *per se* voor het Caribisch deel van het Koninkrijk om marktfalen te kunnen ondervangen.

Wel bestaat de noodzaak tot *interventie* wanneer vanuit beleidsoptiek de doelstelling ‘economische groei en innovatie voor een duurzame toekomst van de (ei)landen’ wordt nagestreefd door vermoedelijk marktfalen te ondervangen en kansrijke sectoren te stimuleren.

Advies | Basis en Focus

Op basis van het onderzoek is het advies om géén ‘klassieke’ ROM voor het Caribisch deel van het Koninkrijk in te richten. Hiervoor ontbreekt de basis en het draagvlak. Het onderzoek wijst echter ook uit dat er grote behoefte bestaat aan actief beleid en interventie om de economieën te versterken en met name de achterblijvende innovatie en meer duurzame investeringen in het Caribisch deel van het Koninkrijk te stimuleren.

Het advies is te komen tot een gefaseerde aanpak om de basis (het ecosysteem) te versterken en focus aan te brengen in investeringen. We onderscheiden de volgende fasering:

Fase 1 | Basis

De basis wordt gelegd met het versterken van het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie door bundeling en coördinatie, zoals beschreven in het ‘no regret scenario 4’. Dit scenario voorziet in de inrichting van een **Economisch Groeiplatform Carib (EGC)**, dat dient als verbindend en coördinerend mechanisme om de economische ontwikkeling en innovatie over de zes eilanden heen te stimuleren. Het EGC moet ervoor zorgen dat de energie, middelen en expertise beter gebundeld en toegankelijk worden gemaakt. Hierbij ligt de nadruk op:

- Het verbeteren van de toegang tot financiering en overheidssteun;
- Het verlagen van de bureaucratie en de ‘cost of doing business’;
- Het optimaliseren en toepasbaar maken van bestaande regelingen en fondsen vanuit de EU en Nederland;
- Het versterken van de samenwerking tussen lokale overheden, kennisinstellingen en private partijen.

Deze eerste fase omvat het aanstellen van een kwartiermaker om de complexiteit van de uitvoering te begrijpen en aan te pakken. Het gaat daarbij onder meer om het nader analyseren van de benodigde middelen, het betrekken van relevante stakeholders en het opstellen van gedetailleerde implementatieplannen inclusief beoogd governance model.

Beslismoment: go/no go Fase 2 en 3

Fase 2 | Focus

Vanuit die basis kan worden toegewerkt naar de introductie van een ‘**Focusfonds op afstand**’. Uitgangspunt daarbij is de inrichting van een revolverend fonds dat zich inhoudelijk richt op het focusgebied ‘Waste, Energy & Water’ en het segment van innovatieve start-ups en scale-ups bedient. Het fonds dient op afstand van de overheden te staan en wordt door een professionele organisatie beheerd. Uitvoering wordt belegd bij de bestaande, lokale financiële instellingen.

Fase 3 | Verduurzaming

De derde fase is gericht op verduurzaming van het fonds. Het Focusfonds heeft voldoende tijd nodig om te kunnen revolveren (6-8 jaar). Monitoring, bijsturing en mogelijk ook uitbreiding van het fonds vindt in deze fase plaats. Het is daarbij van belang de inbedding van het fonds in het beleid gericht op Koninkrijksrelaties te bewaken. Dit vergt reguliere afstemming tussen de beleidsambities en programma's van de betrokken ministeries.

Dit gefaseerde model heeft de "ROM-componenten" 'Investeren, Innoveren & Internationaliseren' in zich en kan hiermee bredere economische ontwikkeling aanjagen. Het beoogde fonds is, in terminologie van de ROM, gericht op de investeringstak. Business development wordt gedragen door bundeling en coördinatie van beleid, regelingen en uitvoering.

Middelen die door de Nederlandse overheid worden gealloceerd, worden in dit model uitsluitend aangewend als initiële kapitaalstorting in een fonds dat in een periode tussen de 6-10 jaar moet gaan revolveren. In dit model worden **geen middelen in subsidievorm** beschikbaar gesteld.

We geven in overweging om de middelen voor de voorfinanciering van het fonds uit het Nationaal Groeifonds² te betrekken. Vanzelfsprekend dient een verkenning gedaan te worden ten aanzien van de allocatie van middelen.

Belangrijke slotopmerking is dat aansluiting bij, en samenwerking met, de lokale overheden en private sector bij ieder scenario voorop moet staan.

---

² Uitspraken over het Nationaal Groeifonds en andere regelingen zijn gebaseerd op de afspraken hierover van het Kabinet Rutte IV.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	10
1.1	Aanleiding haalbaarheidsstudie.....	10
1.2	Vraagstelling en doelstelling haalbaarheidsstudie.....	10
1.3	Onderzoeksmethodiek.....	11
1.4	Scope en kaders	12
1.5	Leeswijzer.....	13
2	Huidige speelveld Ondernemings- en innovatieklimaat	15
2.1	Uitgangspositie ondernemings- en innovatieklimaat	15
2.2	Kenmerken van de landelijke economieën	16
2.3	Overheidsbeleid inzake economische ontwikkeling, ondernemerschap en innovatie.....	19
2.4	Aanwezigheid van kennis en talent.....	21
2.5	Uitkomsten Regioscan.....	22
3	Huidige spelregels – Juridische context	24
3.1	Status binnen het Koninkrijk der Nederlanden.....	24
3.1.1	Aruba, Curaçao en Sint Maarten.....	24
3.1.2	Caribisch Nederland.....	25
3.2	Status binnen de Europese Unie.....	25
3.3	Toegang tot Nederlandse fondsen	26
3.3.1	Aruba, Curaçao en Sint Maarten.....	26
3.3.2	Caribisch Nederland.....	27
3.3.3	Nationaal Groeifonds (NGF).....	27
3.3.4	SDE++	27
3.3.5	Garantieregelingen	28
3.3.6	SIB	28
3.3.7	Succes- en faalfactoren	28
3.4	Financiële wet- en regelgeving	30
3.4.1	Aruba, Curaçao en Sint Maarten.....	30
3.5	Toezichtkaders financiële sector	32
3.5.1	Toezicht in Aruba, Curaçao en Sint Maarten.....	32
3.5.2	Toezicht in Caribisch Nederland.....	33
3.5.3	Samenwerking toezichthouders	33
3.6	Fiscale gevolgen	34
3.6.1	Aruba, Curaçao en Sint Maarten.....	34
3.6.2	Caribisch Nederland.....	35
3.6.3	“Tax Holiday” Curaçao en Sint Maarten.....	35
3.7	Juridische vormen voor een mogelijke overkoepelende entiteit.....	36
3.7.1	Consensus Rijkswet.....	36

3.7.2	Algemene Maatregel van Rijksbestuur	37
3.7.3	Privaatrechtelijke organisatie.....	37
3.7.4	Aansluiting bij bestaande organisaties	38
4	Marktanalyse, business development en sectoranalyse	40
4.1	Business development huidige situatie.....	40
4.2	Financieringsmogelijkheden en investeringstak.....	41
4.3	Identificatie van lokale behoeften, kansen en verbeterpotentieel.....	45
4.4	Huidig ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie	49
4.5	Kansrijke sectoren.....	51
4.6	Schaal en vorm van interventies.....	58
4.6.1	Financieringsbehoefte een indicatie	58
4.6.2	Toepasbaar instrumentarium.....	59
4.7	Draagvlak publiek en privaat.....	60
5	Scenario ontwikkeling.....	65
5.1	Scenario ontwikkeling.....	65
5.1.1	Scenario 1: Klassiek Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Koninkrijk (“ROM KR”)	65
5.1.2	Scenario 2: Focusfonds gerichte investeringen	70
5.1.3	Scenario 3: Ondersteuning private sector fonds op afstand.....	73
5.1.4	Scenario 4: Versterken ecosysteem aansluiten bij bestaande instituten en instrumentarium met een Economisch Groeiplatform Carib (EGC).....	77
5.2	Beoordeling van scenario’s afwegingskader	82
5.2.1	Beoordeling scenario 1: Klassiek Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Koninkrijk (“ROM KR”)	82
5.2.2	Beoordeling Scenario 2: Focusfonds gerichte investeringen	84
5.2.3	Beoordeling Scenario 3: Ondersteuning private sector fonds op afstand	85
5.2.4	Beoordeling Scenario 4: Versterken ecosysteem aansluiten bij bestaande instituten en instrumentarium met een Economisch Groeiplatform Carib (EGC).....	86
5.3	Advies Basis en Focus.....	88
6	Conclusies en aanbevelingen.....	91
6.1.	Conclusies	91
6.2.	Aanbevelingen	92
Bijlagen	.....	95
Bijlage A	Literatuur- en bronnenoverzicht	95
Bijlage B	Overzicht interviews en rondetafelgesprekken	99
Bijlage C	Huidige financiële wet- en regelgeving	102
Bijlage D	Samenvatting economisch beleid per (ei)land.....	107
Bijlage E	Regioscan.....	112
Bijlage F	Huidig Ecosysteem voor ondernemerschap & innovatie.....	117
Bijlage G	overzicht bestaande regelingen	118

1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de aanleiding en doelstelling van de haalbaarheidsstudie naar een Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) voor het Caribische deel van het Koninkrijk, als antwoord op specifieke economische uitdagingen en het stimuleren van lokale economische ontwikkeling. Geïnspireerd door de bestaande ROM's in Nederland, wordt onderzocht of en hoe een dergelijke aanpak kan bijdragen aan verbeteringen in investeringsinfrastructuur en ondernemersklimaat.

Dit onderzoek werd begeleid door een met dit doel ingerichte Begeleidingscommissie onder voorzitterschap van dhr. R. Gradus (zie samenstelling in Colofon).

Dit hoofdstuk schetst de context en motivatie die hebben geleid tot de bevindingen en aanbevelingen in de volgende hoofdstukken.

1.1 Aanleiding haalbaarheidsstudie

Het voorgaande kabinet -Rutte IV- bepaalde dat de garantieregelingen voor stimulering van duurzame energie en klimaattransitie en het Nationaal Groeifonds (NGF) beschikbaar zouden worden gesteld voor het gehele Koninkrijk. Daarnaast heeft de motie Wuite³ het verzoek tot een haalbaarheidsonderzoek voor het opzetten van een ROM voor het Caribische deel van het Koninkrijk geïnitieerd. Dit voorstel is ingegeven door de erkenning van specifieke economische uitdagingen en kansen in deze regio, zoals onderstreept in de motie. Gedacht werd daarbij aan een ROM om de lokale business development te stimuleren en zich daarbij te richten op digitalisering, klimaat, duurzame landbouw en het ondernemingsklimaat, vanwege een ontoereikende investeringsinfrastructuur en hoge ondernemersrisico's door bureaucratische hindernissen en een gebrek aan continuïteit in het beleid.

1.2 Vraagstelling en doelstelling haalbaarheidsstudie

EZK heeft Deloitte gevraagd om onderzoek te doen naar nut en noodzaak voor een organisatie, zoals een ROM, die het innovatie-ecosysteem in het Caribische deel van het Koninkrijk kan bevorderen. In de voorbereidende fase van het onderzoek stelden opdrachtgever (EZK | Ondernemerschap), Begeleidingscommissie en opdrachtnemer (Deloitte) de hoofdvraag als volgt vast:

Is er een noodzaak voor de inrichting van een ROM voor het Caribisch deel van het Koninkrijk?

Met daarbij de volgende deelvragen:

1. Algemeen: hoe ziet het huidige speelveld eruit, wat werkt wel en niet, en wat zijn de lokale behoeften precies?
2. Governance: hoe zou een geschikte governance structuur eruitzien om met voldoende slagkracht en draagvlak te kunnen functioneren binnen de gegeven context?
3. Investeringsstak: hoe zien de huidige markt en haar spelers eruit, en welke mogelijkheden biedt dat in dit kader?
4. Business development: hoe zien de vraag en potentie eruit, welke sectoren zijn kansrijk en aan welke omvang kan gedacht worden?

Tot slot wil EZK advies over de vervolgstappen en hoe deze te faseren.

Het begrip 'noodzaak' wordt in deze studie als volgt opgevat:

De noodzaak om marktfaalen bij ondernemerschap en innovatie te kunnen ondervangen. Wat is ervoor nodig om hiaten weg te nemen en moet dat middels een ROM of alternatief verbindend mechanisme?

---

³ Motie van het lid Wuite over een haalbaarheidsstudie naar de mogelijkheid van een regionale ontwikkelingsmaatschappij in het Caribische deel van het Koninkrijk

We leiden uit deze formulering twee richtingen af voor het onderzoek: a) de haalbaarheid van een ROM met als doel primair innovatie mogelijk te maken en te stimuleren, daar waar dat nu wel gewenst is maar nog niet in voldoende mate lukt, en b) de haalbaarheid van een ROM met als doel het versterken van de lokale economieën middels innoveren, investeren en internationaliseren.

In dit onderzoek is gekozen voor richting b. Dit omvat het analyseren van zowel de lokale behoeften als de perspectieven en belangen vanuit Nederland.

Indien uit dit onderzoek blijkt dat er een duidelijke behoefte bestaat aan een ROM, of een soortgelijke organisatie, is verdiepend onderzoek noodzakelijk om de 'hoe-vraag' te beantwoorden:

Hoe kan een dergelijke ROM het best worden ingericht om effectief bij te dragen aan het stimuleren van innovatie en economische groei in de regio?

Dit vervolgonderzoek zal zich richten op de operationele, organisatorische en strategische aspecten van het opzetten van een ROM of alternatieve organisatievorm, en moet concrete aanbevelingen formuleren voor de implementatie ervan.

Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is om EZK van de nodige informatie te voorzien voor een weloverwogen besluitvorming over het al dan niet ondersteunen of initiëren van een ROM of een alternatief hiervoor.

1.3 Onderzoeksmethodiek

De gekozen onderzoeksmethodiek combineert kwantitatieve en kwalitatieve methoden om een geïntegreerde analyse te waarborgen. Deze mixed-method benadering bestaat uit deskresearch en een omvangrijke reeks interviews en rondetafelgesprekken waarbij in totaal 87 mensen zijn gesproken binnen Nederland en de zes eilanden die werkzaam zijn binnen de publieke en private sector, verdeeld over meerdere sectoren. Daarnaast is een vragenlijst uitgezet onder de stakeholders.

De eerste fase van het onderzoek, deskresearch, was gericht op het verkrijgen van een duidelijk overzicht van de huidige juridische, economische, en maatschappelijke context waarbinnen een ROM zou functioneren. Hierbij zijn relevante literatuur, beleidsdocumenten, eerdere studies en beschikbare data geanalyseerd.⁴ Deze stap is van belang om de basis van de studie te leggen en te verzekeren dat de verzamelde gegevens actueel, relevant en representatief zijn voor de complexe realiteit van de (ei)landen binnen het Koninkrijk.

Na de deskresearch zijn semigestructureerde interviews afgenomen met sleutelpersonen en belanghebbenden uit de economische, overheids- en private sectoren van alle zes eilanden.⁵ Deze interviews zijn bedoeld om inzichten te verwerven in de ervaringen, meningen en verwachtingen van stakeholders ten aanzien van de wenselijkheid en haalbaarheid van een ROM. De interviews hebben in hoge mate bijgedragen aan het verrijken en contextualiseren van de informatie verkregen uit de deskresearch, en het definiëren van kansen en uitdagingen.

Naast de interviews heeft Deloitte ronde tafelgesprekken georganiseerd op achtereenvolgens Sint Maarten, Aruba, Bonaire, Curaçao en aanvullend in Nederland.⁶ De ronde tafels boden een platform voor open dialoog, waarbij deelnemers uit verschillende sectoren en achtergronden hun perspectieven en ideeën konden delen, wat heeft bijgedragen aan het vormen van een zo compleet mogelijk beeld en het identificeren van specifieke regionale en lokale nuances. Ook is bij de ronde tafels aan de deelnemers gevraagd de behoeften en kansen te prioriteren.

---

⁴ Voor een overzicht van alle gebruikte documenten, zie Bijlage A | Documentenlijst

⁵ Voor een overzicht van alle geïnterviewden, zie Bijlage B | Overzicht interviews en rondetafelgesprekken

⁶ Voor een overzicht van alle aanwezigen van de rondetafelgesprekken, zie Bijlage B | Overzicht interviews en rondetafelgesprekken

Door middel van de vragenlijst die onder stakeholders is uitgezet, zetten 81 respondenten in een 25-tal vragen de huidige situatie op/in het eigen (ei)land uiteen in termen van kwaliteit van het ecosysteem, uitdagingen en kansen en de mogelijke meerwaarde van een ROM of alternatief daarvoor.

De verzamelde gegevens uit de deskresearch, interviews, ronde tafelgesprekken en de survey zijn geanalyseerd en geïntegreerd in het rapport. In de hoofdstukken wordt verwezen naar de informatiebronnen.

Deze benadering stelde ons in staat om een samenhangend beeld te vormen van de huidige situatie en het potentieel van een ROM, of een alternatief scenario, in het Caribisch deel van het Koninkrijk. De bevindingen uit deze studie vormen de basis voor de scenario's en uiteindelijke aanbevelingen.

1.4 Scope en kaders

In deze paragraaf zetten we de scope en kaders die bij de haalbaarheidsstudie gehanteerd zijn, uiteen.

ROM als conceptueel kader

Bij aanvang van de studie is gesteld dat wij vanuit wensen, knelpunten en behoeften naar een oplossingsrichting toewerken. De ROM als conceptueel kader biedt daarbij een houvast, maar is geen vooraf vaststaande uitkomst.

In het onderzoek worden de volgende kenmerken van de ROM als referentiepunten gebruikt bij het bepalen van nut, noodzaak en haalbaarheid van een mogelijke ROM voor het Caribisch deel van het Koninkrijk:

1. Doelstellingen: De ROM's in Nederland hebben als brede doelstelling om de economische ontwikkeling en groei in hun respectieve regio's te stimuleren. Dit wordt bereikt door het aantrekken van investeringen, het (financieel) ondersteunen van startups en scale-ups, het bevorderen van innovatie, en het creëren van werkgelegenheid.
2. Organisatievorm en Governance: ROM's in Nederland kennen publiek aandeelhouderschap en samenwerking met private partijen. De governance structuur is zodanig ingericht dat er een goede balans is tussen publieke belangen en commerciële doelstellingen. Transparantie, verantwoording en effectieve stakeholdersbetrokkenheid zijn cruciale elementen van de governance structuur.
3. Financiering van de ROM: De fondsen van de ROM's zijn initieel met een kapitaalinjectie van de (Rijks)overheid gestart. De financiering van ROM's in Nederland komt doorgaans uit een mix van publieke en private bronnen. Dit kan bestaan uit subsidies van nationale en regionale overheden, investeringen van private bedrijven, en bijdragen van EU-fondsen.
4. In te zetten instrumentarium: ROM's maken gebruik van een breed scala aan instrumenten om hun doelstellingen te bereiken. Dit omvat bijvoorbeeld financiering en investeringen in bedrijven, het bieden van advies- en ondersteuningsdiensten, het faciliteren van samenwerkingen en netwerken, en het ontwikkelen en promoten van strategische projecten. In uitzonderlijke gevallen verstrekt de ROM subsidies in de vorm van vouchers.

Geografische focus

De geografische focus van deze studie ligt op het Caribische deel van het Koninkrijk, omvattende de landen Aruba, Curaçao, Sint Maarten en de bijzondere gemeenten binnen Nederland: Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Nederlandse partijen zijn echter nadrukkelijk ook onderdeel gemaakt van het onderzoek, zowel de meest relevante ministeries als bijvoorbeeld de ROM's, InvestNL en De Nederlandsche Bank. Waar mogelijk hebben de interviews en rondetafelgesprekken fysiek plaatsgevonden. Vanwege de beperkte tijd en om budgettaire redenen is gekozen voor online ontmoetingen met vertegenwoordigers van overheid en bedrijfsleven op Saba en Sint Eustatius.

Het is hierbij goed om de geografische ligging van de (ei)landen op het netvlies te hebben, waarbij de bovenwindse eilanden Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius ongeveer 800 kilometer ten noorden van de benedenwindse eilanden Aruba, Curaçao en Bonaire gelegen zijn.

Figuur 1 | Caribisch deel van het Koninkrijk (bron: Trouw)

Thematische focus

Thematisch concentreert de studie zich op de kerngebieden van ondernemerschap en innovatie, met een bijzondere nadruk op de mogelijkheden voor regionale ontwikkeling en economische samenwerking. De studie behandelt specifiek het bestaande ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie, en de juridische en regelgevende kaders. Daarnaast zijn financierings- en ondersteuningsmechanismen die beschikbaar zijn voor ondernemers in de regio geëvalueerd. Andere thema's zoals de in het verleden ondernomen acties, initiatieven en samenwerkingsverbanden zijn op hoofdlijnen meegenomen in het onderzoek.

Er is overeengekomen dat Deloitte onderzoek heeft gedaan naar de noodzaak voor een regionale ontwikkelingsmaatschappij in het Caribische deel van het Koninkrijk. Op verzoek van de opdrachtgever heeft Deloitte tevens een eerste opzet en inzicht gegeven in mogelijke scenario's, incl. een ROM KR en alternatieven. Voor een eventuele vervolgfase kan de opdrachtgever besluiten om deze scenario's verder uit te werken. De scenario's zijn nu enkel op hoofdlijnen uiteengezet.

Tijdslijn

Het onderzoek heeft plaatsgevonden over een periode van vier maanden, waarin zowel de voorbereidende activiteiten, het veldonderzoek en de verwerking van de bevindingen hebben plaatsgevonden. Het project is gestart in maart 2024. De eindrapportage is -na consultatie van de begeleidingscommissie en overleg met de opdrachtgever- augustus 2024 opgeleverd.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft het huidige speelveld en de regelgeving die van invloed is op ondernemerschap en innovatie in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Het hoofdstuk begint met een overzicht van de economische, sociale en juridische context en analyseert vervolgens het innovatie-ecosysteem op basis van bestaande initiatieven en beleidsmaatregelen. Ook worden de uitkomsten van de Regioscan (zie ook Bijlage E | Regioscan) kort besproken.

Het derde hoofdstuk brengt een juridische Quicksan waarin de staatkundige en juridische context wordt toegelicht.

Hoofdstuk 4 richt zich op de marktanalyse en business development aspecten. Dit hoofdstuk biedt inzicht in de huidige markt en de belangrijke economische spelers, onderzoekt bestaande en potentiële

financieringsstructuren en investeringsmogelijkheden, en identificeert kansrijke sectoren en de mogelijke schaal en vorm van interventies ter ondersteuning van sectorgroei.

Hoofdstuk 5, getiteld 'Scenario ontwikkeling', ontvouwt verschillende scenario's die zouden kunnen beantwoorden aan de vraag *“Wat is ervoor nodig om hiaten weg te nemen en moet dat middels een ROM of alternatief verbindend mechanisme?”* Deze scenario's worden vervolgens geëvalueerd op haalbaarheid, impact en duurzaamheid. Het hoofdstuk mondt uit in een adviesrichting.

Tenslotte worden in Hoofdstuk 6, conclusies en aanbevelingen, de belangrijkste bevindingen samengevat en worden aanbevelingen geformuleerd op basis van de onderzoeksresultaten, opgedeeld in acties voor de korte, middellange en lange termijn (gefaseerde aanpak).

Elk hoofdstuk van dit rapport is geschreven om zelfstandig te functioneren maar draagt bij aan een coherent begrip van de complexe vraagstukken rondom de inrichting van een ROM, of alternatief, in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Het rapport beoogt een basis te bieden voor het nieuwe kabinet, beleidsmakers en andere belanghebbenden bij regionale economische ontwikkeling in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

2 Huidige speelveld | Ondernemings- en innovatieklimaat

In dit hoofdstuk duiken we in het huidige ondernemings- en innovatieklimaat van Caribisch Nederland en de autonome landen. Aan de hand van recente studies en publicaties verkennen we de uitgangspositie en identificeren we zowel uitdagingen als kansen die het speelveld definiëren waarbinnen ondernemers en innovators opereren.⁷

2.1 Uitgangspositie ondernemings- en innovatieklimaat

Bij aanvang van het bureauonderzoek zijn diverse publicaties en onderzoeken betrokken om een beeld te krijgen van de uitgangspositie in Caribisch Nederland en de autonome landen met betrekking tot het ondernemings- en innovatieklimaat en mogelijk markt- of ander falen. In het kader van de Landspakketten is een aantal studies op dit terrein reeds verricht voor de Landen, eerder werd al een studie gedaan naar de toegang tot kapitaal voor ondernemingen in Caribisch Nederland. Zie literatuurlijst in Bijlage I.

In deze studies is op verschillende momenten gekeken naar het ondernemersklimaat. Hierbij zijn de factoren die gebruikt worden door de Wereldbank in verschillende terminologie als uitgangspunt genomen:

- Het opstarten van een bedrijf;
- Toegang tot financiering;
- Fiscale regelgeving;
- Internationale handel;
- Toegang tot utiliteiten;
- Vergunningenstelsel;
- Registratie van eigendom;
- Bekrachtigen van contracten;
- Omgang met insolventie.

Daarnaast worden in de rapporten de factoren overheidsbeleid en publieke investeringen, toegang tot informatie, kennis en talent en overige regelgeving meegenomen.

Zonder uitzondering schetsen de bestaande studies een aantal hardnekkige obstakels in het ondernemings- en innovatieklimaat in zowel Caribisch Nederland als in de Landen.

Allereerst, is de 'cost of doing business' te hoog. Hieraan zijn alle bekende factoren debet: hoge rentepercentages, een beperkt fiscaal stimuleringsregime, hoge kosten voor utiliteiten, afhankelijkheid van import van goederen en diensten.

Ten tweede, ondanks meerdere plannen en pogingen om 'van red tape naar red carpet' te gaan, is de bureaucratische last nog altijd hoog. Met name het aanvragen van vergunningen om van start te kunnen gaan, is tijdrovend en ingewikkeld. Procedures zijn soms tegenstrijdig, of liggen stil vanwege een gebrek aan capaciteit.

Daarnaast is er beperkte toegang of toegankelijkheid tot passende financiering. Commerciële banken zijn risicomijdend en hanteren daardoor hoge rentepercentages (5-10%) en vragen tot 100% collateral.

---

⁷ Vanwege het gebrek aan kwantitatieve data wordt in dit document voornamelijk een beschrijvende en kwalitatieve benadering gehanteerd bij het verkennen van het ondernemings- en innovatieklimaat in Caribisch deel van het Koninkrijk. De analyse is gebaseerd op desk research, aangevuld met input uit interviews en rondetafelgesprekken. De bevindingen moeten worden geïnterpreteerd binnen deze context en kunnen verder worden aangevuld door toekomstig kwantitatief onderzoek.

Bestaande investeringsbanken en kredietverstrekkers zoals Qredits bieden ondernemers beperkt soelaas. Ondernemers zijn vaak onvoldoende 'entrepreneur ready' waardoor kredietaanvragen en business plannen niet voldoen aan de gestelde eisen. Tot slot weten ondernemers niet goed genoeg de weg te vinden naar bestaande regelingen, zoals het Enterprise Support Project vanuit het Sint Maarten Trustfund. Financierings- en garantieregelingen die vanuit RVO beschikbaar zijn voor Caribisch Nederland sluiten (nog) niet goed aan op de lokale ondernemerscultuur.

Als laatste is de beschikbaarheid van kennis en arbeidskracht beperkt en wordt bemoeilijkt door immigratiewetgeving.

Het ondernemingsklimaat in zowel Caribisch Nederland als de Landen wordt in de bestaande studies als onvoldoende aangemerkt om de economie te stimuleren en innovatie te bevorderen. Deze uitgangspositie wordt in dit onderzoek als gegeven beschouwd. Het is evident dat op verschillende terreinen hervormingen en acties (deels reeds in gang gezet) nodig zijn om de basis voor een gezond ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie op orde te brengen.

2.2 Kenmerken van de landelijke economieën

Volgens gegevens van Caribbean Analytics & Statistics, een online datatool van het Economisch Bureau Amsterdam (EBA), hebben Curaçao en Sint Maarten na de Covid-19 pandemie slechts een gematigde reële economische groei ervaren.⁸ Dit in tegenstelling tot Aruba, dat na de pandemie een aanzienlijke economische vooruitgang boekte. In 2021 registreerde Aruba een substantiële reële BBP-groei van 27,64%, voornamelijk gedreven door het sterke herstel van de toeristische sector. Deze groei nam echter af tot 10,46% in 2022 en daalde verder tot 2,30% in 2023. Curaçao en Sint Maarten vertoonden in 2023 eveneens een afnemende trend in reële BBP-groei vergeleken met het voorgaande jaar. Na een gematigd herstel in 2021, met een groei van 4,18% voor Curaçao en 4,58% voor Sint Maarten, registreerden deze eilanden een toename van de reële BBP-groei tot respectievelijk 7,89% en 9,80% in 2022. Deze positieve trend nam af in 2023, waarbij de groei afnam tot 3% voor beide eilanden. Volgens een voorlopige schatting van het CBS voor 2023 steeg het reële BBP op Curaçao met 4,20% ten opzichte van het vorige jaar, een groei die vooral toe te schrijven is aan de toename van het toerisme. Over de hele Caribisch gebied werd een gemiddelde groei van 8,3% geregistreerd.⁹

			Curaçao	Aruba	St. Maarten	Bonaire	Saba	St. Eustatius
Populatie (2023) ¹			166.275	108.013	44.535	24.090	2.035	3.293
BBP ²	Absoluut	Totaal	\$3,29 miljard ('23)	\$3,93 miljard ('23)	\$1,64 miljard ('23)	\$0,58 miljard ('21)	\$0,05 miljard ('21)	\$0,11 miljard ('21)
		Per inwoner	\$21.955 ('23)	\$35.718 ('23)	\$37.737 ('23)	\$26.811 ('21)	\$23.983 ('21)	\$34.055 ('21)
	Reële BBP-groei (%)		3,0% ('23)	2,3% ('23)	3,0% ('23)	11,7% ('21)	3,0% ('21)	21,1% ('21)
Werkloosheidspercentage (% van beroepsbevolking) ¹			12,8% ('23)	8,46% ('23)	7,8% ('23)	3,0% ('22)	2,5% ('22)	3,9% ('22)
Import	Goederen (US\$) (2022) ¹		\$2,02 miljard	\$1,37 miljard	\$1,08 miljard	-	-	-
	Diensten (US\$) (2022) ¹		\$0,88 miljard	\$1,06 miljard	\$0,23 miljard	-	-	-
	% van BBP (2021) ¹		-	-	-	50,00%	48,46%	36,09
Export	Goederen (US\$) (2022) ¹		\$0,55 miljard	\$0,21 miljard	\$0,21 miljard	-	-	-
	Diensten (US\$) (2022) ¹		\$1,50 miljard	\$ 2,65 miljard	\$1,16 miljard	-	-	-
	% van BBP (2021) ¹		-	-	-	1,66%	1,27%	0,97%
CPI ¹			115,53 ('19)*	109,53 ('19)*	116,64 ('17)*	118,3 ('23)**	117,7 ('23)**	110,8 ('23)**
Inflatie, consumentenprijzen (%) (2023) ¹			3,60%	4,46%	3,70%	3,80%	4,20%	2,50%

Bron: 1) CARIBBEAN ANALYTICS & STATISTICS 2)

Legenda: *CPI (2010 = 100) **CPI (2017 = 100)

Tabel 1 | Kenmerken economieën

8 Caribbean Analytics & Statistics. <https://economisch-bureau.shinyapps.io/caribbean-analytics-statistics/>

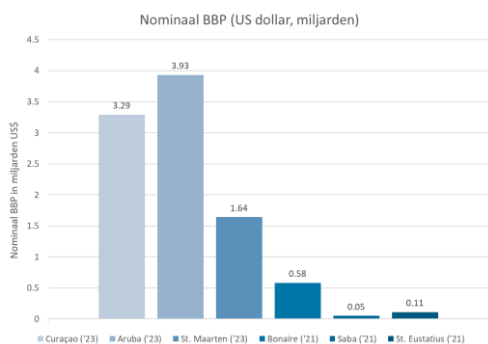
9 Bron: www.cbs.cw

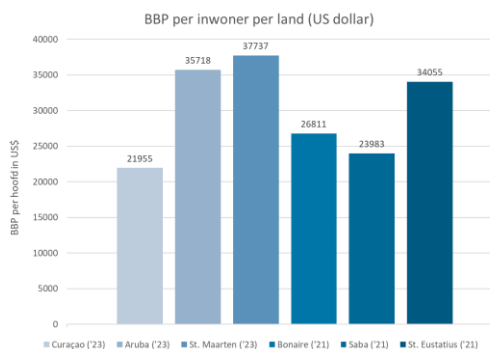
De meest recente cijfers betreffende de reële BBP-groei op Bonaire, Saba en Sint Eustatius zijn waargenomen na de COVID-19-periode en tonen opmerkelijke resultaten. Bonaire realiseerde in 2021 een economische groei van 11,7%, voornamelijk gedreven door het herstel in de toeristische sector. Sint Eustatius noteerde een indrukwekkende groei van ongeveer 21,1% in 2021, grotendeels dankzij de bijdragen van enkele grote (buitenlandse) bedrijven op het eiland en met minimale impact op het inkomen van het eiland zelf. Saba had in 2021 een bescheiden herstel ervaren van 3,0%, wat vooral toe te schrijven was aan de toename van het aantal toeristen op het eiland¹⁰.

De werkloosheidscijfers op Bonaire, Saba en Sint Eustatius blijven relatief laag met een variatie tussen 2,5% en 3,9%, zoals waargenomen in 2022. Curaçao meldt het hoogste werkloosheidspercentage van 12,8% binnen de beroepsbevolking, gevolgd door Aruba met 8,46% en Sint Maarten met 7,8%. Opvallend is de alarmerend hoge jeugdwerkloosheid over alle eilanden, variërend van 17,9% op Aruba tot 32,8% op Curaçao. Voor Saba en Sint Eustatius is de populatie jongeren binnen de beroepsbevolking te klein om een betrouwbaar werkloosheidspercentage vast te stellen. Ter vergelijking, het gemiddelde jeugdwerkloosheidspercentage in OECD-landen was 13% in 2017, met 9% in zowel Nederland als de Verenigde Staten (OECD, 2018-e). De jeugdwerkloosheid op de eilanden ligt ruim hoger dan deze vergelijkingsbasis.¹¹

Inflatiecijfers op de eilanden variëren tussen 2,5% en 5,0%. De hoge inflatiecijfers op Aruba (4,46%) en Saba (4,20%) zijn noemenswaardig in vergelijking met de andere eilanden.

Figuur 2 | Nominaal BBP

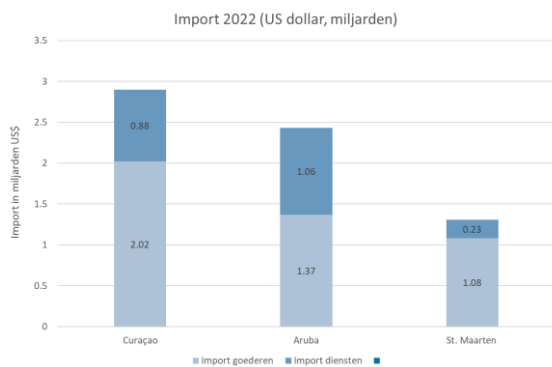
Figuur 3 | BBP per capita

De gepresenteerde grafieken laten zien dat het nominaal BBP, uitgedrukt in miljarden Amerikaanse dollars, van Aruba en Curaçao fors hoger is dan dat van de andere onderzochte (ei)landen.

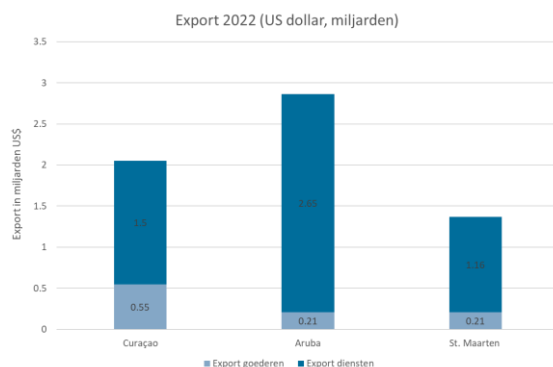
Wanneer het BBP per capita wordt geanalyseerd, blijkt dat Sint Maarten, Aruba en Sint Eustatius de hoogste BBP per capita cijfers vertonen. Deze cijfers zijn ruim 1,5 keer hoger dan het BBP per capita van Curaçao.

¹⁰ Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023). Economie Bonaire groeide met bijna 12 procent in 2021.

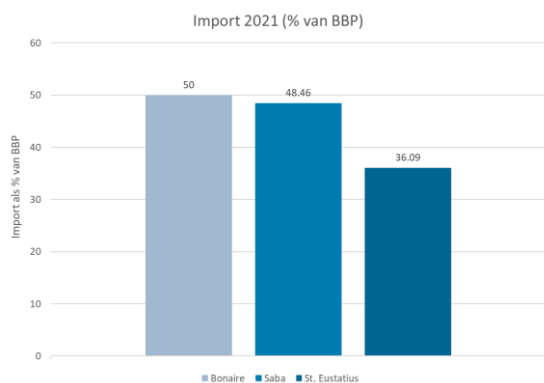
¹¹ Bron: www.cbs.nl

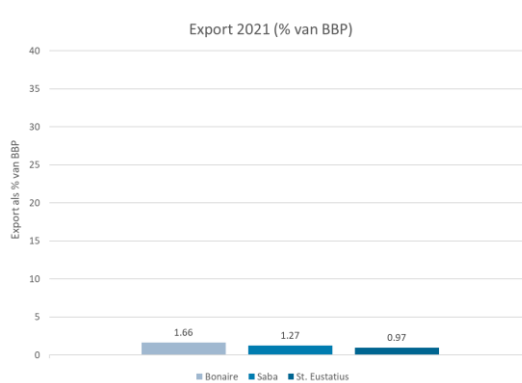
Figuur 4 | Import

Figuur 5 | Export

Figuur 6 | Import in % BBP

Figuur 7 | Export in % BBP

De handelsdynamiek van Curaçao, Aruba en Sint Maarten toont verschillen in zowel import- als exportpatronen. Curaçao onderscheidt zich door een hoge totale importwaarde, die ruim 2,9 miljard Amerikaanse dollars bedraagt. Van dit totaal is ongeveer 2,02 miljard dollar toegeschreven aan de import van goederen. Dit suggereert een sterke afhankelijkheid van buitenlandse goederen.

In tegenstelling tot Curaçao ligt de focus van Aruba meer op de import van diensten. Aruba importeert voor meer dan 1 miljard USD aan diensten uit haar totale import van 2,4 miljard USD.

Wat betreft de export, heeft Aruba een totale exportwaarde van ongeveer 2,8 miljard Amerikaanse dollars, waarvan 2,65 miljard dollar uit dienstenexport bestaat. Dit benadrukt de dienstgeoriënteerde aard van de Arubaanse economie, gedreven door de toeristische sector.

Voor de BES-eilanden zijn de beschikbare handelsgegevens gekoppeld aan de groeicijfers van het BBP. Op deze eilanden vormt import een aanzienlijk hoger percentage van het BBP vergeleken met export. Dit duidt op een economische afhankelijkheid van goederen en diensten van buitenaf.

Economische sectoren

In onderstaande grafieken is weergegeven welke plek de verschillende sectoren innemen in de lokale economieën. Voor Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Bonaire zijn cijfers met betrekking tot het aandeel in het BBP beschikbaar. Voor Saba en Sint Eustatius niet, daarom is voor de kleine eilanden gekeken naar het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de verschillende sectoren.

Aruba drijft voor een groot deel op het toerisme, alle andere sectoren zijn aanzienlijk kleiner. Curaçao heeft van oudsher een grote financiële sector (hoewel kleiner dan voorheen). Sint Maarten leunt

eveneens op het toerisme en daaraan gerelateerde bedrijfstakken zoals transport. Bonaire laat een vrij divers beeld zien, dat nadere beschouwing vraagt. Voor Saba en Sint Eustatius geldt dat de publieke sector naar verhouding erg groot is.

Economische ontwikkeling

- Economische groei op de eilanden na de Covid-19-pandemie toont een duidelijk herstelpatroon. Aruba, Bonaire en Sint Eustatius zagen aanvankelijk een sterke economische opleving, die echter geleidelijk begon af te nemen. Curaçao, Sint Maarten en Saba vertoonden een meer gematigde groei. Ondanks de verschillen in groeitempo is het opmerkelijk dat alle eilanden na de pandemie positieve reële BBP-groei blijven registreren.
- Alle (ei)landen hebben een negatieve handelsbalans (meer import dan export). Dat is gezien de eilandelijke status niet opmerkelijk, maar is wel een indicatie van de (zeer) grote afhankelijkheid van import.
- Het toerisme is een zeer belangrijkste economische pijler op alle eilanden. Hoewel alle (ei)landen streven naar diversificatie (zie 2.3. Overheidsbeleid) is daar in de realiteit weinig sprake van en leunen de (ei)landen zeer op het toeristisch product.
- Relatief lage werkloosheid, maar zeer hoge jeugdwerkloosheid. De hoge jeugdwerkloosheid staat in schril contrast met de tekorten op de arbeidsmarkt in vooral de hospitality sector. Er is sprake van een mismatch tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

2.3 Overheidsbeleid inzake economische ontwikkeling, ondernemerschap en innovatie

Een belangrijke factor in het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie is het overheidsbeleid. In deze paragraaf benoemen we de overeenkomsten en verschillen in de ambities voor het economisch beleid tussen de (ei)landen. We hebben hierbij de verschillende regeerprogramma's, de Landspakketten en de -voor economische ontwikkeling en ondernemerschap recente & relevante-beleidsdocumenten betrokken. Zie voor een uitgebreid overzicht zie Bijlage D | Samenvatting economisch beleid per (ei)land.

Daarnaast geven we voor de Landen en Caribisch Nederland kort de ambities op het thema 'duurzame energie' weer, omdat dit in dit kader voor alle (ei)landen hoge prioriteit heeft.

Overeenkomsten beleidsambities tussen alle (ei)landen

- Terugdringen van bureaucratie ('red tape') ter bevordering van ondernemerschap
- 'Schokbestendiger' maken van de economie
- Diversificatie van de economie
- Verantwoorde groei / ontwikkeling van het toerisme
- Verhogen van het aandeel duurzame energie
- Aantrekken van buitenlandse investeringen
- Verbeteren (digitale) infrastructuur
- Streven naar circulariteit
- Streven naar een (meer) zelfvoorzienend stelsel, minder afhankelijkheid van import (voedsel, water, energie)

(Accent)verschillen tussen de (ei)landen

- De Landen werken aan hervormingen van de arbeidsmarkt via de Landspakketten (waar Caribisch Nederland, Europees Nederland volgt)
- Aruba en Curaçao benoemen de creatieve sector als potentiële groeisector
- Curaçao legt een zwaar accent op het vergroten van de export, ook m.b.t. de ambities voor duurzame energie
- Sint Maarten legt een accent op de verdere ontwikkeling en uitbreiding van het toerisme
- Bonaire legt een accent op duurzaam toerisme
- Saba legt een accent op klimaat, natuur en milieu
- Sint Eustatius legt een accent op (digitale) infrastructuur

Ambities duurzame energie

- Gezamenlijke Klimaatagenda
- Van fossiel naar hernieuwbaar

Ambities duurzame energie

De (ei)landen in het Caribisch deel van het Koninkrijk hebben allen hoge ambities met betrekking tot duurzame energie. Op de weg daar naartoe wordt de samenwerking met elkaar en met Nederland opgezocht. Zo zijn er verschillende overeenkomsten met elkaar aangegaan in dit kader.

Tijdens de Caribbean Climate & Energy Conference (CCEC) in mei 2023 op Aruba hebben Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Nederland bilaterale samenwerkingsakkoorden ondertekend om de transitie naar duurzame energie te bevorderen. Aruba streeft ernaar om in 2023 50% van haar energie uit duurzame bronnen te halen, voornamelijk uit windenergie en groene waterstof. Het kabinet Pisas II van Curaçao heeft het Curaçao Climate Change Platform (CCCP) opgericht om klimaatverandering en -adaptatie wetenschappelijk te ondersteunen. Daarnaast is een werkgroep "Offshore Wind" opgericht, bestaande uit diverse ministeries en overheids-N.V's, die werkt aan een groot windmolenproject aan de noordkant van Curaçao. Dit project, in samenwerking met TNO en andere Nederlandse bedrijven, moet in 2035 vijf tot zes gigawatt aan hernieuwbare energie opwekken.

Het beleid in Caribisch Nederland richt zich op het verminderen van fossiele brandstoffen en het bevorderen van hernieuwbare energiebronnen zoals zon, wind en bio-energie. Investeringsprojecten in infrastructuur en energie-efficiëntie worden ondersteund, met voorbeelden zoals zonne-energieprojecten op Bonaire en Saba en windturbines op Bonaire.

In mei 2024 zijn de 6 (ei)landen en Nederland tot een gezamenlijke klimaatagenda gekomen, die in de komende jaren gestalte moet krijgen. Doel van de klimaatagenda is om samenwerking, financiering en kennisdeling op het gebied van klimaatverandering en -adaptatie te versterken.

2.4 Aanwezigheid van kennis en talent

Het Caribisch deel van het Koninkrijk beschikt over diverse kennisinstellingen. We noemen de meest relevante in dit verband. Daarnaast zijn er nog enkele kleinere particuliere initiatieven waar onderwijs en educatie wordt aangeboden.

Universiteiten

1. Universiteit van Aruba (UA)
Biedt opleidingen op het gebied van rechten, financieel management, hospitality en toerismemanagement en onderwijs. Hier wordt ook onderzoek gedaan, onder meer op het terrein van toerisme en hospitality.
2. University of Curaçao Dr. Moises da Costa Gomez (UoC)
Deze universiteit biedt een breed scala aan bachelor- en masteropleidingen, waaronder in de geneeskunde, engineering, business en sociale wetenschappen.
3. Sint Maarten University (USM)
Biedt voornamelijk programma's in business administration en hospitality studies.
4. Inter-Continental University of the Caribbean (ICUC)
Biedt HBO en WO bachelor en masters' programma's.

Ook is er een zevental dépendances van Amerikaanse medische faculteiten op de eilanden gevestigd, Deze instellingen zijn gericht op medisch onderwijs en trekken voornamelijk internationale studenten aan.

Onderzoeksinstituten

- Caribbean Research and Management of Biodiversity (CARMABI) op Curaçao: Focust zich op onderzoek naar biodiversiteitsmanagement en natuurbehoud.
- Caribbean Netherlands Science Institute (CNSI) op Sint Eustatius: kenniscentrum rond duurzaamheid van kleine tropische eilandgemeenschappen
- De archeologische instituten (SIMARC, NAAM, NAMA, SECAR) doen relevant archeologisch, ecologisch en cultureel onderzoek op de eilanden: denk daarbij ook aan bijvoorbeeld afwateringssystemen.

Er zijn inmiddels diverse lopende initiatieven waarbij de bestaande lokale kennisinstellingen samenwerken met Nederlandse universiteiten en onderzoeksinstituten. Ook zijn er samenwerkingsverbanden in de regio. Daarnaast kennen de (ei)landen hun eigen instituten als de SER's, de CBS-en en de Rekenkamers.

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) stelt jaarlijks Euro 2,5 miljoen ter beschikking voor een Caribisch onderzoeksprogramma dat wordt uitgevoerd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

Braindrain en Brain circulation

In relatie tot de factor 'aanwezigheid van kennis en talent' bij het in kaart brengen van het ecosysteem voor economische ontwikkeling en innovatie speelt 'braindrain' een rol: het bekende fenomeen waarbij hoogopgeleide individuen en talenten hun geboorteland verlaten op zoek naar betere kansen elders en niet terugkeren.¹² In het Caribisch deel van het Koninkrijk is dit merkbaar doordat veel jongeren voor hogere studies en werkgelegenheid naar Europa, de Verenigde Staten of andere regio's

---

¹² De term "braindrain" werd voor het eerst geïntroduceerd door de Royal Society in het begin van de jaren 1960 om de emigratie van wetenschappers en technici uit het Verenigd Koninkrijk naar de Verenigde Staten en Canada te beschrijven. Dit fenomeen omschrijft de uitstroom van hoogopgeleide en getalenteerde individuen uit hun geboorteland naar andere landen op zoek naar betere carrièrekansen, hogere salarissen, en gunstigere leefomstandigheden. Braindrain is een wereldwijd fenomeen en heeft verschillende landen en continenten beïnvloed. Enkele van de meest prominente voorbeelden zijn Afrika, en met name Nigeria, Zimbabwe en Ghana, India, Latijns-Amerika, zoals Mexico, Brazilië en Argentinië en Oost-Europa, zoals Polen, Roemenië en Bulgarije.

vertrekken. Factoren die hieraan bijdragen zijn onder andere beperkte lokale kansen en hogere lonen elders.

‘Brain circulation’ kan worden gezien als een tegenhanger waarbij de diaspora, die internationale ervaring en kennis heeft opgedaan, terugkeert of betrokken raakt bij het thuisland, vaak door middel van directe investeringen, het starten van ondernemingen of kennisuitwisseling. Dit fenomeen helpt bij het versterken van de lokale economieën en kennisecosystemen.

Hoewel er sprake is van aanzienlijke braindrain, biedt brain circulation ook kansen voor het Caribisch deel van het Koninkrijk. Het versterken van lokale kennisinstellingen en het creëren van kansen kunnen helpen om talent te behouden, terug te winnen of op afstand te laten bijdragen aan de lokale ontwikkelingen.

Daarnaast is er wel degelijk expertise, talent en innovatiekracht aanwezig op de eilanden. Denk daarbij aan de aanwezigheid van grote internationale bedrijven en kantoren, de utiliteitsbedrijven, overheids-N.V. 's, de kennisinstellingen en individuele wetenschappers.

2.5 Uitkomsten Regioscan

We hebben ten behoeve van dit onderzoek een ‘regioscan’ uitgevoerd, waarbij gekeken is naar hoe andere landen omgaan met de eilanden die als ‘Landen en Gebieden Overzee’ (LGO's) gedefinieerd zijn, of voormalige koloniën zijn, op het terrein van economische ontwikkeling. Zie voor de uitkomsten van de regioscan Bijlage E | Regioscan. In deze paragraaf vatten we enkele aanknopingspunten voor het Nederlandse beleid samen.

Er gebeurt al heel veel op het terrein van versterking van de economieën in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Naast uitvoering van de wettelijke verantwoordelijkheden voor Caribisch Nederland voert Nederland een actief Koninkrijksbeleid op tal van onderwerpen voor het gehele Caribisch deel van het Koninkrijk.

We noemen een aantal thema's die interessant zijn bij de beschouwing van de regionale voorbeelden:

- **Gebruik van EU-fondsen en andere internationale hulpbronnen**
Net als de Franse Ultraperifere Gebieden kunnen de Caribische delen van het Koninkrijk profiteren van hun status om toegang te krijgen tot EU-fondsen en programma's die gericht zijn op regionale ontwikkeling. Nederland kan helpen bij het navigeren en toegang krijgen tot deze fondsen, en tevens partnerschappen en samenwerkingsverbanden stimuleren met EU-landen en andere internationale organisaties. Een land als Frankrijk en voorheen ook het VK zijn succesvol in het begeleiden van de eilanden bij aanvragen voor deelname aan grote programma's. De eilanden in het Caribisch deel van het Koninkrijk ontberen die begeleiding (hoewel een aanzienlijke verbetering wordt ervaren door de aanstelling van de speciaal EU- en VN-gezant voor de (ei)landen).
- **Versterking van Lokale autonomie en bevoegdheden**
De Franse COM's hebben aanzienlijke autonomie in hun lokale bestuur, wat hen in staat stelt om wetten en beleid aan te passen die beter aansluiten bij hun lokale behoeften. Nederland kan mogelijk (naast het staande beleid) nog enkele stappen zetten ter verdere versterking van de lokale bestuurs- en uitvoeringskracht.
- **Bevordering van diversificatie van de economie**
Landen als Frankrijk en het VK ondersteunen de eilanden bij het verbreden van de economische basis door het ondersteunen van sectoren als technologie, duurzame energie, duurzame landbouw en creatieve industrieën. Dit sorteert effect en kan een voorbeeld zijn.

- **Regionale en internationale handel**

Nederland kan een rol spelen bij het onderhandelen van handelsovereenkomsten en het verbeteren van de markttoegang voor producten uit het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Conclusies Hoofdstuk 2 | Huidig speelveld – economische en sociale context

- Hoewel alle (ei)landen diversificatie van de economie nastreven, zijn de economieën zeer afhankelijk van het toerisme. Dat maakt kwetsbaar.
- Ambities om het ondernemersklimaat te verbeteren door onder meer het terugdringen van 'red tape' hebben nog niet tot het gewenste resultaat geleid. Het ecosysteem dient verder verbeterd te worden.
- De ambities op duurzaamheid en hernieuwbare energie zijn hoog en bieden kansen voor de economieën.
- De mismatch in de arbeidsmarkt (grote vraag naar arbeidskrachten in de hospitality bij een hoge jeugdwerkloosheid) is hardnekkig en belemmert de sectorale groei.
- Er is ruimte voor uitbreiding en optimalisatie van de Nederlands ondersteuning van de (ei)Landen in EU- en internationaal verband op het terrein van economische ontwikkeling. Zie ook voorbeelden in de regioscan (Bijlage E | Regioscan)

3 Huidige spelregels – Juridische context

Sinds 10 oktober 2010 bestaat het Koninkrijk der Nederlanden uit vier landen: Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten. De eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba, beter bekend als de ‘BES-eilanden’, hebben de bijzondere status binnen het land Nederland van ‘bijzondere gemeenten’. Samen vormen zij Caribisch Nederland. De BES-eilanden en de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten - aangeduid als ‘de Landen’ - vormen gezamenlijk het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden.

De Landen zijn autonoom binnen het Koninkrijk. De staatsrechtelijke verschillen en de autonomie van de Landen leiden tot verschillen in wet- en regelgeving tussen de Landen onderling, en tussen de Landen en Caribisch Nederland. Het juridische landschap kan per jurisdictie anders zijn voor wat betreft financiële instellingen en regelgeving. Voor de haalbaarheidsstudie naar een ROM is het relevant, te onderzoeken welke juridische knelpunten momenteel bestaan bij de financiering van, of investeringen in, bedrijven binnen de Landen en Caribisch Nederland. Dit hoofdstuk gaat dan ook eerst in op de verschillen in de staatsrechtelijke indeling binnen het Koninkrijk en de positie van de jurisdicties in het Caribisch deel van het Koninkrijk binnen de Europese Unie. Vervolgens wordt de, voor de financiële dienstverlening relevante, wet- en regelgeving in grote lijnen behandeld. Tenslotte wordt een high-level conclusie getrokken over de implicaties van deze financiële wet- en regelgeving.

3.1 Status binnen het Koninkrijk der Nederlanden

De juridische verhoudingen binnen het Koninkrijk zijn gestructureerd in een gelaagd systeem, waar Rijkswetten en het Statuut voorrang hebben op lokale wetgeving. Dit garandeert dat bepaalde essentiële aspecten van bestuur en recht uniform zijn binnen het Koninkrijk. Als een Rijkswet geldt voor twee of meer landen binnen het Koninkrijk, en met onderlinge af- en instemming tot stand is gekomen, spreken we van een consensus Rijkswet. Alle andere onderwerpen zijn landsaangelegenheden waarover elk van de landen afzonderlijk beslist (tenzij anders overeengekomen).

De autonome status van de Landen en de bijzondere positie van de BES-eilanden stellen eisen aan de rechtsorde binnen het Koninkrijk. Het vereist voortdurende juridische afstemming en samenwerking om te waarborgen dat de rechtssystemen van de verschillende entiteiten binnen het Koninkrijk een coherent en functioneel geheel vormen.

3.1.1 Aruba, Curaçao en Sint Maarten

De staatkundige structuur van het Koninkrijk der Nederlanden heeft een significante transformatie ondergaan door de ontmanteling van de Nederlandse Antillen op 10 oktober 2010, vaak aangeduid als ‘10-10-10’. Deze ingrijpende staatsrechtelijke wijziging resulteerde in een nieuwe staatkundige indeling waarbij Curaçao en Sint Maarten autonome landen binnen het Koninkrijk werden, vergelijkbaar met de status die Aruba al sinds 1986 had.

Aruba was het eerste land van de Landen dat een aanzienlijke stap zette richting meer autonomie. In 1986 kreeg Aruba de "status aparte", waarmee het een autonoom land werd binnen het Koninkrijk. Hoewel er in eerste instantie een traject naar volledige onafhankelijkheid was voorzien, besloot Aruba in 1991 om onderdeel van het Koninkrijk te blijven, met de erkenning dat volledige onafhankelijkheid complexe uitdagingen met zich zou meebrengen¹³.

---

¹³ P. Kavelaars, J. Adeler, D. Beeks, J. Lopez Ramirez, ‘Het fiscale stelsel in het Caribisch Koninkrijk’, SDU 2022.

De ontmanteling van de Nederlandse Antillen in 2010 was de uitkomst van een langdurig proces van herstructurering en onderhandelingen binnen het Koninkrijk, gedreven door de wens van de eilanden voor meer zelfstandigheid en een beter op de lokale behoeften afgestemde bestuurlijke organisatie.

Als autonome landen binnen het Koninkrijk hebben de Landen de bevoegdheid om eigen wet- en regelgeving vast stellen en te implementeren. Dit omvat een wetgevende macht (de “Staten”: het parlement), regering, en onafhankelijke rechtspraak. De Landen hebben hierbij een grote mate van zelfstandigheid op nagenoeg alle beleidsterreinen en interne aangelegenheden.

Daarnaast zijn er zogenoemde koninkrijksaangelegenheden, die een gezamenlijke verantwoordelijkheid zijn van het Koninkrijk als geheel. Volgens het Statuut is het Koninkrijk (de facto: Nederland) verantwoordelijk voor buitenlandse betrekkingen, defensie en het Nederlandschap. Deze koninkrijksaangelegenheden worden besproken in de Rijksministerraad, waar de Gevolmachtigd Ministers van Aruba, Curaçao en Sint Maarten naast de Nederlandse ministers zitting in hebben.

3.1.2 Caribisch Nederland

Met de ontmanteling van de Nederlandse Antillen op 10 oktober 2010 hebben de BES-eilanden een unieke positie binnen het Nederlandse staatsbestel gekregen. In tegenstelling tot de Landen die een autonome status binnen het Koninkrijk der Nederlanden verwierven, zijn de BES-eilanden geïntegreerd als bijzondere gemeenten van Nederland, met de status van “openbare lichamen”.

Een openbaar lichaam is een bestuurlijke entiteit met bepaalde administratieve en politieke bevoegdheden. Deze status erkent de specifieke geografische, sociale en economische omstandigheden van de eilanden en biedt een vorm van gedecentraliseerd bestuur. Als openbare lichamen vallen de BES-eilanden direct onder de verantwoordelijkheid van de Nederlandse Rijksoverheid.

Zij worden niet beschouwd als standaard Nederlandse gemeenten. Bij de vormgeving van de bestuurlijke structuur en wetgeving op de BES-eilanden is wel zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij Nederlands recht, in het bijzonder de Nederlandse Gemeentewet. Dit is terug te zien in de organisatie van het bestuur, de verdeling van bestuurlijke taken en de wijze waarop lokale belastingen worden geïnd. Desondanks is de BES-wetgeving na de ontmanteling van de Nederlandse Antillen overwegend onveranderd gebleven. De complexe en uitgebreide Nederlandse wetgeving is echter veelal niet zonder meer toepasbaar op de specifieke context van de BES-eilanden en in veel gevallen zijn aanpassingen vereist om te voldoen aan de lokale behoeften. Tekorten aan wetgevingscapaciteit maken dat modernisering van wetgeving een langdurig en continue proces is.

Staatkundige indeling

- Aruba, Sint Maarten en Curaçao zijn autonome landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden
- Bonaire, Saba en Sint Eustatius zijn bijzondere gemeenten van Nederland met de status van ‘openbaar lichaam’

3.2 Status binnen de Europese Unie

Het Koninkrijk der Nederlanden als geheel is lidstaat van de Europese Unie (EU). Ondanks dat de Landen en de BES-eilanden een andere status binnen het Koninkrijk hebben, worden ze vanuit de EU op éénzelfde wijze gekwalificeerd. Zowel de Landen als de BES-eilanden worden binnen de Europese Unie aangemerkt als ‘Landen en Gebieden Overzee’ (LGO’s). Concreet betekent dit dat het Caribische deel van het Koninkrijk geen deel uitmaakt van de interne markt van de EU: dat geldt alleen voor het in Europa gelegen deel van Nederland. Op de LGO’s is het EU-recht dan ook niet volledig van toepassing. Dit blijkt uit het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) en het Verdrag betreffende de Werking

van de Europese Unie (VWEU). In deze verdragen wordt erop gewezen dat op LGO's andere regelingen van toepassing zijn, welke zijn uitgewerkt in het LGO-besluit. Zo geldt dat de Europese regels omtrent het verstrekken van staatssteun niet van rechtswege van toepassing zijn op LGO's. Dit in tegenstelling tot 'Ultraperifere Gebieden' (UPG's), zoals de Franse Caribische gebieden in hun relatie tot Frankrijk. De UPG's zijn wel onderdeel van de interne markt en kunnen dus ook aanspraak maken op de regionale structuurfondsen van de EU. Wijziging van de status van de Landen en de BES-eilanden in UPG's is niet aan de orde, onder meer vanwege beperkte capaciteit op de eilanden ten aanzien van het adopteren van het Europees recht, maar ook vanuit politiek-maatschappelijk perspectief is hier geen draagvlak voor. De EU biedt ook andere mogelijkheden om de (strategische) verbinding te zoeken met elkaar, of dit nu andere LGO's of UPG's zijn, maar ook hier speelt de factor van beperkte capaciteit. Tevens heeft de Kamer recent (24 juni 2023) een motie aangenomen die verzoekt om een gedetailleerde analyse van de voordelen en benodigde stappen voor de omzetting van de LGO-status naar de UPG-status in Caribisch Nederland.¹⁴ LGO's komen voor een groot gedeelte van de EU-fondsen in aanmerking.

Positie in Europa

- Alle zes de (ei)landen zijn vanuit de Europese Unie gezien 'Landen en Gebieden Overzee' (LGO's) behorende bij het Koninkrijk der Nederlanden
- LGO's maken geen deel uit van de Europese interne markt
- LGO's kunnen aanspraak maken op (een groot deel van de) Europese Fondsen

3.3 Toegang tot Nederlandse fondsen

In deze beschrijving beperken we ons tot de meest relevante fondsen en regelingen met betrekking tot innovatie en ondernemerschap. Regelingen en programma's vanuit de verschillende Nederlandse ministeries, die veelal ook van toepassing zijn in Caribisch Nederland, worden opgenomen in het overzicht in bijlage G. Denk hierbij bijvoorbeeld aan regelingen van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zoals die uit het programma Klimaat & Energie en restauratieregelingen.

3.3.1 Aruba, Curaçao en Sint Maarten

De regeringen van de vier landen zetten zich in voor het versterken van de samenwerking binnen het Koninkrijk. Onderdeel hiervan is het voornemen van Nederland volgend uit het coalitieakkoord om economische groei in de Landen te ondersteunen. Er is voor gekozen om garantiefaciliteiten zoals die van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland ('RVO') en programma's voor duurzame energieproductie toegankelijk te maken. Echter, vanwege de zelfstandige status van de Landen binnen het Koninkrijk, is Nederlandse wetgeving niet zonder meer van toepassing. Directe openstelling van bepaalde middelen vanuit Nederland – waaronder EZK-instrumenten en fondsen – is daardoor juridisch niet mogelijk.

Het beheren van middelen vanuit Nederland valt voornamelijk onder de verantwoordelijkheid van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). In plaats van openstelling van EZK-instrumenten, wordt gewerkt aan programma's en regelingen op basis van de Kaderwet overige BZK-subsidies. Deze subsidies hebben met name betrekking op middelen uit het Nationaal Groeifonds en de SDE++-fondsen. De beoogde regelingen met betrekking tot de Landen worden hieronder nader uitgewerkt.

---

¹⁴ Tweede Kamer der Staten-Generaal, Motie van de leden White en Paternotte over een analyse van de voordelen van en benodigde stappen voor omzetting van de LGO-status naar de UPG-status, Vergaderjaar 2023–2024, 36 560 IV, Nr. 11.

3.3.2 Caribisch Nederland

Een groot verschil voor toegang tot fondsen in Caribisch Nederland ten opzichte van de Landen is dat voor ondernemers gevestigd op de BES-eilanden een veel groter aantal Nederlandse fondsen beschikbaar zijn voor projecten in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Zo staat toegang tot de middelen uit het NGF, de SDE++ en Garantiereregelingen open voor ondernemers gevestigd op de BES-eilanden omdat de BES-eilanden onderdeel zijn van Nederland. Daarnaast staan voor deze ondernemers ook bijvoorbeeld de Demonstratie Energie- en Klimaatinnovatie subsidie ('DEI+') en de subsidieregeling voor demonstratieprojecten, haalbaarheidsstudies en investeringsvoorbereidingsprojecten ('DHI') open. Toegang tot de DHI subsidieregeling is mogelijk voor ondernemers gevestigd in zowel Caribisch Nederland als de Landen, maar de verstrekking van de subsidie is afhankelijk van de plaats van het project waarvoor de subsidie wordt aangevraagd. Hierbij zijn dus twee punten van belang. Het eerste punt is de plaats waar de subsidieaanvrager is gevestigd en het tweede punt is de plaats waar het project waarvoor de subsidie is aangevraagd zal worden uitgevoerd. Een bedrijf gevestigd op de BES-eilanden (vestigingsplaats subsidieaanvrager) kan DHI subsidie aanvragen voor projecten in de Landen (plaats uitvoering project), maar niet voor projecten op de BES-eilanden zelf. Een bedrijf gevestigd in de Landen kan alleen subsidie aanvragen voor projecten buiten het Koninkrijk en dus niet voor projecten op de BES-eilanden of in de Landen zelf. Vanwege de (te) beperkte toegang tot de DEI+ en de DHI, worden deze verder buiten beschouwing gelaten.

3.3.3 Nationaal Groiefonds (NGF)

Het Nationaal Groiefonds is een fonds van de Nederlandse overheid bedoeld om te investeren in projecten die de economische groei en innovatie van Nederland op de lange termijn versterken. Het richt zich op acht thema's: sleuteltechnologieën en valorisatie, landbouw & Leefomgeving, Gezondheid & Zorg, Veiligheid & Digitalisering, Energie & Duurzame Ontwikkeling, Mobiliteit, Onderwijs en Leven Lang Ontwikkelen.

Het Nationaal Groiefonds staat niet open voor de Landen. Wel is een apart investeringsprogramma voorzien waarvoor middelen worden vrijgemaakt uit het NGF. Een budget van 100 miljoen euro werd door Rutte IV voor de Landen beschikbaar gesteld, met de mogelijkheid voor een extra bijdrage van 100 miljoen voor kwalitatief goede voorstellen die zouden voldoen aan bepaalde criteria. Op moment van schrijven is de tweede tranche van 100 miljoen geschrapt in het kader van ombuigingen uit het Hoofdlijnenakkoord. De middelen voor de eerste tranche zijn nog beschikbaar en hierover zal het nieuwe kabinet een uitspraak doen.

De BES-eilanden komen in principe in aanmerking voor het NGF. Toch blijken de bestaande criteria voor de toegang tot het NGF in de praktijk niet goed aan te sluiten bij de lokale omstandigheden op de BES-eilanden. Om dit probleem te ondervangen is een speciaal budget van 30 miljoen euro voor projecten op de BES-eilanden uit het NGF gereserveerd. Dit fonds richt zich op het bevorderen van een duurzame lokale economie, vergelijkbaar met de doelen voor de Landen.

3.3.4 SDE++

Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie ('SDE++') is net als het NGF een regeling van de Nederlandse overheid. SDE++ heeft als doel de ontwikkeling van duurzame energie en de reductie van CO₂-emissies te stimuleren. Dit wordt gerealiseerd door financiële steun te bieden aan bedrijven en instellingen die investeren in groene energieprojecten en technologieën die bijdragen aan de klimaatdoelstellingen van Nederland.

De specifieke kenmerken, o.m. het geïsoleerde netwerk, geïmporteerde fossiele brandstoffen, regulering en beleid en beperkte omvang van de energiemarkten in de Landen, maken een directe overname van de Nederlandse SDE++ subsidie onmogelijk. Een besluit over de maximale bijdrage uit

SDE++-middelen voor de Landen is nog niet genomen. Net als voor de NGF-regeling is het voornemen, de SDE++-regeling op korte termijn voor de Landen open te stellen.

Voor de BES-eilanden is Euro 33,6 beschikbaar gesteld uit de SDE middelen en de enveloppemiddelen voor Caribisch Nederland. Deze middelen maken maatwerkprojecten mogelijk voor duurzame energievoorziening, gebaseerd op een onderzoek van TNO dat in 2021 is uitgevoerd. De voortgang van deze projecten is al in gang gezet en aan het parlement gerapporteerd.

3.3.5 Garantierelingen

Garantierelingen zorgen dat bedrijven die in de kern gezond zijn, maar een tekort hebben aan zekerheden, alsnog een financiering kunnen verkrijgen.

Voor de Landen staat nog geen garantieregeling open, maar ook hierbij is het voornemen om regelingen te publiceren die aansluiten bij de lokale context. Onderzoek zal worden gedaan naar hoe een dergelijke regeling dient te worden ingericht om de effectiviteit te optimaliseren in de Landen. Dit omvat onder meer het trainen van banken (die de borgstelling benutten bij de kredietverstrekking) en het wegnemen van eventuele institutionele belemmeringen op de markt van kredietverstrekking.

Garantierelingen zoals de Borgstelling MKB-kredieten ('BMKB') en de Garantie Ondernemingsfinanciering ('GO') zijn reeds aangepast en opengesteld voor de BES-eilanden, maar door de kleinschalige economie worden deze nog weinig gebruikt. Er is echter een toename van aanvragen voor BMKB te zien, zo geeft RVO aan.

Vanuit de Nederlandse overheid bestaat de roep om deze regelingen meer bekendheid te geven en de toepassing ervan te bevorderen onder financiële instellingen in de regio.

3.3.6 SIB

De Support International Business subsidie ('SIB') kan worden aangevraagd door MKB-ondernemingen die gevestigd zijn in de Landen of op de BES-eilanden. Het doel is om de activiteiten van een MKB-onderneming te financieren om zakelijke kansen te vergroten in het buitenland. De aanvraag staat open voor bedrijven uit alle sectoren, die ingeschreven staan bij de KvK. Alleen bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid of bedrijven die op de FMO Uitsluitingslijst staan komen niet in aanmerking. Ook eenmanszaken kunnen sinds 1-1-2024 niet langer deelnemen, wat veel potentiële aanvragers uitsluit. In totaal is er 3 miljoen euro beschikbaar.

De SIB subsidie is, net als voor bedrijven gevestigd in de Landen, ook beschikbaar voor bedrijven gevestigd op de BES-eilanden.

3.3.7 Succes- en faalfactoren

RVO noemt vanuit hun ruime ervaring de volgende succesfactoren bij de inzet van regelingen.

Leveren van maatwerk in communicatie:

- Dedicated en reguliere webinars en deelname aan lokale evenementen (zoals de Curaçao Exportweek)
- Communicatie (zoveel mogelijk) in het Engels;
- Communicatie met en via lokale counterparts (KvK's, Ministeries van Economische Zaken);
- Werken met lokale counterpart voor 'eerste lijns' support (Exportdesk, MEO) en training 'on the job' van counterparts;
- Dedicated informatie op website voor aanvragen vanuit Caribische Gebiedsdelen;

Leveren van maatwerk in aanvraagproces:

- Aanvragen zonder DigiD of E-herkenning;

- Aanvragen met lokaal KvK nummer;
- Indienen per mail met invulformulier;
- Dedicated adviseurs voor de aanvragen vanuit Caribische Gebiedsdelen;
- Contact mogelijkheden per telefoon

Genoemde faalfactoren zijn:

- Het openen van regeling 'as is' zonder maatwerk die aansluit bij de lokale context op inhoud, communicatie en aanvraagproces. Wanneer die zaken niet geregeld zijn, is daadwerkelijke toegang en gebruik voor ondernemers uit in het Caribisch deel van het Koninkrijk zeer beperkt;
- Te hoge ondergrens (qua project budget) voor aanvragen.

Op basis van de gesignaleerde behoeften naar risico kapitaal en de stimulering van innovaties, is het interessant om eventuele toepasbaarheid van de volgende regelingen te verkennen:

1. Vroege Fase Financiering, Seed Capital, Seed Business Angels. Deze regelingen eisen 50% cofinanciering van de aanvrager en/of een investering door een investeringsfonds. De doelgroep van deze regelingen zijn innovatieve, technische of creatieve startups. Vanwege een gebrek aan starterskapitaal op de eilanden en te hoge minimum investeringsbedragen is echter de verwachting dat dit niet zal worden gebruikt op de BES. Zodoende sluiten deze regelingen niet aan op de mogelijkheden en behoeften van Caribisch Nederland. Het enkel openstellen van deze regelingen biedt dus naar verwachting geen directe mogelijkheden voor ondernemers op de BES. Om het doel van deze regelingen mogelijk te maken op de BES, is zodoende een aanpassing van de regelingen nodig.
2. De Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk R&D (WBSO) betreft een fiscale regeling voor ondernemers. Het doel van de WBSO wordt bereikt in Europees Nederland doordat ondernemers een korting krijgen op de winstbelasting. Vanwege het vereenvoudigde belastingstelsel van Caribisch Nederland betalen ondernemers geen winstbelasting en weinig andere belastingen. Een ander aandachtspunt is de capaciteit bij de Belastingdienst Caribisch Nederland. Zodoende zou er voor het bereiken van hetzelfde doel op de BES een andere vorm van deze regeling nodig zijn. Dit behoeft verdere analyse en verkenning met partijen.
3. De MKB-innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT) is opgericht om innovaties te stimuleren die aansluiten bij het topsectorenbeleid. De MIT bestaat uit vijf type subsidies, waarvan er drie de potentie hebben om impact te maken op het ondernemersklimaat in Caribisch Nederland. Dit zijn de kennisvouchers, de haalbaarheidsstudies en de subsidies voor research en ontwikkeling. De toegekende bedragen worden uitgekeerd aan de kennisinstelling die het onderzoek uitvoert, en niet rechtstreeks aan de ondernemers op de BES. Om dit mogelijk te maken zijn samenwerkingen tussen ondernemers op de BES en Nederlandse kennisinstellingen nodig.

Toegang tot Nederlandse fondsen en regelingen

- Nederlandse fondsen en regelingen die zijn opengesteld voor Caribisch Nederland en de Landen zijn onvoldoende toegankelijk en toepasbaar. De regelingen houden onvoldoende rekening met de specifieke lokale context en de schaal. Positieve uitzondering hierop vormt de BMKB.
- In potentie zijn de Nederlandse regelingen van grote toegevoegde waarde in het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie in Caribisch Nederland en de Landen.

3.4 Financiële wet- en regelgeving

3.4.1 Aruba, Curaçao en Sint Maarten

Aruba's financiële regelgeving is vastgelegd in diverse landsverordeningen. Belangrijkste wetgeving omvat de Landsverordening toezicht kredietwezen, deviezenverkeer en middelen tegen witwassen en terrorismefinanciering. De Centrale Bank van Aruba (CBA) speelt een cruciale rol in het handhaven van deze regels. Zij waarborgt de stabiliteit van de Arubaanse florin, reguleert financiële instellingen en houdt toezicht op kapitaal- en valutatransacties. De reserveverplichting voor commerciële banken is een belangrijk instrument van de CBA, ingesteld op 7% in 2020.

Curaçao en Sint Maarten delen de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (CBCS) die is belast met het behoud van de monetaire stabiliteit en de gezondheid van het financiële systeem. De gezamenlijke wetgeving omvat de Landsverordeningen toezicht bank- en kredietwezen, deviezenverkeer en maatregelen tegen witwassen en terrorismefinanciering. Financiële transacties boven een bepaald bedrag vereisen deviezenvergunningen. De reserveverplichting is een essentieel instrument van monetair beleid, met in januari 2024 een percentage van 19%.

3.4.2. Caribisch Nederland

Caribisch Nederland valt onder de Wet financiële markten BES (Wfm BES), waarbij De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM) als toezichthouders optreden. De Wfm BES brengt vergunningstelsels en toezicht op integriteit in de financiële sector. De DNB richt zich op prudentieel en integriteitstoezicht, inclusief maatregelen tegen witwassen en terrorismefinanciering, terwijl de AFM focust op eerlijke en transparante marktwerking en consumentenbescherming.

Toezichthouders zoals de CBA, CBCS, DNB en AFM spelen een cruciale rol in het handhaven van deze regels om de financiële gezondheid en het vertrouwen in het systeem te waarborgen.

Hieronder geven we een schematisch overzicht van de relevante wet- en regelgeving.

Lokale Financiële Regelgeving	Rijkswetgeving & Toezichtwetgeving vanuit NL	Toezichthouders
<ul style="list-style-type: none"> • Landsverordening toezicht bank- en kredietwezen, PB 2019, no. 59.¹⁵ • Landsverordening actualisering en harmonisatie toezichtlandsverordeningen Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten, PB 2015, nr. 67. • Landsverordening houdende regels inzake het toezicht op het verzekeringsbedrijf. • Landsverordening toezicht beleggingsinstellingen en administrateurs. • Landsverordening toezicht trustwezen. • Landsverordening toezicht effectenbeurzen. • Landsverordening toezicht effectenbemiddelaars en vermogensbeheerders. • Landsverordening toezicht geldtransactiekantoren. • Rijkssanctiewet 2017. • Landsverordening melding ongebruikelijke transacties (AML/CFT) • Regeling Deviezenverkeer Curaçao en Sint Maarten • Landsbesluit, houdende algemene maatregelen, van de 1ste september 2000 tot vaststelling van de wijze van berekening van de maandelijkse vergoeding die een deviezenbank ingevolge artikel 12, derde lid, van het Centrale Bank-Statuut 1985 aan de Bank van de Nederlandse Antillen is verschuldigd 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden (Statuut), Rijkswet van 28 oktober 1954, Stb. 1954, 503 en P.B. 1954, nr. 121. ▪ Rijkswet financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten, Stb. 2010, 334. ▪ Staatsregeling van Curaçao ▪ Staatsregeling van Sint Maarten ▪ Centrale Bank statuut voor Curaçao en Sint Maarten 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten.

Tabel 2 | Overzicht financiële wet- en regelgeving Curaçao en Sint Maarten

¹⁵

https://cbcs.spincdn.com/media/legislation_guidelines/20190513_landsverordening_toezicht_bank_en_kredietwezen_1994_doorlopende_tekst.pdf

Lokale Financiële Regelgeving	Rijkswetgeving & Toezichtwetgeving vanuit NL	Toezichthouders
<ul style="list-style-type: none"> • Landsverordening van 24 maart 1998 houdende nieuwe regels met betrekking tot toezicht op het kredietwezen, AB 1998 no. 16. • Centrale Bankverordening, AB 1991 no GT 32. • Landsverordening deviezenverkeer • Landsverordening deviezenprovisie • Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering • Landsverordening ondernemingspensioenfondsen, AB 1998, no. GT 17. • Landsverordening toezicht verzekeringsbedrijf, AB 2000, no. 82. • Landsverordening toezicht geldtransactiebedrijven, AB 2003, no. 60. • Landsverordening toezicht trustkantoren, AB 2009, no. 13. • Landsverordening toezicht effectenverkeer, AB 2016, no. 53. • Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering. • Landsbesluit toezichtassurantiebemiddelaars, AB 2014, no. 6. • Sanctieverordening 2006, AB 2007, no. 24. • Rijkssanctiewet 2017. 	<ul style="list-style-type: none"> • Het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden (Statuut), Rijkswet van 28 oktober 1954, Stb. 1954, 503 en P.B. 1954, nr. 121. • Landsverordening tijdelijk financieel toezicht Aruba (LAft), Afkondigingsblad van Aruba 2015 no. 39. • 	<ul style="list-style-type: none"> • Centrale Bank van Aruba

Tabel 3 | Overzicht financiële wet- en regelgeving Aruba

3.5 Toezichtkaders financiële sector

Vooropgesteld is het relevant op te merken dat de financiële sectoren van de Landen en de BES-eilanden onderling verschillen, maar dat er wel dwarsverbanden bestaan. Curaçao heeft vergeleken met de andere (ei)landen de grootste financiële sector. Een aantal in Aruba, Sint Maarten en op de BES-eilanden gevestigde financiële instellingen zijn dochteronderneming of bijkantoor van Curaçaose financiële instellingen. Hetgeen met name geldt voor de BES-eilanden, i.e. veel Curaçaose financiële instellingen zijn hier actief middels een lokaal bijkantoor of middels grensoverschrijdende dienstverlening vanuit Curaçao.¹⁶

3.5.1 Toezicht in Aruba, Curaçao en Sint Maarten

De Landen hanteren een sectoraal toezichtmodel waarbinnen de regelgeving is afgestemd op de specifieke kenmerken van elke financiële sector. Concreet betekent dit dat voor elke sector, e.g. banken of verzekeraars, aparte wetten en regels gelden die inspelen op de risico's behorend bij die specifieke sector.

Daarnaast wordt binnen de sectorale kaders de nadruk gelegd op prudentieel toezicht, i.e. toezicht gericht op de financiële gezondheid en weerbaarheid van financiële instellingen. Zo stellen de Landsverordening toezicht kredietwezen in Aruba en de Landsverordening toezicht bank- en kredietwezen 1994 kaders voor het prudentieel toezicht specifiek gericht op kredietinstellingen.

Gedrag norms en gedragstoezicht zijn in de Landen nog beperkt en een vrij nieuw fenomeen.¹⁷

¹⁶ B.C.G. Jennen, S. Altena, Financieel-toezichtrecht in het Caribische deel van het Koninkrijk, Ondernemingsrecht 2022/71 (afl. 12/13).

¹⁷ B.C.G. Jennen, S. Altena, Financieel-toezichtrecht in het Caribische deel van het Koninkrijk, Ondernemingsrecht 2022/71 (afl. 12/13).

3.5.2 Toezicht in Caribisch Nederland

De BES-eilanden hebben, in tegenstelling tot de sectorale aanpak in de Landen, een geïntegreerd toezichtregime naar Nederlands model. Hierbij is de Wet Financiële Markten BES (Wfm BES) van toepassing die een gecombineerd kader biedt voor zowel prudentieel toezicht als gedragstoezicht. Hetgeen concreet betekent dat de wet niet enkel kijkt naar de solvabiliteit en liquiditeit van financiële instellingen, maar ook naar de naleving van gedragsnormen, e.g. de Wwft BES,¹⁸ die eerlijke en transparante dienstverlening aan consumenten waarborgen.

De gedragsnormen onder de Wfm BES zijn uniform en gelden voor alle financiële instellingen die zijn gevestigd op de BES-eilanden, i.e. ook voor buitenlandse entiteiten met een lokaal bijkantoor. Dit betekent een aanzienlijke aanpassing voor de in Curaçao of Sint Maarten gevestigde hoofdkantoren die via bijkantoren op de BES-eilanden werkzaam zijn, vooral omdat gedragstoezicht, zoals beschreven, nog relatief nieuw en in ontwikkeling is in de Landen. Dit verschil heeft geleid tot aanzienlijke administratieve lasten voor financiële ondernemingen met bijkantoren op de BES-eilanden en bij sommige bedrijven zelfs tot de beslissing om de activiteiten daar te beëindigen.¹⁹

Verder geldt dat het 'home country'-toezicht principe van toepassing is op de BES-eilanden. Dit principe houdt in dat financiële ondernemingen die gevestigd zijn in Curaçao of Sint Maarten onder het toezicht van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten vallen, terwijl de gedragsnormen op basis van de Wfm BES universeel van toepassing zijn en gelden voor alle financiële ondernemingen die actief zijn op deze eilanden, ongeacht het land van origine.

3.5.3 Samenwerking toezichthouders

Financieel toezichthouders binnen het Koninkrijk werken samen volgens afspraken opgenomen in een multilateraal "Memorandum of Understanding" (MoU). Deze samenwerking behelst regelmatige bijeenkomsten, waarbij de toezichthouders normaal gesproken driemaal per jaar samenkomen voor overleg binnen het Technisch Comité van Financiële Toezichthouders. Tijdens deze bijeenkomsten en in gemeenschappelijke werkgroepen worden toezicht gerelateerde kwesties besproken en worden *best practices* uitgewisseld.

Verder bestaan bilaterale MoU's tussen de afzonderlijke financieel-toezichthouders binnen het Koninkrijk, die specifiek gericht zijn op het versterken van de onderlinge samenwerking en het uitwisselen van informatie.²⁰

Het voornaamste onderscheid tussen de toezichtmodellen van de Landen en Caribisch Nederland berust op de sectorale benadering versus het geïntegreerde model. Dit heeft niet alleen nalevingsimplicaties voor financiële instelling, maar is ook van invloed op de bedrijfsvoering van financiële instellingen in de regio.²¹

---

¹⁸ Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme BES ('Wwft BES')

¹⁹ Zie bijvoorbeeld Gerecht in eerste aanleg van Bonaire, Sint Eustatius en Saba 3 mei 2018, ECLI:NL:OGEBES:2018:10.

²⁰ MoU's tussen de CBA en de CBCS met betrekking tot banktoezicht (1998) en verzekeringstoezicht (2003), MoU tussen de CBA en DNB met betrekking tot het toezicht in Aruba, Nederland en de BES (2014), MoU tussen de CBA en de AFM met betrekking tot het toezicht in Aruba, Nederland en de BES (2015), MoU tussen de AFM en de CBCS met betrekking tot het toezicht in Bonaire, Sint Eustatius, Saba (BES), Curaçao en Sint Maarten (2012), Samenwerkingsintentie tussen DNB en de CBCS (2020).

²¹ B.C.G. Jennen, S. Altena, Financieel-toezichtrecht in het Caribische deel van het Koninkrijk, Ondernemingsrecht 2022/71 (afl. 12/13).

Toezicht

- De Landen hanteren een sectoraal toezichtmodel
- Caribisch Nederland hanteert een geïntegreerd toezichtregime
- 'Home country-toezicht' is van toepassing in Caribisch Nederland: ondernemingen gevestigd in Curaçao of Sint Maarten vallen onder toezicht van de CBCS
- Het onderscheid tussen de toezichtmodellen heeft compliance verplichtingen en invloed op de bedrijfsvoering van financiële instellingen tot gevolg

3.6 Fiscale gevolgen

De fiscale gevolgen van het ontvangen van ondersteuning (vanuit een ROM of alternatief) kunnen variëren afhankelijk van de vorm van de ondersteuning. De ondersteuning kan op verschillende manieren worden geboden. Vormen van financiële steun zijn middelen zoals subsidies, leningen of donaties. Afhankelijk van het type ondersteuning en de aard van de organisatie kan belasting worden geïnd.

3.6.1 Aruba, Curaçao en Sint Maarten

In principe zijn bedrijven opgericht als rechtspersonen, zoals een naamloze vennootschap (NV) of besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (VBA), onderhevig aan winstbelasting in Aruba. Verder komt de winst van verenigingen en stichtingen gevestigd in Aruba, waarbij het kapitaal niet verdeeld is in aandelen, in aanmerking voor winstbelasting. Echter, verenigingen en stichtingen die uitsluitend gericht zijn op het behartigen van een algemeen maatschappelijk belang zijn hiervan uitgesloten. Daarnaast wordt de winst van fondsen met volledige rechtsbevoegdheid, zoals pensioenfondsen, spaarfondsen, voorzieningsfondsen, begrafenisfondsen, ziekenfondsen en ondersteuningsfondsen die zijn opgericht ten behoeve van personeel, voormalig personeel of hun verwanten, beoordeeld op basis van de omstandigheden om te bepalen of ze voldoen aan de criteria voor vrijstelling. Evenzo wordt de winst van een naamloze vennootschap of een vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, waarvan alle aandelen indirect of direct eigendom zijn van het Land Aruba, beschouwd als vrijgesteld voor zover deze winst voortkomt uit een overeenkomst voor onderzoek naar en exploitatie van petroleum zoals beschreven in artikel 4, eerste lid, van de Petroleumverordening zeegebied Aruba. Het tarief voor winstbelasting op Aruba bedraagt 22%.

Op Curaçao en Sint Maarten gelden dezelfde vrijstellingen. Daarnaast zijn de voordelen van een naamloze vennootschap die voortkomen uit het verstrekken van kredieten aan bedrijven die op Curaçao gevestigd zijn en die zich bezighouden met de bouw of de upgrading tot luxe accommodaties voor verblijf en ontspanning, ook vrijgesteld. Daarnaast wordt de winst van een naamloze vennootschap die gevestigd is in Curaçao vrijgesteld onder de volgende voorwaarden:

- De vennootschap heeft als hoofddoel de economische ontwikkeling van Curaçao te bevorderen door deel te nemen aan en kredieten te verstrekken aan in Curaçao gevestigde bedrijven;
- Meer dan vijftig procent van de aandelen zijn in handen van de rechtspersoon Curaçao.

Het tarief voor winstbelasting op Curaçao bedraagt 15% over de eerste 500.000 gulden en het meerdere tegen een tarief van 22%.

In Sint Maarten is de winst van een in Sint Maarten gevestigde naamloze vennootschap die gevestigd is in Sint Maarten vrijgesteld indien:

- De vennootschap hoofdzakelijk tot doel heeft de economische ontwikkeling van Sint Maarten te bevorderen door te participeren in en kredieten te verstrekken aan in Sint Maarten gevestigde bedrijven; en
- Meer dan vijftig procent van de aandelen in handen is van Sint Maarten.

Het tarief voor winstbelasting op Sint Maarten bedraagt 34,5%.

3.6.2 Caribisch Nederland

Op de BES-eilanden wordt geen winstbelasting geheven. In plaats daarvan heeft de opbrengstbelasting als doel de (winst)uitkeringen van juridische entiteiten aan hun gerechtigden te belasten. Met juridische entiteiten worden niet-natuurlijke personen bedoeld, zoals een naamloze vennootschap of een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid. Het tarief voor opbrengstbelasting op de BES-eilanden bedraagt 5%.

Als een entiteit een lening verstrekt, kunnen de fiscale gevolgen van het ontvangen van een lening variëren afhankelijk van verschillende factoren. In de meeste gevallen kunnen rentebetalingen op leningen worden afgetrokken van het belastbare inkomen. Ook kan de rente die wordt ontvangen op leningen worden belast als inkomsten bij de ontvanger.

3.6.3 “Tax Holiday” | Curaçao en Sint Maarten

De Landsverordening belastingfaciliteiten investeringen (LvBI) (ook wel bekend als ‘tax holiday wetgeving’) biedt uitgebreide fiscale voordelen aan ondernemingen die significante investeringen doen in Curaçao. Deze faciliteiten zijn van toepassing op verschillende belastingen, i.e. winst-, omzet, onroerend zaak- en inkomstenbelasting, alsook op invoerrechten. De regeling is ontworpen om economische activiteiten te stimuleren, variërend van onderzoek en ontwikkeling, gezondheidszorg, onderwijs, tot industrieën zoals lucht-, ruimte- en scheepvaart, en groene energie.

Binnen deze regelgeving is er specifieke aandacht voor ondernemingen die zich richten op grondontwikkeling met een doel om braakliggende grond tot ontwikkeling te brengen, en ondernemingen tot exploitatie van hotels of andere gelegenheden tot verblijf en ontspanning. Beide sectoren vereisen een minimale investering van ten minste NAf. 5.000.000 en moeten bijdragen aan de lokale werkgelegenheid door ten minste tien lokale inwoners blijvend en voltijds werk te bieden bij de aanvang van de bedrijfsactiviteiten. Deze investeringen zijn niet alleen gericht op fysieke infrastructuur maar moeten ook de bevordering van het vreemdelingenbezoek aansturen, wat essentieel is voor het stimuleren van het toerisme en andere gerelateerde economische activiteiten.

Een cruciaal aspect van deze LvBI-regelgeving is dat deze alleen van toepassing is op nieuwe of bestaande ondernemingen die een minimum investering van NAf. 5.000.000 realiseren. Deze investering moet substantieel bijdragen aan de lokale werkgelegenheid, met een verplichting om ten minste tien lokale inwoners voltijds werk te bieden. Afhankelijk van het geïnvesteerde bedrag kunnen ondernemingen profiteren van een verlaagd winstbelastingtarief van 3% tot een periode van tien jaar en bestaan mogelijkheden voor verrekening van omzetbelasting met betrekking tot de bouw en inrichting van bedrijfspanden. Daarnaast biedt de LvBI vrijstellingen voor invoerrechten op materialen en goederen die nodig zijn voor bedrijfsopbouw of -uitbreiding.

Belastingfaciliteiten zijn beschikbaar in Sint Maarten als een bedrijf investeert in de verbreding van de economische basis van Sint Maarten, bijvoorbeeld door investeringen in de toerismesector, landontwikkeling of de industriële sector. Een belastingfaciliteit kan worden verkregen op verzoek en wordt toegekend als aan specifieke vereisten wordt voldaan. De Belastingfaciliteiten zien onder andere op een verlaagd tarief in de Winstbelasting.

Fiscale gevolgen

- Winstbelasting op Aruba, Curaçao bedraagt 22%, op Sint Maarten 34%. Er zijn echter vrijstellingen opgenomen in de wet (o.m. wegens ‘maatschappelijk belang’)
- In Caribisch Nederland wordt geen winstbelasting geheven, maar wel een opbrengstbelasting á 5%
- Curaçao en Sint Maarten kennen de zogeheten “tax holiday” wat interessant is voor bedrijven die zich willen vestigen of uitbreiden
- De verschillen in fiscale regimes leiden tot potentiële ongelijkheid bij de toekenning van middelen aan (consortia van) bedrijven

3.7 Juridische vormen voor een mogelijke overkoepelende entiteit

In deze paragraaf wordt ingegaan op de juridische vormen die een overkoepelende entiteit voor het Caribisch deel van het Koninkrijk kan aannemen en de implicaties van elke optie. De mogelijkheden voor een potentiële juridische constructie voor een overkoepelende entiteit voor de Landen en Caribisch Nederland zijn het opstellen van een consensus Rijkswet, de toepassing van een algemene maatregel van rijksbestuur en de oprichting van een overkoepelende entiteit door gebruik te maken van het privaatrecht/ vennootschapsrecht. Ook kan gedacht worden aan aansluiting bij bestaande organisaties. Elk van de opties heeft zijn eigen procedures, vereisten en mate van complexiteit.

Indien op de haalbaarheidsstudie een inrichtingsadvies volgt, worden deze opties nader onderzocht en uitgewerkt.

3.7.1 Consensus Rijkswet

In artikel 38 van het Statuut wordt een kader geboden voor het opstellen van gezamenlijke wetten voor zaken die essentieel zijn voor verschillende landen van het Koninkrijk: de consensus Rijkswet. Een consensus Rijkswet kan gelden tussen meerdere landen binnen het Koninkrijk, i.e. Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten. De bijzondere gemeenten van Nederland Bonaire, Saba en Sint Eustatius vallen rechtstreeks onder de Nederlandse wetgeving waardoor zij niet zelfstandig partij kunnen zijn bij een Rijkswet.

De procedure voor het vormen van een consensus Rijkswet is nader uitgewerkt in het Statuut. Het proces start met het voorstel om gezamenlijke regelgeving te ontwikkelen, zoals volgt uit het Statuut. Deze procedure is bedoeld om wetten op te stellen die van toepassing zijn in meer dan één land van het Koninkrijk en waarvoor gezamenlijke regelgeving nodig is. Belangrijk is dat sprake dient te zijn van consensus tussen de betrokken landen; de wetgeving komt dus tot stand met instemming van alle landen die door de wet geraakt worden. Voorbeelden van Rijkswetten zijn de Rijkswet politie en de Rijkswet openbare ministeries welke gelden voor Curaçao, Sint Maarten en de BES-eilanden (waarbij de BES-eilanden zijn meegenomen als onderdeel van Nederland). Ook de beoogde instelling van het Caribisch orgaan voor hervorming en ontwikkeling (COHO) zou tot stand komen middels een Rijkswet²², waarvan uiteindelijk is afgezien.

Uitwerking overkoepelende entiteit

Het organiseren van een overkoepelende entiteit voor het Caribische deel van het Koninkrijk middels een Rijkswet is een complex en langdurig traject. Naast politieke consensus vanuit de verschillende landen is consensus over en concrete invulling van de juridische uitdagingen, die een overkoepelende

---

²² Kamerstukken II 2021/22, 36031 (R2161), nr. 4.

entiteit met zich brengt, nodig. De procedure voor een Rijkswet vereist dan ook een balans tussen samenwerking en het respecteren van de autonomie van de Landen.

Desondanks kent een consensus Rijkswet voordelen. Het biedt een duidelijk en onmiskenbaar juridisch kader, waarbij afspraken stevig zijn verankerd en waarbij geen ruimte is voor misverstanden. Door middel van een Rijkswet worden regels omtrent een overkoepelende entiteit op de sterkst mogelijk wijze verankerd, hetgeen kan resulteren in een stabiele basis. Echter, voor een ROM of ander verbindend mechanisme betekent het specifiek dat overeenstemming moet worden gevonden in strategieën voor economische ontwikkeling die per definitie aan veranderingen onderhevig zijn. Gesteld kan worden dat de uitwerking van een overkoepelende entiteit middels een Rijkswet een gecompliceerd en langdurig proces is waarbij (politieke) consensus tussen alle betrokken landen een vereiste is.

Het ligt dan ook voor de hand om te onderzoeken of minder ingrijpende, c.q. gecompliceerde middelen openstaan om eenzelfde doel te bereiken.

3.7.2 Algemene Maatregel van Rijksbestuur

Artikel 38 van het Statuut benoemt naast het vaststellen van een Rijkswet, dat een algemene maatregel van rijksbestuur kan worden vastgesteld. Voor een dergelijke maatregel dient echter een wettelijke grondslag te zijn in een Rijkswet. De mogelijkheid van het vaststellen van een algemene maatregel van rijksbestuur zonder wettelijke grondslag is per 1 januari 2024 beperkt tot buitengewone gevallen van dringende aard. Daarnaast geldt voor deze buitengewone gevallen ook nog een maximale termijn van twee jaren, waarna de maatregel van rechtswege vervalt.²³

Uitwerking overkoepelende entiteit

Vanwege de beperkte toepasbaarheid van een algemene maatregel van rijksbestuur, zoals benoemd in voorgaande paragraaf, ligt het niet in de rede om deze als instrument in te zetten voor de inrichting van een overkoepelende entiteit.

3.7.3 Privaatrechtelijke organisatie

De ROM's in Nederland zijn op privaatrechtelijke wijze georganiseerd. Zo geldt dat de ROM's in Nederland ofwel naamloze vennootschappen ofwel besloten vennootschappen zijn. De aandeelhouders van de Nederlandse ROM's, c.q. privaatrechtelijke entiteiten, zijn publieke lichamen, zoals de staat in de hoedanigheid van EZK, provincies, gemeenten of combinaties daarvan, die samenwerken om regionale economische ontwikkeling te bevorderen. Deze aandeelhouders brengen financiële middelen in en besluiten gezamenlijk over de strategische richting van de ROM, terwijl het dagelijks bestuur wordt gevormd door een professioneel managementteam.

Een vennootschap wordt opgericht door middel van een akte van oprichting en bijbehorende statuten, in overeenstemming met het vennootschapsrecht dat onderdeel is van het privaatrecht. Het vennootschapsrecht wordt in alle jurisdicties binnen het Koninkrijk geregeld in Boek 2 van de Burgerlijke Wetboeken van de verschillende jurisdicties.

Uitwerking overkoepelende entiteit

Een overkoepelende entiteit kan worden ingericht door een moederentiteit, e.g. een besloten vennootschap, naamloze vennootschap of een stichting, op te richten in een zorgvuldig gekozen jurisdictie binnen het Koninkrijk, die vervolgens dochtervennootschappen heeft in alle betrokken landen. De dochtervennootschappen kunnen vervolgens investeren in de lokale markten. De aandeelhouders van de moederentiteit kunnen de verschillende landen en eilanden zelf zijn. Hierdoor ontstaat een gestructureerde manier om invloed uit te oefenen die wordt beheerst door het vennootschapsrecht.

---

²³ Rijkswet van 21 oktober 2023, Stb. 407.

Het gebruik van een of meer vennootschappen voor een overkoepelende entiteit brengt voordelen met zich mee. Zo brengt deze vorm flexibiliteit, i.e. niet elk operationeel detail dient vanaf het begin vastgelegd te worden en politieke instemming over elk punt is niet noodzakelijk, zoals e.g. bij een Rijkswet wel het geval zou zijn. Het vennootschapsrecht biedt een reeds gevestigd juridisch raamwerk dat minder politieke afstemming vereist en waarbij geschillen via privaatrechtelijke wegen beslecht kunnen worden, in plaats van via het staats- en bestuursrecht ofwel het Statuut ofwel de politieke weg. Belangrijk hierbij op te merken is ook dat het juridisch kader van het privaatrecht en vennootschapsrecht binnen het Koninkrijk redelijk uniform is, hetgeen de uitrol van een overkoepelende entiteit met vennootschappen in de verschillende landen kan vereenvoudigen. Daarnaast is het opzetten van duidelijke regels omtrent het bestuur van de vennootschappen -de zogenaamde 'corporate governance'- heel belangrijk. In de statuten of bijvoorbeeld een aandeelhoudersovereenkomst kunnen nadere afspraken en regelingen worden uitgewerkt die van belang zijn voor het besturen van de vennootschappen.

Tegelijkertijd is het van belang in ogenschouw te houden of een privaatrechtelijke/vennootschapsrechtelijke structuur de mogelijkheden voor het verkrijgen van toegang tot (EU-)fondsen kan beïnvloeden. Het kan potentieel nadelig zijn voor deze financieringsmogelijkheden indien bepaalde drempels voor toegang tot (EU-)fondsen niet behaald worden doordat gebruik wordt gemaakt van een privaatrechtelijke organisatie. Dit behoeft echter nader onderzoek. Bovendien is het belangrijk dat de opzet van de entiteit niet leidt tot juridische complexiteit die de operationele uitvoering in de weg staat.

3.7.4 Aansluiting bij bestaande organisaties

Een andere mogelijkheid voor de oprichting van de ROM zou kunnen zijn om aan te sluiten bij een reeds bestaande structuur, c.q. organisatie(s), zoals de ontwikkelingsbanken en maatschappelijke kredietverstrekkers. In plaats van een geheel nieuwe structuur in te richten, zoals benoemd in sectie 3.3.3, wordt dan aangesloten bij een thans bestaande structuur. De ontwikkelingsbanken kunnen in deze context een goed aanknopingspunt zijn aangezien de doelstellingen nauw aansluiten bij die van een mogelijke ROM. Hierdoor kan dit een passende bestaande structuur zijn om de ter beschikking te stellen fondsen in te zetten in Caribisch Nederland en de Landen. Immers geldt dat enkele spelers dochterentiteiten hebben in zowel Caribisch Nederland als de Landen (OBNA, Qredits).

Een concrete analyse van deze optie vergt nader onderzoek.

Conclusies Hoofdstuk 3 | Huidige spelregels – Juridische context

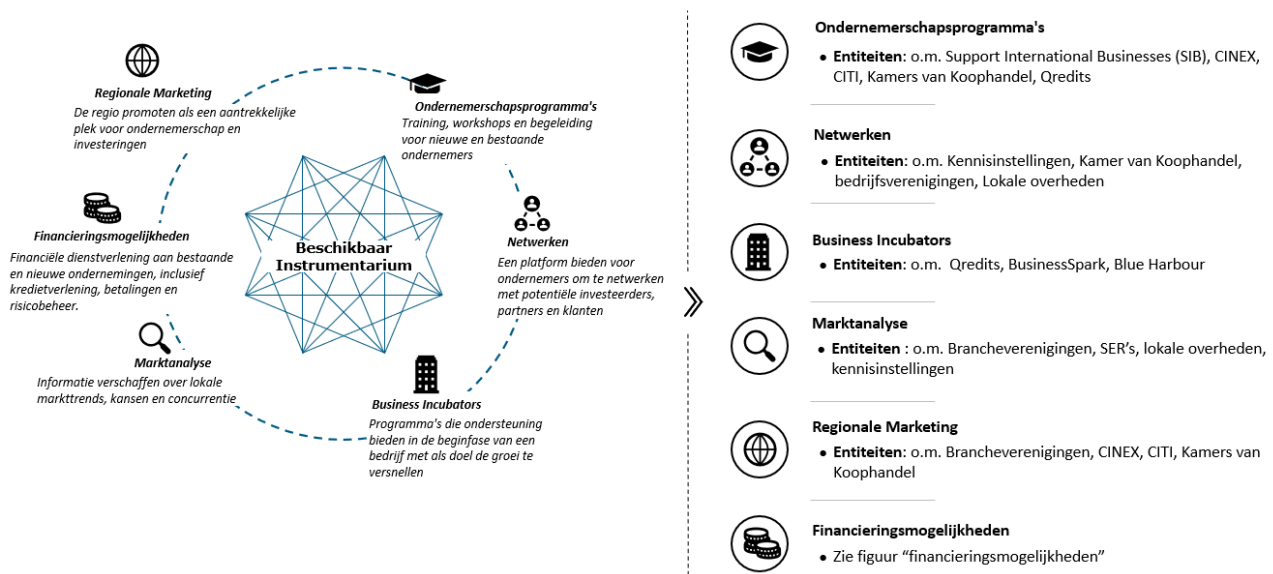
- Alle (ei)landen hebben voor de EU de status van ‘Landen en Gebieden Overzee’ (LGO) . Zij maken géén onderdeel uit van de interne markt, maar kunnen wel aanspraak maken op de meeste Europese fondsen. Het is voor de (ei)landen echter zeer ingewikkeld om te kunnen voldoen aan de hoge inschrijvings- en uitvoeringseisen van de EU, zeker op individueel niveau.
- (Verdere) openstelling van Nederlandse fondsen en regelingen, mits aangepast aan de lokale context, heeft potentieel grote meerwaarde voor het ecosysteem van ondernemerschap en innovatie.
- De verschillen in de modellen van toezicht tussen Caribisch Nederland en de Landen hebben mogelijk gevolgen bij de inrichting van een overkoepelende entiteit. De verschillen in fiscale regimes eveneens. Hiervoor moet aandacht zijn bij de inrichting van een ROM of alternatief daarvoor.
- Het is mogelijk om een overkoepelende entiteit in te richten die activiteiten ontplooit en middelen inzet over de 6 (ei)landen heen. Een privaatrechtelijke structuur, aansluitend bij privaat / vennootschapsrecht is daarbij eenvoudiger in te richten dan een publiekrechtelijke middels een Consensus Rijkswet of Algemene Maatregel van Rijksbestuur.

4 Marktanalyse, business development en sectoranalyse

4.1 Business development | huidige situatie

Voor ondernemingen in het hele Caribisch deel van het Koninkrijk, Caribisch Nederland en de Landen samen, zijn verschillende financierings- en ondersteuningsmogelijkheden beschikbaar. In onderstaand overzicht zijn deze weergegeven.

Speelveld | Instrumentarium voor Ondernemerschap en Innovatie

Figuur 8 | Instrumentarium Ondernemerschap & Innovatie

Ondernemersprogramma's

Er worden verschillende ondernemersprogramma's aangeboden die toegankelijk zijn voor (startende) ondernemers in zowel Caribisch Nederland als in de Landen. Zo biedt Qredits bijvoorbeeld de 'entrepreneurship academy', waar startende ondernemers hulp krijgen bij het opstellen van hun business plan en het daadwerkelijk starten van de onderneming, en bieden de Kamers van Koophandel dergelijke workshops en trainingen aan. Ook zijn er een-op-een adviesgesprekken mogelijk, en ondersteuning bij het valideren van business modellen bij het betreden van de markt (hoe kansrijk is het business plan?). Daarnaast biedt het Curaçao Innovation & Technology Institute (CITI) diverse programma's ter ondersteuning van ondernemers en ondernemerschap.

Netwerken

In het hele Caribisch deel van het Koninkrijk is een veelheid aan zakelijke, en informelere, netwerken aanwezig waar ondernemers elkaar vinden, kennis uitwisselen, zaken doen, netwerkevents en seminars organiseren, onderzoek doen of uitzetten en samenwerkingsverbanden aangaan. Voorbeelden hiervan zijn het verenigd bedrijfsleven, brancheorganisaties, netwerken zoals de Rotary en Lions, de Curaçaoese "economenclub", de Kamers van Koophandel, organisaties als Curaçao Investment & Promotion Agency (CINEX) en Aruba Trade & Industry Association (ATIA).

Deze netwerken zijn actief op de eilanden en bieden een platform voor ondernemers.

Business incubators

Business incubators zijn helpende factoren in het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie. Een incubator verhoogt de kansen van een startende onderneming om de eerste, vaak moeilijke, jaren door te komen. Incubators bieden een scala aan ondersteuningsmogelijkheden, variërend van het bieden van bedrijfsruimte tegen lage kosten, coaching en educatie, het openstellen van relevante netwerken, financiële ondersteuning en dergelijke.

In zowel de Landen als Caribisch Nederland zijn hier enkele voorbeelden van dergelijke initiatieven. Bonaire biedt bijvoorbeeld de 'BusinessSpark' incubator, gefinancierd door het Openbaar Lichaam Bonaire (OBL), die ondernemers niet alleen fysieke werkruimte biedt, maar ook een platform voor samenwerking en inspiratie onder begeleiding van professionals. Aruba heeft de ImpactHub, die faciliteiten en middelen beschikbaar stelt en startups helpt met ondersteuningsprogramma's, connecties, kennis, talent en investeringen. Curaçao is actief bezig met het opzetten van Blue Harbour City, een innovatie- en samenwerkingscentrum dat gericht is op het bevorderen van duurzame economische groei in het Caribisch gebied. Dit centrum zal ondernemers voorzien van werkruimtes, middelen en netwerkmogelijkheden om sectordiversificatie te stimuleren, met een speciale focus op duurzaamheid en de "blauwe economie"²⁴.

Daarnaast zijn er initiatieven zoals het "Invest in Willemstad" programma, dat in 2018 tot stand kwam in samenwerking met VNO-NCW, en beoogt om met de ontwikkeling van de binnenstad ook ruimte te scheppen voor business incubators, waarmee verdere ondersteuning aan startende ondernemers geboden kan worden.

Marktanalyse

Marktanalyse is vanzelfsprekend onderdeel van bedrijfsstrategieën, het starten van een onderneming en het opschalen ervan (of niet). Marktanalyse wordt met regelmaat uitgevoerd door brancheorganisaties, verenigd bedrijfsleven, de Kamers van Koophandel en ook wel door de lokale overheden. Voorbeeld daarvan is de nationale exportstrategie (de "NES") van Curaçao.

Regionale Marketing

Regionale marketing van het 'product' land of eiland is van oudsher vrij sterk ontwikkeld, met name waar het gaat om promotie van de eilanden als toeristische bestemming. Daarnaast is echter ook veel aandacht voor het versterken van export en internationale handel in de regio, met Latijns-Amerika en in het Caribisch gebied. Organisaties als CINEX, ATIA, de Kamers, de brancheverenigingen in de hospitality en de lokale overheden en uitvoeringsorganisaties voeren actief campagne in de regio en zetten handelsmissies op. Bekend voorbeeld is de "*Bon Bini for Business*" conferentie, die een aantal edities kende op Curaçao en in Nederland, waarbij 'zaken doen op Curaçao' centraal stond en aantrekkelijk werd gemaakt. Een ander voorbeeld is de internationale promotie als internationaal financieel centrum, zoals Curaçao International Financial Service Association (CIFA) dat doet.

4.2 Financieringsmogelijkheden en investeringstak

In deze paragraaf maken we een analyse van bestaande en potentiële financieringsstructuren en investeringsmogelijkheden.

---

²⁴ De "blauwe economie" verwijst naar het duurzaam gebruik van oceaانبronnen voor economische groei, verbeterd levensonderhoud en banen, terwijl tegelijkertijd de gezondheid van de oceaanecosystemen behouden blijft.

De beperkte toegang, of als beperkt ervaren, toegang tot financiering en risicokapitaal voor zowel startende als uitbreidende ondernemers neemt een centrale plaats in bij de beschrijving van het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie en in eerder onderzoek geconstateerd marktfalen.

We rubriceren de huidige mogelijkheden voor financiering als volgt:

Figuur 9 | financieringsmogelijkheden

Ontwikkelingsbanken en -fondsen

Ontwikkelingsbank van de Nederlandse Antillen N.V. (OBNA)

De Ontwikkelingsbank van de Nederlandse Antillen (OBNA) is opgericht in 1981 ten tijde van de voormalige Nederlandse Antillen, exclusief Aruba. Na de ontmanteling van de Nederlandse Antillen is de OBNA blijven bestaan en opereren in de voormalige Nederlandse Antillen.

De OBNA richt zich op het stimuleren van de economische en sociale ontwikkeling van Curaçao, Sint Maarten en de BES-eilanden. Dit doet zij door een breed scala aan financiële diensten, e.g. het beschikbaar stellen van financiering, het deelnemen in ondernemingen, het verlenen van technische en administratieve bijstand en het verstrekken van financiële adviezen waaronder leningen, in sectoren zoals MKB, landbouw, onderwijs, volkshuisvesting en infrastructuur. Uit de statuten van de OBNA volgt expliciet dat het doel van de bank de bevordering van projecten is die naar het oordeel van de bank van belang zijn voor de economische ontwikkeling van de Landen en de BES-eilanden. De focus van de OBNA ligt dan ook niet op het maximaliseren van winst, maar op het stimuleren van de lokale economie van de eilanden.

Het Land Curacao heeft 29,8% van het aandelenkapitaal in handen, de overige (ei)landen 23,8% (51% overheidsaandeel). De overige aandelen zijn uitgegeven onder commerciële banken.

Korpodeko | Curaçaos Sustainable Development Corporation

Korpodeko is in 1985 opgericht door de overheid en sociale partners als nationale ontwikkelingsbank op Curaçao. Directe aanleiding was de economische crisis van mid-jaren tachtig. Korpodeko werd opgericht als instrument om sociaaleconomische en culturele vooruitgang te realiseren. Korpodeko moest het MKB en grotere bedrijven ondersteunen en stimuleren om economische ontwikkeling te

genereren. Korpodeko heeft een licentie van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten als kredietinstelling.

Qredits

Qredits werd in 2009 opgericht als stichting vanuit publieke en private initiatiefnemers. De organisatie heeft tot doel om nieuwe ondernemingen te stimuleren, (startende) bedrijven te ondersteunen, mogelijkheden voor ondernemerschap te vergoten, het bieden van financiële ruimte voor ondernemers en het helpen overbruggen van de afstand tot de reguliere financiële sector. Qredits is actief in het hele Caribische deel van het Koninkrijk met vestigingen op Bonaire, Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Naast het verstrekken van financiering biedt Qredits diverse ondersteuningsprogramma's / incubators.

Wereldbank

Afgezien van het door Nederland ingesteld Sint Maarten Trust Fund, bedoeld voor de wederopbouw van Sint Maarten na de orkanen Irma & Maria in september 2017, heeft de Wereldbank geen programma's voor investeringen of ondersteuning van de (ei)landen in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Zowel Caribisch Nederland als de Landen worden beschouwd als onderdeel van het Koninkrijk de Nederlanden en vallen daarmee in de categorie van 'rijke landen'. Hiervoor is geen ondersteuning vanuit de Wereldbank beschikbaar.

Commerciële banken

Het register van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten telt 396 instellingen die onder haar toezicht vallen. Hiervan zijn 10 actieve commerciële banken, on shore en off shore. Voor Curaçao en Sint Maarten geldt dat zes banken tevens geregistreerd staan als gelicentieerd kredietverstrekker: Maduro & Curiels Bank (MCB, veruit de grootste bank met een >50% marktaandeel), ORCO Bank, Royal Bank of Canada (RBC), Banco di Caribe, Vidanova Bank en First Caribbean International Bank (FCIB). APC bank heeft reeds een banklicentie, maar is nog niet operationeel. De Windward Islands Bank (WIB) op Sint Maarten is overgenomen door MCB.

In het register van De Nederlandsche Bank staan de instellingen die financiële diensten mogen verlenen in Caribisch Nederland. Met het oog op kredietverstrekking gaat het om RBC, MCB, Banco di Caribe, FCIB, OBNA, ORCO en de Post Spaarbank (PSB, gaat fuseren met de nieuwe APC Bank).

De lijst van financiële instellingen die onder de supervisie van de Centrale Bank van Aruba vallen bevat 71 instellingen. Hieronder vallen 4 commerciële banken: Aruba Bank N.V., Banco di Caribe (Aruba) N.V., Caribbean Mercantile Bank N.V. en RBC Royal Bank (Aruba) N.V. Daarnaast gaat het om financiële instellingen als hypotheekverstrekkers, verzekeraars (levens- en schadeverzekeringen), pensioenfondsen, wisselkantoren, trustkantoren en verzekeringsmakelaars.

De commerciële banken bieden diverse (zakelijke) financieringsproducten aan.

Ook is het mogelijk om via alternatieve financiële instellingen geld te lenen. Island Finance is hier een voorbeeld van. Island Finance is actief op meerdere eilanden in het Caribisch gebied. Tegen hoge rentes (< 25%) worden leningen aangeboden die, zodra de documentatie geverifieerd is, direct uitbetaald wordt. Zowel consumenten als bedrijven kunnen hier gebruik van maken.

Investeringsbanken en fondsbeheer

Aruba Investment Bank (AIB)

In 1988 werd AIB opgericht met als doel het realiseren van investeringen op Aruba. AIB is een privaat bedrijf met een licentie van de Centrale Bank van Aruba. De bank investeert in grotere trajecten op het eiland zoals infrastructuur, gezondheidszorg, utiliteiten en bouwprojecten (onder meer in het hotelwezen).

Republic Bank | investment banking

De commerciële bank Republic Bank biedt op Sint Maarten (naast een aantal andere Windward & Leeward eilanden en Suriname) een investment banking tak aan voor lange termijn investeringen in USD.

Inter-American Development Bank (IDB)

De IDB is in 1959 opgericht ten behoeve van lange termijn financiering in Latijns Amerika en de Cariben. Ook biedt de IDB ondersteuning en advies. De diensten van de IDB zijn in het Caribisch deel van het Koninkrijk niet erg bekend (stakeholders aan Caribische zijde hebben IDB niet genoemd) en we zijn hier geen voorbeelden tegengekomen van financiering op de eilanden. Het is aan te raden de mogelijkheden bij IDB nader te verkennen. BZ achtte deze route, na een eerdere verkenning, weinig kansrijk.

Pensioenfondsen en verzekeraars

De pensioenfondsen in het register van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten worden opgedeeld in twee categorieën: Corporate Pension Funds en General Pension Funds. Het register telt in totaal 13 pensioenfondsen, waarvan er 11 onder Corporate Pension Funds vallen zoals Foundation Pension Fund Isla Curaçao, Fundashon Mi Peshun, NV Pensioen ESC, Stichting Pensioenfonds Maduro & Curiels Bank, Vidanova Pension Fund Foundation. Twee vallen er onder General Pension Fund: Algemeen Pensioenfonds Sint Maarten en Algemeen Pensioenfonds van Curaçao. Tevens telt het openbaar register van DNB een pensioenfonds: Pensioenfonds Caribisch Nederland gevestigd op Bonaire. Bij dit pensioenfonds zijn medewerkers van de overheid, het onderwijs en de zorg in Caribisch Nederland aangesloten.

Onder het register van de CBCS zijn verzekeraars ingedeeld onder Life Insurances, Funeral Service Insurances, Indemnity Insurances, General Fund for Sickness, Professional Indemnity Reinsurance, Captive, en Broker. Hieronder vallen in totaal 110 instellingen.

Tot slot zijn er financieel adviseurs die tevens fondsenwerving en fondsenbeheer in portefeuille hebben, zoals de Curaçao Financial Group (cfg). Deze instelling heeft naast commerciële projecten ook projecten met een maatschappelijke doelstellingen in beheer en ontwikkeling op, onder meer, de terreinen volkshuisvesting en cultureel erfgoed.

Internationale kapitaalmarkt

Naast financieringsopties via banken of pensioenfondsen zijn hier nog verscheidene mogelijkheden voor. Privé kapitaal (private equity) is hier een voorbeeld van, waarbij private investeerders vaak via een investeringsvehikel een aandeel hebben in de onderneming. Private equity partijen zijn doorgaans geïnteresseerd in investeren in specifieke industrieën of bedrijven met een bepaalde marktwaarde. Dus afhankelijk van de activiteiten, de volwassenheid en de grootte van de onderneming kan er gezocht worden naar een geschikte private equity partij. Een voorbeelden van private equity partijen die actief zijn op Curaçao zijn Curaçao Growth Fund. Een voorbeeld van een private equity partij actief op Aruba is MetaCorp. Beide fondsen investeren in principe *niet* in start-ups.

Een andere manier om geld op te halen via de internationale kapitaalmarkt is via het uitgeven van obligaties. Bij het uitgeven van obligaties wordt een de looptijd en de rente van te voren vastgesteld. Het Curaçao Heritage Fund is een voorbeeld van een (kleine) partij die obligaties uitgeeft om op die manier kapitaal te verzamelen voor het behoud van UNESCO Werelderfgoed vastgoed.

In onze studie hebben we verscheidene voorbeelden gevonden van lokale of vaak Nederlandse investeerders die bereid zijn kapitaal te verstrekken aan ondernemers. Vaak betreft dit kapitaalverstrekkers die zelf bedrijven en/of privé banden met de (ei)landen hebben. Voor buitenlandse investeerders geldt dat, afgezien van enkele grote projecten in het toerisme, het niet

gunstig is kapitaal uit te zetten op de (ei)landen in vergelijking met andere mogelijkheden in de regio. Landen als Panama, Costa Rica en de Dominicaanse Republiek hebben sterke programma's en beleid geïmplementeerd om buitenlandse investeerders aan te trekken. Daar kunnen de (ei)landen momenteel niet tegenop.

EU Fondsen

Zie voor een beschrijving van de relevante EU-fondsen de juridische Quicksan in hoofdstuk 3 en het uitgebreide overzicht in de bijlage.

Nederlandse regelingen en subsidies

Ook in dit verband verwijzen we naar de juridische Quicksan.

Lokale regelingen en subsidies

Er zijn nagenoeg geen lokale regelingen en subsidies voor ondernemerschap en innovatie. Het Curaçaose ministerie van Sociale Ontwikkeling, Arbeid en Welzijn (SOAW) biedt een regeling 'mikro fianza'. Daarnaast tekenen we het Entrepreneur Support Program vanuit het Sint Maarten Trust Fund op.

Informeel circuit

Tot slot benoemen we in dit kader ook het informele circuit. Zeker bij kleinere en startende ondernemingen stapt men niet naar een bank, maar eerder naar familie of bekenden voor een lening. Dit geldt volgens veel ondernemers ook voor de wat grotere investeringen (250K – 1 mln USD). Hiervan zijn ons verschillende voorbeelden aangereikt, met name in de horeca, maar ook bijvoorbeeld detailhandel en administratiekantoren. Hieraan komt geen bank of fonds te pas, alleen een notaris. Zoals één van de ondernemers het verwoordde:

"Het was voor mij (administratiekantoor) moeilijker om een bankrekening te openen dan om het geld te vinden om erop te zetten".

Ook zijn, tot slot, op alle eilanden de zogenaamde 'loan sharks' actief, die vaak op manipulerende of dwingende wijze leningen aanbieden tegen zeer hoge rentepercentages. Het spreekt voor zich dat ondernemers hierdoor in grote financiële en sociale moeilijkheden kunnen komen.

4.3 Identificatie van lokale behoeften, kansen en verbeterpotentieel

Deze paragraaf beschrijft de lokale behoeften en kansen en hoe deze kunnen leiden tot verbeteringen, groei en innovatie. De bevindingen zijn gebaseerd op de vele gesprekken, interviews en ronde tafels die zijn uitgevoerd. Daarnaast betrekken we de indicatieve resultaten van de survey onder stakeholders hierbij.

Overeenkomsten tussen de (ei)landen

Basis op orde

Voor alle zes de eilanden geldt dat zowel ondernemers, beleidsmakers, financiële instellingen en overige stakeholders allen bepleiten dat de 'basis' op orde gebracht moet worden om de economie te laten floreren. Gedoeld wordt op de geconstateerde gebreken in het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie: gebrekkige access to finance en achterstand in online banking producten, onvoldoende ondersteuning bij business development, belemmerende bureaucratie (red tape), afhankelijkheid van import, en de kleinschaligheid. Een treffend voorbeeld is het hardnekkige

probleem op Saba dat de lokale bank niet langer nieuwe klanten aanneemt. Een bekend probleem, waarvoor oplossingen worden gezocht, dat toch al vele jaren kan blijven bestaan. Op Sint Maarten werd genoemd dat het vergunningenproces eens stil kwam te liggen, omdat het papier op was. Zo heeft ieder eiland haar eigen anekdotes die het probleem illustreren.

SIDS

De (eil)landen zijn in veel opzichten vergelijkbaar met Small Island Development States (SIDS). SIDS zijn te omschrijven als een groep kleine eilandstaten die geconfronteerd worden met unieke sociale, economische en milieukwesties. Volgens de Verenigde Naties omvat deze groep meer dan 50 eilanden, waaronder landen in de Caribische regio, Stille Oceaan, Atlantische Oceaan, Indische Oceaan, en de Zuid-Chinese Zee. SIDS hebben te maken met specifieke uitdagingen die hun ontwikkeling belemmeren. Economisch zijn deze landen vaak afhankelijk van een beperkt aantal sectoren, zoals toerisme, visserij, en landbouw, wat hen kwetsbaar maakt voor externe schokken zoals economische crises of natuurlijke rampen. De beperkte omvang en afgelegen ligging dragen bij aan hoge transport- en importkosten, wat de prijzen van goederen en diensten opdrijft. Ecologisch zijn SIDS bijzonder kwetsbaar voor de effecten van klimaatverandering. Stijgende zeespiegels, verhoogde frequentie van extreme weersomstandigheden en degradatie van kustgebieden bedreigen hun bestaan. Dit heeft niet alleen invloed op de biodiversiteit en het milieu, maar ook op de economie en de levens van de lokale bevolking. Sociaal gezien kampen SIDS met problemen zoals beperkte toegang tot gezondheidszorg, onderwijs en andere essentiële diensten, wat de algehele welzijn en ontwikkeling van de bevolking beïnvloedt. Daarnaast leidt de isolatie van deze eilanden vaak tot uitdagingen op het gebied van connectiviteit.

Deze kenmerken en de daarmee gepaard gaande uitdagingen zijn ook van toepassing op Caribisch Nederland en de Landen. Dit leidt tot prioritering van bovengenoemde thema's in dit verband, waarvan we er hieronder de twee nader uitlichten ('Waste, Energy & Water' en 'overdraagbare en toepasbare kennis') die het meest prominent naar voren zijn gekomen.

Waste, Energy & Water

De eilanden staan voor aanzienlijke uitdagingen op het gebied van afvalbeheer, energievoorziening en watermanagement. In alle gesprekken en op alle eilanden is het thema aan bod gekomen, waarbij zowel de bedreigingen als de kansen werden genoemd.

De beperkte landoppervlakte van de eilanden zorgt voor aanzienlijke uitdagingen in het effectief en duurzaam beheren van afval. Alle eilanden kampen met het probleem van overvolle stortplaatsen (de 'land fill' en op Sint Maarten de altijd smeulende 'dump') die niet alleen een gezondheidsrisico vormen door de uitstoot van schadelijke gassen, maar ook door het lekken van afvalstoffen die het grond- en oppervlaktewater kunnen vervuilen. De ligging bemoeilijkt de export van afval voor verwerking of recycling. Lokale recyclingprogramma's zijn nog beperkt door gebrek aan faciliteiten en technologie, hoewel een aantal veelbelovende initiatieven worden ontplooid of zelfs al worden uitgevoerd (zie onder 4.4. Kansrijke sectoren). Uit urgentie wordt nu nog vaak gekozen voor een snellere, goedkopere oplossing. Zo heeft Aruba onlangs een bedrijf ingeschakeld om grote hoeveelheden afval geperst en in zakken in de land fill onder de grond te storten, -een suboptimale oplossing. Ook heeft Aruba momenteel grote uitdagingen in het verwerken van rioolwater, wat mede de toeristische delen van het eiland treft. Curaçao heeft grote problemen met illegale vuilstorting, die de natuur en de aantrekkelijkheid van het eiland bedreigen. Tot slot noemen we de periodieke bedreiging van het ecologisch ecosysteem door het aanspoelen van grote hoeveelheden sargassum, een bijzonder taai en stinkend zeewier waarin vissen en schildpadden verstrikt raken en sterven.

De energievoorziening is sterk afhankelijk van geïmporteerde fossiele brandstoffen, wat leidt tot hoge energiekosten en kwetsbaarheid voor schommelingen in wereldmarktprijzen. De benedenwindse eilanden hebben decennialang kunnen profiteren van relatief zeer gunstige brandstofprijzen door de

aanwezigheid van de raffinaderijen op Curaçao en Aruba, en opslag op Bonaire, maar die tijden lijken - ondanks pogingen tot herstart van raffinage- voorbij. Deze afhankelijkheid maakt de eilanden ook kwetsbaar voor externe verstoringen en draagt bij aan milieuverontreiniging. Sint Maarten kampt momenteel met zoveel storingen in het stroomnet dat die het maatschappelijk leven beïnvloeden. Ook op Curaçao is het net overbelast en moeten er urgent herstel- en onderhoudswerkzaamheden worden uitgevoerd. Er is groot potentieel voor hernieuwbare energiebronnen, zoals wind en zon, die uiteraard ook reeds worden toegepast. Om de doelstellingen te halen en te kunnen voldoen aan de toenemende vraag, moet er echter nog veel worden geïnvesteerd in de ‘hardware’.

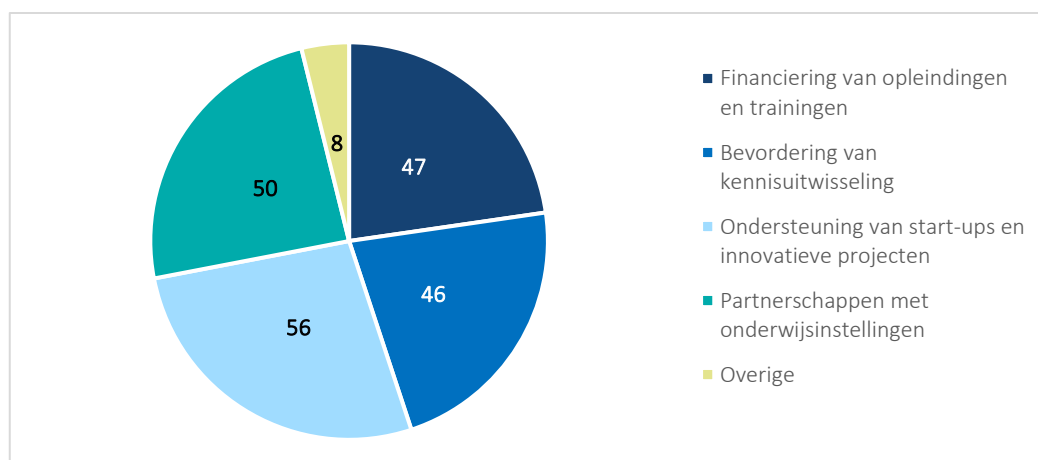
Het sub thema ‘water’ heeft te maken met in essentie twee dingen: te weinig water, en teveel water. Enerzijds zijn waterbronnen beperkt en is de beschikbaarheid van schoon drinkwater en voldoende water voor de landbouw een punt van aanhoudende zorg. De eilanden zijn afhankelijk van ontziltingsinstallaties, die kostbaar zijn in onderhoud en operatie en afhankelijk zijn van de beschikbaarheid van energie. De infrastructuur voor waterdistributie en -beheer is vaak verouderd en inefficiënt, wat leidt tot verliezen en verontreiniging. Anderzijds hebben de eilanden problemen met afwatering op momenten dat er zeer grote hoeveelheden regen vallen, zoals in mei van dit jaar op Curaçao gebeurde. Het westelijk deel van het eiland heeft grote schade geleden door water- en modderstromen die de absorptie door het afwateringssysteem ver te boven gingen.

Het themagebied ‘Waste, Energy & Water’ is zeer urgent en van strategisch belang voor het hele Caribisch deel van het Koninkrijk. Het werkt immers door in de gehele economie en de (ei)landen zullen hierin grote stappen moeten zetten om toekomstbestendig te worden en aantrekkelijk te blijven.

Overdraagbare en toepasbare kennis

Een veel besproken zwak punt in het ecosysteem is de beschikbaarheid en toepasbaarheid van specialistische kennis en expertise. Hoewel de eilanden beschikken over relatief veel en kwalitatief goede kennisinstellingen (zie 2.4. Aanwezigheid van kennis en talent) en mogelijkheden tot deelname aan onderzoek, is braindrain een hardnekkig fenomeen dat innovatie en duurzame ontwikkeling belemmert. Zowel in de ronde tafel gesprekken als in de survey kwam tot uitdrukking dat het stimuleren en faciliteren van kennisontwikkeling noodzakelijk wordt geacht voor innovatie op de eilanden, en dat verwacht wordt dat de ondersteuning vanuit een ROM of alternatief effectief kan zijn.

Figuur 11 | Rol voor de ROM of alternatief bij ontwikkeling en behoud van kennis

Een breed gedragen en vaak genoemde suggestie is dat een verbindende entiteit de overdracht van kennis als voorwaarde zou moeten opnemen bij het leveren van financiering of andere steun aan

projecten en bedrijven. Ook is in vrijwel alle gesprekken rond dit thema naar voren gebracht dat hier coördinatie en meer samenwerking bij nodig is om de verschillende partijen, programma's, agenda's en financieringsmogelijkheden bijeen te brengen. Vanuit de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) werd de suggestie voor een 'kenniscoalitie', zoals we die ook in Nederland kennen, aangedragen.

Verschillen tussen de (ei)landen

Bij nagenoeg alle gesprekken werd benadrukt dat de verschillen tussen de eilanden groot zijn en dat dit een belangrijk gegeven is voor welke vorm van samenwerking dan ook. Gesprekspartners waarschuwen voor het 'over één kam scheren' van alle eilanden, ons-size-fits-all 'oplossingen' en al te snelle analyses over de zes (ei)landen samen. We noemen een aantal verschillen die in dit kader relevant zijn, omdat ze consequenties hebben voor economische bedrijvigheid.

Geografische ligging, orkaangevoeligheid en geologie

Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius behoren tot de bovenwindse eilanden. Aruba, Bonaire en Curaçao (de 'ABC-eilanden') tot de benedenwindse eilanden. De bovenwindse eilanden zijn gelegen in het noord oostelijke deel van de Caribische zee, de benedenwindse in het zuidelijke vlak boven Venezuela. Handelsbetrekkingen zijn voor de ABC-eilanden van oudsher gericht op Latijns en Zuid Amerika, voor de bovenwindse eilanden veel meer op de VS en de omliggende eilanden zoals de Virgin Islands, Barbados, Antigua & Barbuda en Saint Kitts & Nevis.

De benedenwindse eilanden Aruba, Curaçao en Bonaire hebben hun geografische ligging onder de 'hurricane belt' wat deze eilanden minder gevoelig maakt voor orkanen en verwoestende tropische stormen. Orkanen komen hier niet voor (dit kan echter niet volledig uitgesloten worden), en hoewel een tropische storm grote schade kan aanrichten, is dat niet te vergelijken met een orkaan categorie 5, zoals orkaan Irma die in september 2017 over Sint Maarten en in mindere mate Saba en Sint Eustatius raasde. Dit heeft gevolgen voor onder meer infrastructuur, bouwprojecten en -methoden en afvalverwerking.

Tot slot hebben de eilanden een heel verschillende geologische structuur die consequenties heeft voor woningbouw, infrastructuur en agricultuur. Zo is Sint Eustatius zeer erosiegevoelig en zijn er grootschalige stuttings noodzakelijk om instortingsgevaar van rotsdelen te voorkomen en daarmee de inwoners en bijvoorbeeld ook het cultureel erfgoed te beschermen. Daar staat tegenover dat er voor Saba en Sint Eustatius mogelijkheden bestaan om energie uit aardwarmte te genereren. De benedenwindse eilanden zijn vlak, de bovenwindse heuvelachtig. De Curaçaose bodem bestaat voor een groot deel uit 'klip' (harde rotsgrond) wat aanzienlijke meerkosten voor de bouw van bijvoorbeeld een parkeergarage (zoals het geval was bij de bouw van het nieuwe ziekenhuis 2015-2019) met zich meebrengt. Daar staat een natuurlijke diepzeehaven, met alle voordelen voor scheepvaart en logistiek van dien, tegenover.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden ter illustratie van de geologische verschillen die uiteraard consequenties hebben voor de economische sectoren.

Schaal

De schaal van de eilanden verschilt behoorlijk. Ter vergelijking: daar waar Curaçao circa 160.000 inwoners telt, heeft Saba er slechts circa 2000. De schaalverschillen maken dat er tevens grote verschillen in mogelijkheden voor lokale productie en opschaling zijn, lokale afzetmarkt, exportmogelijkheden en het inrichten van faciliteiten en voorzieningen.

Taal en cultuur

Op de bovenwindse eilanden wordt Engels gesproken (met Nederlands als moderne vreemde taal), op de benedenwindse eilanden voornamelijk Papiamentu (Curaçao en Bonaire), Papiamentu (Aruba) Nederlands, Engels en Spaans (vaak als tweede of derde taal). Er zijn culturele verschillen tussen de boven- en benedenwinden, maar ook tussen de eilanden onderling. De eilanden kennen grote historische verschillen, waarbij het slavernijverleden er per eiland bijvoorbeeld heel anders uitziet en tot op de dag van vandaag verschillend wordt beleefd. In de gesprekken werd meermaals benoemd dat

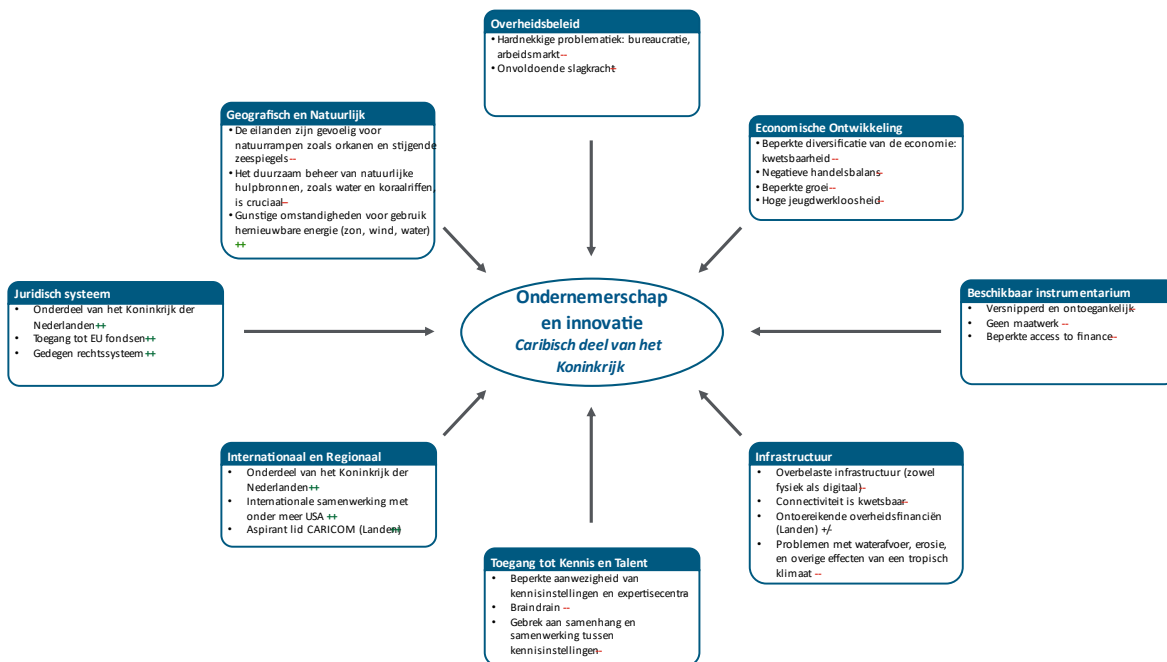
dit de vorming van de hedendaagse maatschappij, waaronder het ondernemerschap en risicobereidheid, beïnvloed heeft.

Autonomie en politiek-bestuurlijke context

De beschrijving van de staatkundige verschillen in hoofdstuk 3 geeft goed weer welke implicaties dit heeft voor bestuursvorm, mate van autonomie en de verschillen in politiek-bestuurlijke context. Na '10-10-'10' hebben de Landen perioden van politiek-bestuurlijke instabiliteit gekend, die op Aruba en Curaçao overigens is afgenomen. De impact van de staatkundige veranderingen en de herinrichting van bestuur en ambtelijk apparaat op het huidige functioneren is groot. Dit is van invloed op de wijze waarop de (ei)landen samenwerken zich verhouden tot Nederland. Dit is een belangrijk gegeven bij het inrichten van nieuwe, of het verstevigen van bestaande structuren.

4.4 Huidig ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie

In onderstaande figuur is het huidige ecosysteem voor Ondernemerschap & Innovatie in het Caribisch deel van het Koninkrijk samengevat. Zie ook Bijlage F | Huidig Ecosysteem voor ondernemerschap & innovatie voor een uitvergroting.

Figuur 10 | Huidig Ecosysteem voor ondernemerschap & innovatie Caribisch deel van het Koninkrijk

Het huidige ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie kent een aantal sterke punten: vooral het juridisch systeem, en internationale en regionale verbanden zijn versterkende factoren. Gezien de kleinschaligheid van de eilanden is er relatief veel hoogwaardige kennis en talent aanwezig. Klimatologische omstandigheden zijn gunstig voor het opwekken van hernieuwbare energie.

We constateren echter ook belangrijke verbeterpunten in het ecosysteem:

- Economische ontwikkeling: eenzijdige economie, negatieve handelsbalans, beperkte groei en een hoge jeugdwerkloosheid
- Overheidsbeleid en uitvoering: bureaucratie, krappe arbeidsmarkt, onvoldoende slagkracht
- Beschikbaar instrumentarium: versnipperd en ontoegankelijk, weinig maatwerk, beperkte access to finance

- Infrastructuur: overbelast, connectiviteit onder druk, ontoereikende overheidsfinanciën, problemen met waterafvoer, erosie en overige effecten van een tropisch klimaat
- Toegang tot kennis en talent: kleinschaligheid, braindrain, gebrek aan samenhang en samenwerking

De elementen van het huidige ecosysteem zijn (nog) onvoldoende ontwikkeld en op elkaar aangesloten om een ROM-structuur, waarbij nauwe samenwerking en eigenaarschap vereist zijn, succesvol te kunnen toepassen. De grote verschillen tussen de eilanden versterken dit gegeven.

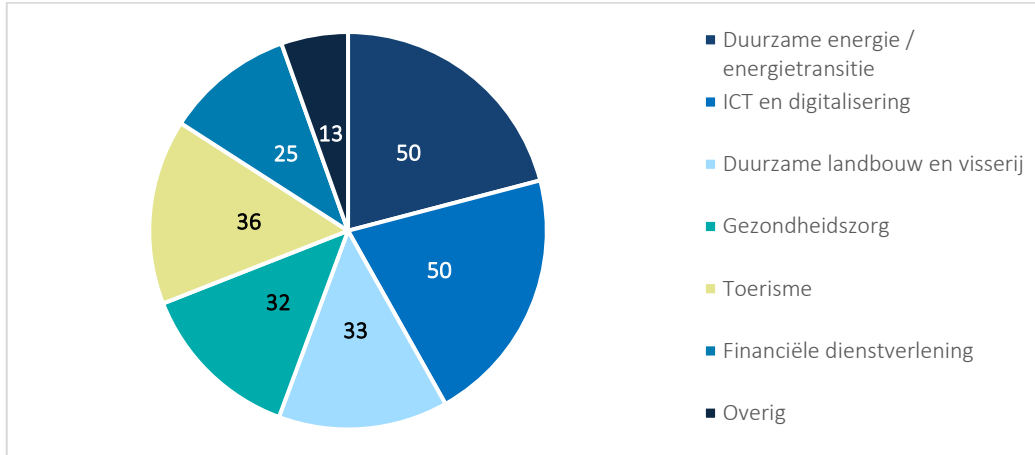
Huidig ecosysteem | lokale behoeften, kansen en verbeterpotentieel

- **Basis op orde:** Gemeenschappelijke behoeften omvatten het verbeteren van het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie, waaronder betere toegang tot financiering, modernisering van online bankproducten, vermindering van bureaucratie, en oplossingen voor kleinschaligheid en afhankelijkheid van import.
  - **SIDS-uitdagingen:** De eilanden vertonen overeenkomsten met Small Island Development States (SIDS) en kampen met kwetsbaarheid door afhankelijkheid van beperkte sectoren, hoge transportkosten, ecologische dreigingen door klimaatverandering, en uitdagingen in toegang tot essentiële diensten.
  - **Waste, Energy & Water:** De eilanden staan voor uitdagingen in afvalbeheer (overvolle stortplaatsen), energievoorziening (afhankelijkheid van fossiele brandstoffen, storingen), en watermanagement (tekorten en overstromingen), met een dringende behoefte aan duurzame oplossingen en infrastructuurupgrades.
  - **Overdraagbare kennis:** Er is een tekort aan specialistische kennis en expertise door braindrain, ondanks de aanwezigheid van goede kennisinstellingen. Een verbindende entiteit kan helpen bij het stimuleren van kennisontwikkeling en samenwerking tussen partijen.
  - **Geografische verschillen:** Geografische ligging, orkaangevoeligheid en geologische structuren verschillen aanzienlijk tussen de bovenwindse en benedenwindse eilanden, wat invloed heeft op handelsrelaties, infrastructuur, bouwmethoden, en economische sectoren.
  - **Schaalverschillen:** De bevolkingsomvang varieert sterk tussen de eilanden, wat invloed heeft op lokale productie, afzetmarkten, exportmogelijkheden en voorzieningen.
  - **Taal, cultuur en autonomie:** Culturele en taalkundige verschillen, evenals historische contexten zoals het slavernijverleden, beïnvloeden de maatschappij, ondernemerschap en risicobereidheid. Politiek-bestuurlijke context en autonomie spelen een belangrijke rol in de samenwerking en relatie met Nederland.
- ➔ De elementen van het huidige ecosysteem zijn (nog) onvoldoende ontwikkeld en op elkaar aangesloten om een ROM-structuur, waarbij nauwe samenwerking en eigenaarschap vereist zijn, te kunnen dragen. De grote verschillen tussen de eilanden versterken dit gegeven.

4.5 Kansrijke sectoren

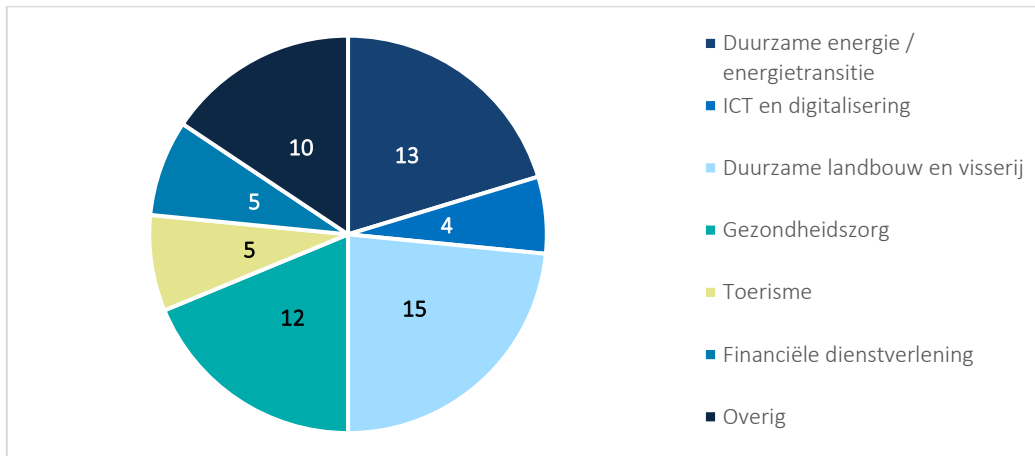
In alle gesprekken, ronde tafels en in de survey is gevraagd wat de stakeholders als ‘kansrijke sectoren’ beschouwen, waarbij ‘kansrijk’ werd uitgelegd als een sector die van economische waarde kan zijn, groeipotentieel heeft en waarbinnen zich interessante ontwikkelingen voordoen. In de discussie hierover gingen (economische) kansen en (maatschappelijke) noodzaak vaak hand in hand. Ook hebben we uiteraard gekeken naar de ambities en beleid van de lokale overheden (zie ook bijlage D)

Uit de antwoorden uit de survey ontstaat het volgende beeld:

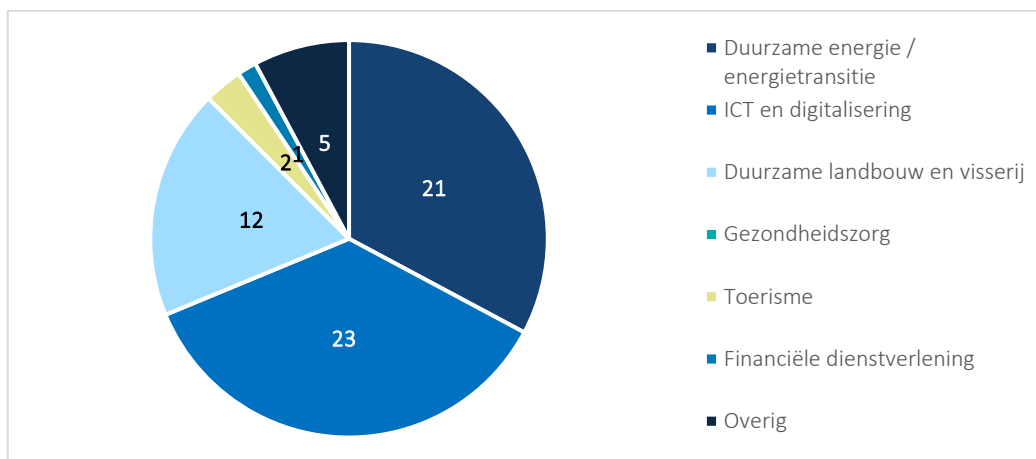
Figuur 12 | kansrijke sectoren economische ontwikkeling

Een gedeelde eerste plaats voor duurzame energie en ICT & digitalisering, gevolgd door toerisme en duurzame landbouw en visserij.

Figuur 13 | maatschappelijk relevante thema's en sectoren

Op de vraag naar maatschappelijke relevantie scoort duurzame landbouw hoger ten opzichte van de andere keuzes, evenals duurzame energie en gezondheidszorg. NB op deze vraag is minder vaak met meerdere antwoorden tegelijk geantwoord dan op de vraag naar economische potentie. Dat wijst erop dat respondenten deze sectoren met meer overtuiging aanwijzen.

Figuur 14 | meest innovatieve sectoren

Innovatie wordt vooral verwacht van de sectoren ICT & digitalisering, duurzame energie en duurzame landbouw. Opvallend is dat het innovatiepotentieel van de financiële dienstverlening door slechts enkelen wordt genoemd. Dit terwijl het in gesprekken met respondenten uit de financiële sector wel degelijk, met voorbeelden onderbouwd, als kansrijk werd benoemd. Zo lopen de eilanden achter met online oplossingen voor particulieren en bedrijven en zit daar nog veel groeipotentieel. Ter vergelijking: het is pas sinds 2024 mogelijk om rechtstreeks online betalingen te doen bij de aanschaf van goederen en diensten, zoals vliegtickets en de aanschaf van producten in een webshop. Ook het in Nederland al jaren gangbare ‘Tikkie’ heeft er hier nog maar zojuist een Caribisch zusje (“Sentoo”) bij.

Voor onderstaande thema’s, die wij uit deze resultaten als meest kansrijk aanwijzen, geldt dat er zowel noodzaak tot ontwikkeling is, als werkelijk potentieel gebaseerd op de vraag vanuit de markt en samenleving.

Waste, Energy & Water

Onder deze verzamelnaam zien we de grootste vraag voor de komende decennia en tevens het grootste potentieel. We onderscheiden hierbij de grootschalige energietransitie die noodzakelijk is op alle eilanden en waarvoor primair een taak voor de overheden is weggelegd, en de ontwikkelingen en innovatie in de *private* sector die deze energietransitie verder ondersteunen en realiseren.

De grootschalige energietransitie van fossiel naar hernieuwbare energiebronnen vergt honderden miljoenen dollars aan investeringen in de aanleg van wind- en zonneparken, installaties voor het omzetten van windenergie in groene waterstof, energieopslag, vernieuwing van het stroomnet en dergelijke grote operaties meer, waarbij primair overheden en overheids-N.V.’s aan zet zijn. Het onlangs verschenen TNO-rapport²⁵ gaat (voor de Landen) in op deze ontwikkelingen, de vereiste randvoorwaarden, kosten en het nader onderzoek dat hiervoor nodig is.

Naast de grootschalige investeringen in infrastructuur, installaties en faciliteiten zien we potentieel in de private sector bij de energietransitie van onderop. Deze ontwikkelingen moeten op elkaar gaan aansluiten om impact te kunnen hebben, waarbij het overheidsbeleid ondersteunend zou moeten zijn aan private partijen die met hun business bijdragen aan de energietransitie en andersom.

Voorbeelden die door meerdere stakeholders werden aangewezen, hebben betrekking op bedrijven die interesse hebben zich op de eilanden te vestigen op het terrein van afvalverwerking (waste-to-energy of zelfs ‘waste-to-anything’), en duurzame(re) energievormen (biobrandstof, waterstof, energie uit natuurlijke hitte omzetten naar elektriciteit, diepzeekoeling, waterkracht en uiteraard wind, zon en

²⁵ TNO, De energietransitie in Aruba, Curaçao en Sint Maarten, 2 mei 2024

opslag), watermanagement (wateropslag en -zuivering en afwatering). Ook zijn verschillende bedrijven al actief of in de voorbereidende fase.

Zie tot slot onder 'technologie' enkele voorbeelden op het terrein van *hernieuwbare oceanenergie*.

Het werd breed erkend door stakeholders dat het volledige potentieel bij lange na niet wordt benut. Debet daaraan zijn de gebreken in het ecosysteem, waaronder vooral de 'red tape' en het gebrek aan financieringsmogelijkheden voor dit segment: bedrijven die weten wat ze willen en kunnen, een goed businessplan hebben, maar geen collateral hebben bij een hoge financieringsbehoefte (>20 mln USD) vanwege de dure installaties die nodig zijn, het vershippen, installeren en onderhouden. Ook wordt aangegeven dat de Research & Development fase vaak niet (volledig) op de eilanden uitgevoerd kan worden vanwege gebrek aan specialistische kennis en de mogelijkheid om bijvoorbeeld proefopstellingen te maken.

Mobiliteit en logistiek

Mobiliteit en connectiviteit tussen de eilanden zijn van wezenlijk belang voor de lokale economieën. De connectiviteit staat onder druk, mede door faillissementen van luchtvaartmaatschappijen en het ontbreken van alternatieven. Vliegen is relatief duur en tickets zijn niet altijd beschikbaar. Ter illustratie: na afloop van de recente SIDS-conferentie op Antigua hadden de benedenwindse delegaties grote moeite om terug te keren vanwege het plotselinge faillissement van het jetair.

Het pilot project 'Elektrisch Vliegen', in 2018 gestart met ondersteuning van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W), leidde tot een geformaliseerd masterplan. Een Amerikaanse vliegtuigbouwer onderzocht de potentie en benodigde investering (ca 17 miljoen USD). Het project is echter tot een einde geroepen vanwege het uitblijven van een bankgarantie. In een niche als luchtvaartveiligheid is het erg lastig om voldoende ervaring op het vlak van onderhoud (zoals baanverlichtingssysteem) te werven. Doelstelling van het project Elektrisch Vliegen was onder meer om innovatie te koppelen aan onderzoek en educatie, daarmee voor nieuwe techniek te zorgen om zo een economische boost te geven aan de regio ten behoeve van betere regionale bereikbaarheid en goedkopere luchtvaart. Het concept van elektrisch vliegen wordt door stakeholders nog altijd als kansrijk benoemd: innovatie met een grote maatschappelijk en economische impact.

Naast mobiliteit tussen de eilanden, is het thema ook urgent en actueel op de eilanden onderling. Met name op Sint Maarten en Curaçao ontstaan dagelijks verkeersopstoppingen en op alle eilanden is sprake van een hoge autodichtheid mede vanwege het ontbreken van goed functionerende alternatieven. Openbaar vervoer bestaat uit busdiensten en het informele circuit van de 'busjes' die tegen lage tarieven veelal woon-werk-verkeer faciliteren. Op Curaçao wacht het 'bus-project', een pilot die voortkomt uit de samenwerking tussen de Nederlandse overheid, de Curaçaose raffinaderij, de Universiteit van Curaçao, het busbedrijf, Aqualetra, busproducent Van der Leegte Groep en TNO, op financiering, waarvoor men SDE++ middelen op het oog heeft. Hierover is nog geen uitsluitsel. Dergelijke pilot projecten hebben de potentie om uit te rollen naar alle eilanden. Een ander lokaal voorbeeld is een snel groeiend bedrijf op Curaçao dat feloranje elektrische scooters verhuurt. Op Bonaire hebben reisorganisatie TUI en het lokale bedrijf in duurzame energie Dynaf de handen ineengeslagen om laadpalen voor elektrisch rijden te plaatsen.

Daarnaast werd logistiek als een zeer kansrijke groeisector benoemd voor de benedenwinden vanwege de geografische ligging en goede toegang tot de havens. Met de toenemende vraag naar tijdelijke opslag- en overslagcapaciteit van containers en goederen, de actuele problemen met vaarroutes en opstoppingen in het Panamakanaal, biedt dit economische kansen voor de eilanden. De benedenwindse eilanden liggen gunstig en hebben de faciliteiten om goederen te kunnen aannemen, her-verpakken, opslaan en doorvoeren.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden van bestaande ontwikkelingen en kansrijke initiatieven die mogelijk versneld en opgeschaald kunnen worden.

ICT en Digitalisering

ICT werd in de survey als ‘meest innovatieve’ sector genoemd en geïnterviewden zien veel kansen, voornamelijk op de gebieden van duurzame technologieën, ICT-infrastructuur en financiële technologie. De focus op duurzaamheid zien we onder meer terug de ontwikkeling van zonne- en windenergieprojecten, gericht op het maximaliseren van hernieuwbare energiebronnen en het verminderen van de koolstofvoetafdruk van de eilanden.

De groei van de ICT-infrastructuur is een belangrijke ontwikkeling op de eilanden, waarbij Sint Maarten en Curaçao vooroplopen in het aanbieden van geavanceerde telecommunicatiediensten en datacenterfaciliteiten. Deze infrastructuur vormt de ruggengraat voor veel moderne technologische toepassingen en ondersteunt de eilanden bij de wens om technologie gedreven bedrijven en start-ups aan te trekken. Op Curaçao bijvoorbeeld, stimuleert de University of Curaçao (UoC) technologische innovatie door samenwerkingen met internationale tech-bedrijven en door het aanbieden van programma's in technologie en engineering. De BES-eilanden investeren ook in technologiegericht onderwijs om jongeren voor te bereiden op een digitale wereld.

Technologische ontwikkelingen helpen de financiële sector bij het verbeteren van de efficiëntie en veiligheid van transacties door de implementatie van blockchain en fin-tech-oplossingen. Dit kan ook de financiële inclusie bevorderen door digitale betaalplatforms en mobiele bankdiensten toegankelijk te maken voor een breder publiek. Bovendien kunnen big data en AI worden ingezet voor gepersonaliseerde financiële diensten en verbeterd risicomanagement, wat leidt tot innovatievere en klantgerichte financiële producten. Een recent rapport van de CBCS²⁶ laat zien dat er kansen en voordelen zijn voor groei van deze sector, mits wet- en regelgeving hierop wordt aangepast om risico's te beheersen.

Ook in het toerisme speelt technologie een steeds grotere rol in het transformeren van deze industrie. Denk aan online boekingsplatforms en VR-experiences die bezoekers de rijke geschiedenis en cultuur van de eilanden op innovatieve manieren laten beleven en voorbeelden zoals de *Aruba Happy Flow project*, waarbij biometrische data wordt gebruikt om de grensverwerking te versnellen.

Zeer interessant voor specifiek de eilanden, zijn de technologische ontwikkelingen op het gebied van *hernieuwbare oceaanenergie*, gericht op onderzoek en ontwikkeling. Voorbeelden van dergelijke bedrijven zijn Ørsted, Siemens Gamesa Renewable Energy, Vestas, SIMEC Atlantis Energy, Pelamis Wave Power, Ocean Power Technologies, Wave Zwell Energy en Minesto. Hun werk omvat het ontwikkelen van golfenergie-omzetters, getijdenturbines en offshore windparken. Door deze innovatie in oceaanenergie te stimuleren, kunnen de eilanden hun afhankelijkheid van fossiele brandstoffen verminderen en zich onderscheiden als een voortrekker in schone energie-innovatie in het Caribisch gebied.

Daarnaast kunnen de eilanden bedrijven aantrekken die zich specialiseren in het verzamelen, analyseren en interpreteren van *oceanografische data*. Dit omvat mogelijk het inzetten van sensornetwerken, het gebruik van satellietbeelden en het toepassen van autonome onderwatervoertuigen voor het monitoren van de oceaancondities en het verzamelen van belangrijke wetenschappelijke gegevens. Technologische bedrijven zoals Fugro en Ocean Infinity, die sensoren en instrumentatie voor dataverzameling ontwikkelen, kunnen hierbij een rol spelen. Door diensten op het gebied van oceanografische data-analyse aan te bieden, kunnen de eilanden zich positioneren als een centrum voor maritieme technologie en innovatie.

Stakeholders beschouwen de technologie als een essentiële sector voor alle overige vormen van economische activiteit en als een sector met groot potentieel voor de eilanden.

---

²⁶ CBCS, *The rise of Financial Technology in Curaçao and Sint Maarten, an Exploratory Analysis*, mei 2024

Duurzame landbouw en visserij

Het thema voedselzekerheid kwam bij alle ronde tafel gesprekken aan bod en werd ook vaak spontaan in interviews genoemd. Op alle eilanden worden (kleinschalig) veelbelovende initiatieven ontplooid om meer voedsel te kunnen verbouwen voor eigen consumptie en -in de toekomst- export en dit op duurzame wijze te doen. Op dit moment is het echter niet mogelijk om op een schaal te produceren waarmee de afhankelijkheid van import van voedsel echt fors verminderd wordt. Voor de meeste voedingsmiddelen, ook voor groenten en fruit, is import goedkoper dan lokale productie. Dit vanwege de hoge kosten voor water, energie, arbeid en (natuurlijke) bestrijdingsmiddelen. Wel zien we dat met nieuwe, waterbesparende, technieken zoals *hydroponics* (in kassen gestapelde productie) en *syntropic farming* (een natuurlijk ecosysteem waarbij gewassen elkaars groei versterken) productie wordt opgeschaald. Ook winnen lokale producten aan populariteit, gezien de groeiende secties in de grote supermarkten. De vraag neemt toe, het aanbod dus ook. Er werden voorbeelden van geschikt te maken terreinen genoemd op Aruba en Curaçao om op een grotere schaal te kunnen produceren.

Ook op het terrein van duurzame visserij en aquacultuur zijn kansen benoemd. Dit geldt met name voor Curaçao, maar ook de andere eilanden zouden zich kunnen richten op het exploiteren van *duurzame aquacultuur en maricultuur* door de inzet van geavanceerde technologieën en methoden. Denk aan de teelt van hoogwaardige soorten vis, schaal- en schelpdieren, zoals garnalen, kreeften en zeekomkommers, binnen gecontroleerde omstandigheden. Ook micro-organismen kunnen onder de lokale omstandigheden worden gekweekt als exportproduct. Aquacultuurondernemingen zoals Blue Ocean Mariculture en Mariculture Systems hebben interesse getoond om premium producten te kweken die aantrekkelijk zijn voor zowel de lokale markt als de export. De uitvoer van deze biologische en duurzaam geproduceerde zeeproducten kan bijzonder waardevol zijn voor de Caribische regio, de Amerikaanse markt, de Europese Unie, Japan en andere markten in Azië.

(Duurzaam) toerisme

Toerisme vormt de grootste bron van inkomsten op de eilanden en zal dat voorlopig ook blijven. De (ei)landen worstelen voortdurend met de balans tussen groei van deze economische pijler en beheersbaarheid voor natuur, ecologie, cultuur en het absorptievermogen. Waar het toerisme explosief groeit, zien we ook het verzet van de lokale bevolking toenemen die de toegankelijkheid en authenticiteit van de stranden zien verdwijnen, de verkeerschaos zien toenemen en de natuur zien verslechteren. Stakeholders erkennen het belang van een florerende hospitality sector, maar onderstrepen de noodzaak tot beheersing van de negatieve gevolgen. Vertrouwen in het innovatieve karakter van de sector is laag, gezien de uitkomsten van de survey. In de gesprekken was daarover meer optimisme te horen. Grote nieuwbouw- en verbouwprojecten worden duurzaam uitgevoerd met zoveel mogelijk hernieuwbare energie en zo min mogelijk water. Ook de operatie wordt verduurzaamd met technologische hulpmiddelen om energie (met name aircogebruik) en waterverbruik te verminderen. Ook geven de brancheverenigingen aan bijvoorbeeld belangstelling te hebben voor afname van lokale producten op grotere schaal. Bonaire, Saba en Sint Eustatius maken al sinds 2016 gebruik van het verduurzamingskader van de Green Destinations Organisation en zijn hiervoor gecertificeerd.

Financiële dienstverlening

Ondanks lage verwachtingen in de survey, zijn er kansen voor innovatie in de financiële sector door de introductie van moderne digitale oplossingen en fin-tech-initiatieven die de toegankelijkheid en efficiëntie van financiële diensten verbeteren.

Kansrijke sectoren

- **Waste, Energy & Water:** aanzienlijke kansen en noodzaak voor innovatieve oplossingen in afvalbeheer, energievoorziening (zoals hernieuwbare energiebronnen) en watermanagement. Energietransitie en infrastructuurupdates zijn noodzakelijk om hernieuwbare energiebronnen en digitale oplossingen te integreren. Gebrek aan financiering en specialistische kennis belemmeren momenteel het volledige potentieel.
- **Mobiliteit en logistiek:** verbeteringen in lucht- en wegvervoer, evenals logistieke faciliteiten, kunnen de connectiviteit en economische mogelijkheden vergroten. Initiatieven zoals elektrisch vliegen en duurzame transportoplossingen worden als kansrijk beschouwd
- **ICT en Digitalisering:** ICT en duurzame technologieën bieden veel groei- en innovatiepotentieel. De ontwikkeling van ICT-infrastructuur en technologische oplossingen in verschillende sectoren, inclusief financiële technologie en oceaanenergie, kunnen economische veerkracht verbeteren.
- **Duurzame landbouw en visserij:** Innovatieve en duurzame landbouwtechnieken zoals hydroponics en syntropic farming bieden kansen om voedselproductie te verhogen en importafhankelijkheid te verminderen. Aquacultuur biedt mogelijkheden voor duurzame visserij en export.
- **Duurzaam toerisme:** Hoewel toerisme de grootste inkomstenbron blijft, is er een dringende behoefte aan duurzame ontwikkeling om de negatieve gevolgen voor natuur, cultuur en lokale gemeenschappen te beheersen. Groene bouwprojecten en duurzame operationele praktijken zijn in opkomst.
- **Financiële dienstverlening:** Ondanks lage verwachtingen in de survey, zijn er kansen voor innovatie in de financiële sector door de introductie van moderne digitale oplossingen en fin-tech-initiatieven die de toegankelijkheid en efficiëntie van financiële diensten verbeteren.

Inspirerende voorbeelden

FUSE | plasticverwerking

FUSE is een innovatief bedrijf op Curaçao dat zich richt op het verwerken van plastic afval tot nieuwe producten. Het bedrijf verzamelt en recyclet verschillende soorten plastic van het eiland om de milieupact van plastic vervuiling te verminderen. FUSE zet het ingezamelde plastic om in *bruikbare producten* zoals meubels, decoratieve items en bouwmaterialen, die lokaal worden verkocht bij een grote bouwmarkt. Dit proces draagt niet alleen bij aan afvalvermindering, maar creëert ook banen. FUSE leaset de machines uit aan ondernemers die hiermee in een franchise formule stappen.

FUSE speelt een belangrijke rol in de promotie van circulaire economie op Curaçao en moedigt de gemeenschap aan om actief deel te nemen aan recyclinginitiatieven. Key voor succes is volgens het bedrijf dat het denkt in *eindproducten* en niet in half-fabrikanten die moeilijk verkoopbaar zijn.

FUSE is gestart met subsidiegelden, onder meer vanuit de ROM Oost NL. De Curaçaose tak is rendabel en heeft potentie tot uitbreiding op het eigen en naar andere eilanden. Financiering is daarvoor nodig, subsidie niet meer.

SOUALIGAS | waste-to-anything

Soualigas is een innovatieve start-up in afvalverwerking dat zich wil vestigen op Sint Maarten. De initiatiefnemers ronden momenteel de R&D af en hebben hun business case rond. In het model worden verschillende soorten afval onder hoge temperaturen geïmpregneerd tot op het moleculair niveau. De moleculen worden vervolgens in nieuwe samenstelling gebracht, waardoor schadelijke stoffen en afval worden omgezet in niet-schadelijke stoffen, energie en in nieuwe producten. Denk hierbij aan producten die worden gebruikt in de gezondheidszorg, de bouw en andere sectoren, en aan hernieuwbare energie. Het concept is reeds beproefd in Europa, zoals door het bedrijf Gidara Energy (Amsterdam).

De relatief hoge kosten voor energie op de eilanden maken dat dit concept er sneller rendabel is dan op het vasteland.

SOUALIGAS heeft de R&D fase uitgevoerd met middelen vanuit onder meer RVO en doet een beroep op het Sint Maarten Trust Fund voor de financiering van de operationele fase. Zij hebben een financieringsbehoefte van totaal ca 20-23 miljoen USD. Dit betreft voornamelijk kosten voor de aanschaf, het vershippen en operationeel maken van de installaties.

4.6 Schaal en vorm van interventies

In deze paragraaf wordt een beknopte uitwerking van mogelijke interventies en ondersteuningsmechanismen om sectorgroei te stimuleren weergegeven. We gaan in op een indicatie van de financieringsbehoefte en toepasbaar instrumentarium.

4.6.1 Financieringsbehoefte | een indicatie

In dit rapport wordt een indicatieve schatting gegeven van de financieringsbehoefte van ondernemers, (mede-)investeerders, start-ups en scale-ups, en besteden we aandacht aan de te verwachten kosten voor de grootschalige energietransitie. Het is een *high-level* inschatting op basis van de aan ons verstrekte informatie van stakeholders, waaronder financiële instellingen. Wij hebben de cijfermatige gegevens uit de 'pipelines' van verschillende financiële instellingen met elkaar vergeleken, de uitkomsten van de survey en de interviews daarnaast gelegd en hieruit het onderstaande beeld opgetekend.

Klein- midden- en grootbedrijf (0-50, 50-250, >250 medewerkers)

Eerdere schattingen van de CBCS (voor Curaçao) met input vanuit de commerciële banken en pensioenfondsen (2020) wezen op een financieringsbehoefte van bestaande bedrijven tussen de 275 en 350 miljoen USD over 12 sectoren bezien. Wanneer we kijken naar de huidige portefeuille en pipeline van een aantal kredietverstrekkers (over de eilanden heen) zien wij geen signalen dat de actuele financieringsbehoefte ernstig afwijkt van deze eerdere (ruwe) schatting. Geaggregeerd naar alle zes de eilanden is de indicatieve schatting dat er een financieringsbehoefte van 675 miljoen tot 1.2 miljard USD voor het klein-, midden- en grootbedrijf is. Een dergelijke inschatting wordt herkend door stakeholders.

Grootschalige projecten (>15 miljoen USD) met een maatschappelijke doelstelling

Gevraagd naar te financieren projecten die naast een commercieel belang ook een maatschappelijk doel dienen, is een schatting gemaakt van minimaal 1.5 miljard USD aan geplande projecten over de zes eilanden heen. Dit omvat onder meer projecten voor sociale woningbouw, ouderenzorg, rioolwaterzuivering, (lucht)havens en gezondheidszorg. Financiering voor dergelijke projecten wordt doorgaans publiek-privaat opgebracht. Kredietverstrekkers geven aan dat een ROM of soortgelijk fonds uitkomst zou kunnen bieden om de financiering rond te krijgen, daar waar dat nu vaak lang duurt of niet lukt.

Innovatieve bedrijven: start-ups en scale-ups

Stakeholders uit zowel bedrijfsleven als overheid geven aan potentie te zien in het aantrekken van innovatieve start-ups en het opschalen van bestaande initiatieven in duurzame industrie en landbouw, zoals beschreven in paragraaf 4.4. Kansrijke sectoren. **Breed werd erkend dat specifiek deze groep binnen het huidige stelsel onvoldoende financieringsmogelijkheden heeft:** te groot voor Qredits, te klein of nieuw voor de grote trajecten, te risicovol voor de commerciële banken. Dit is een sterke, en breed herkende, indicatie voor marktfalen in deze categorie.

Gevraagd naar schattingen van een realistische financieringsbehoefte van dergelijke bedrijven, lopen deze uiteen van een ticket size tussen de 2 en 25 miljoen USD. Stakeholders zien ruimte voor een financieringsprogramma tussen de 40 en 100 miljoen USD bij de start van een ondersteuningsfonds.

Grootschalige investeringsagenda energietransitie

Het eerder genoemde TNO-rapport inzake de energietransitie Curaçao, Sint Maarten en Aruba benadrukt de noodzaak voor een doordachte en goed gecoördineerde aanpak voor de energietransitie, inclusief substantiële investeringen in hernieuwbare energiebronnen en netinfrastructuur, aangepaste regelgeving, en sterke publiek-private samenwerkingen. Succes vereist niet alleen technische oplossingen, maar ook de aanpassing van het beleid en financiële structuren om de transitie mogelijk te maken.

Alle Landen kampen met financieringsuitdagingen voor de nodige investeringen in hernieuwbare energieprojecten en netinfrastructuur. Internationale samenwerking en lokale financieringsstrategieën, zoals publiek-private samenwerkingen, worden als oplossingen gezien.

TNO spreekt op basis van de huidige bevindingen van een investeringsbehoefte van 247 miljoen USD voor Aruba en 284 miljoen USD voor Curaçao. Voor Sint Maarten is de investeringsbehoefte nog onbekend. In de aanbiedingsbrief aan de Kamer geeft demissionair minister Jetten aan, te verwachten dat een subsidiebedrag van 150 miljoen Euro nodig is om investeringen mogelijk te maken die de belangrijkste knelpunten in de energietransitie moeten oplossen.

De energietransitie vereist een integraal investeringsplan met een visie van de Landen en de keuzes in de weg daar naartoe. Artikel 36 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden bepaalt dat Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten elkaar hulp en bijstand verlenen. Dit artikel legt de basis voor financiële ondersteuning en leningen tussen de landen binnen het Koninkrijk. Er is geen plafond, anders dan de regel dat de Landen de rentelastnorm niet mogen overschrijden en moeten voldoen aan overige begrotingsregels. Voor Aruba en Curaçao geldt dat deze Landen momenteel ruime mogelijkheden hebben om voor grootschalige investeringsprogramma's, zoals de energietransitie, te lenen bij Nederland. Voor Sint Maarten geldt dit momenteel niet, gezien het recente oordeel van het College financieel toezicht (Cft) ten aanzien van de begroting 2024 van Sint Maarten. Dit moet opgelost worden alvorens nieuwe grote leningen aangegaan kunnen worden.

4.6.2 Toepasbaar instrumentarium

Er zijn verschillende instrumenten die door de Nederlandse overheid kunnen worden ingezet denkbaar bij het stimuleren van economie en innovatie door tegemoet te komen aan de financieringsbehoefte op de beschreven niveaus. In onderstaand overzicht geven we een opsomming, een beschrijving en een beoordeling van de toepasbaarheid van deze instrumenten.

Instrument	Beschrijving	Toepasbaarheid
Directe investeringen	Kapitaal verstrekken aan uitvoerende partijen	Energietransitie
Leningen en garanties	Het verstrekken van leningen onder gunstige voorwaarden of het bieden van garanties om de toegang tot bankfinanciering te vergemakkelijken	Energietransitie ondersteunen ondernemerschap en innovatie
Subsidies	Het toekennen van subsidies voor specifieke projecten die bijdragen aan de energietransitie, regionale economische ontwikkeling en innovatie	Energietransitie Eventueel in combinatie met leningen onder art. 36 Statuut
Fondsenbeheer	Beheren van specifieke fondsen gericht op bepaalde sectoren of technologieën, waar mogelijk in samenwerking met andere investeerders	Energietransitie ondersteunen ondernemerschap en innovatie
Internationale samenwerking	Assisteren van bedrijven bij het vinden van internationale partners en het betreden van buitenlandse markten	Energietransitie ondersteunen ondernemerschap en innovatie
Pilot projecten	Faciliteren en financieren van pilotprojecten die kunnen dienen als voorbeeld voor beleidswijzigingen of het demonstreren van nieuwe technologieën.	Energietransitie ondersteunen ondernemerschap en innovatie

Tabel 4 | Toepasbaar instrumentarium

Schaal en vorm van mogelijke interventies

- **Financieringsbehoefte:** De totale financieringsbehoefte van klein-, midden- en grootbedrijf op de eilanden ligt tussen de 675 miljoen en 1.2 miljard USD. Grootchalige projecten met een maatschappelijke doelstelling vragen om minimaal 1.5 miljard USD, terwijl start-ups en scale-ups een financieringsprogramma van 40 tot 100 miljoen USD nodig hebben.
- **Energietransitie:** Substantiële investeringen zijn vereist voor de grootchalige energietransitie op Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Schattingen wijzen op 247 miljoen USD voor Aruba en 284 miljoen USD voor Curaçao, met onduidelijke bedragen voor Sint Maarten. Publiek-private partnerschappen zijn cruciaal. Grote leningen zijn mogelijk onder artikel 36 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden.
- **Directe investeringen en leningen:** Directe kapitaalverstrekking en gunstige leningen of garanties kunnen helpen bij de energietransitie en het ondersteunen van ondernemerschap en innovatie.
- **Subsidies en fondsenbeheer:** Subsidies voor specifieke projecten en het beheer van sectorgerichte fondsen kunnen bijdragen aan regionale economische ontwikkeling en innovatie.
- **Internationale samenwerking en pilot projecten:** Hulp bij het vinden van internationale partners en het financieren van pilotprojecten kan ondernemerschap en innovatie bevorderen, en dienen als voorbeelden voor beleidswijzigingen en nieuwe technologieën.

4.7 Draagvlak | publiek en privaat

In de gesprekken, zowel in Nederland als op de eilanden, is uitgebreid stilgestaan bij het draagvlak (of het ontbreken daarvan) voor een ROM of een alternatief verbindend mechanisme om economische groei en innovatie te stimuleren. We gaan in op de meest relevante en meest besproken thema's. Hoewel er op onderdelen heel verschillend gedacht wordt, zien we ook gemene delers.

Doelstelling: welk probleem lossen we op?

Stakeholders hebben verschillende beelden bij een mogelijke ROM voor het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dit loopt uiteen van een brede opvatting van het vraagstuk tot heel specialistisch en gefocust. Vooral in Nederland wordt het belang van focus en het stimuleren van hoog-innovatieve ontwikkelingen om een ROM te rechtvaardigen, benadrukt. In het Caribisch deel loopt dit veel meer uiteen: van het stimuleren van de economie en ondernemerschap in de breedte ('basis op orde') tot eveneens zeer gefocust, met name om marktfalen (waarvan de indicatie breed wordt herkend) te compenseren.

Politieke en bestuurlijke onafhankelijkheid en complexiteit

Bijna zonder uitzondering werd het onderwerp 'politieke en bestuurlijke onafhankelijkheid' van een overkoepelende entiteit spontaan genoemd in de interviews en ronde tafels als *voorwaarde* voor een succesvol, slagvaardig en effectief mechanisme. Tegelijkertijd wordt aangegeven dat deze randvoorwaarde naast noodzakelijk, ook het meest ingewikkeld is om in te richten. Ideeën over hoe hiermee om te gaan, lopen uiteen van de inrichting van een ROM 'zo ver mogelijk van de politiek' en bij voorkeur privaat-gedreven tot juist een meer klassiek model van participatie en vertegenwoordiging van alle (ei)landen in een gezamenlijke organisatie om eigenaarschap te borgen.

Met betrekking tot de ontwikkelingen in Caribisch Nederland werd meer dan eens aangegeven dat men aarzelt bij een koninkrijksbrede aanpak, omdat men verlies van slagkracht en effectiviteit vreest. Met betrekking tot de Landen wordt gewezen op de autonomie, die in geen geval te lijden mag hebben onder een gezamenlijke aanpak.

Ook voorstanders van een dergelijk gezamenlijk model onderstrepen de complexiteit ervan door de politiek-bestuurlijke realiteit van verschillende bestuurslagen en staatkundige inrichting.

Focus en slagkracht

Hoewel uit de survey blijkt dat stakeholders een breed scala aan mogelijk instrumentarium van een ROM of alternatief wenselijk vinden, overheerste in de gesprekken bij de overgrote meerderheid de wens om focus aan te brengen en daarmee slagvaardig en effectief te kunnen opereren. Gepleit werd voor het maken van scherpe keuzes in kansrijke sectoren waarbij voor alle (ei)landen winst valt te behalen. Geen 'schot hagel' dus, maar gerichte investeringen.

Aansluiten bij lokale, bestaande ontwikkelingen

Rode draad in de gesprekken was dat een ROM, een alternatieve verbindende entiteit of een pakket stimuleringsmaatregelen altijd zou moeten aansluiten bij hetgeen nu al ontwikkeld wordt en wat vanuit de markt en maatschappij komt: aansluiten op 'drivers' en niet (uitsluitend) vanuit een politiek kader te werk gaan. In dit rapport zijn reeds verschillende voorbeelden genoemd, zoals de ontwikkelingen naar groene waterstof, de wind- en zonneparken, agri- en maricultuur, nieuwe technologieën et cetera. Er is een breed gevoelde noodzaak om, zowel om draagvlak te creëren of te behouden als om slagingskansen te vergroten, aan te sluiten bij wat er is en vooral géén grootschalige nieuwe initiatieven te ondernemen. Ook werd door velen genoemd dat de Nederlandse overheid terughoudend moet zijn met actieve bemoeienis en zich er goed van moet verzekeren dat ondersteuning in vruchtbare aarde zal vallen.

Coördinatie en regie | 'ondersteuningsdrukte'

In het verlengde daarvan, is in veel gesprekken aan de orde gekomen dat de ondersteuning vanuit Nederland voor vrijwel alle stakeholders een zeer complex geheel is, waarvan vaak niet duidelijk is hoe e.e.a. zich tot elkaar verhoudt. Voor Caribisch Nederland geldt dat de Nederlandse ministeries een verantwoordelijkheid hebben voor beleid en uitvoering, en dit in samenwerking en samenhang met de lokale overheden en de organisaties binnen de Rijksdienst Caribisch Nederland (RCN) doen. Dat levert al een vrij complex samenspel op. De Landen nemen als leidraad de Landspakketten, maar ook buiten de Landspakketten om is er samenwerking en ondersteuning vanuit de Nederlandse overheden op de meest uiteenlopende terreinen. Ingezoomd op economische en groene agenda's, geven stakeholders aan dat de veelheid aan regelingen, die vaak nog niet direct toepasbaar zijn op de eilanden, zorgt voor verwarring. Onduidelijkheid over de inzetbaarheid van de SDE++ middelen en de middelen uit het Groeifonds draagt daar aan bij. Ook is niet altijd duidelijk hoe de afspraken die door BZK worden beheerd zich verhouden tot bijvoorbeeld de inspanningen vanuit EZK. Als voorbeeld werd door verschillende stakeholders genoemd dat men nog maar net een bijeenkomst met de SG EZK en de DGKR over economische ontwikkeling en het Groeifonds achter de rug had, toen men alweer bij onze ROM ronde tafel aanschoof. Men mist coördinatie en regie op het geheel. Een breed gedragen wens is dan ook om de verschillende regelingen, kennis en expertise, en de economische agenda's te bundelen in een verbindend mechanisme.

Participatie 'appetite' (overheden, overheids-N.V.'s, financiële instellingen en institutionele beleggers)

In het veldwerk onderzochten we of er participatie 'appetite' is onder overheden, overheids-N.V.'s financiële instellingen, en institutionele beleggers zoals de pensioenfondsen om bij te dragen aan fondsvorming en -beheer zoals een ROM of een alternatief. We constateren dat die belangstelling onder voorwaarden aanwezig is.

Op bestuurlijk niveau is *verkennend* gesproken met de minister van Economische Ontwikkeling van Curaçao, de minister van Economische Zaken, Communicatie & Duurzame Ontwikkeling van Aruba, de

waarnemend Gezaghebber van Bonaire en de Gezaghebber van Saba. Op ambtelijk niveau is contact geweest met alle betrokken ministeries van Aruba, Curaçao en Sint Maarten en met de waarnemend Rijksvertegenwoordiger en de directeur RCN. In deze gesprekken is op verkennende wijze gesproken over de mogelijkheden van een ROM of alternatief. Naast kritische kanttekeningen over een ROM, is daarbij positief gereageerd op de ideeën voor een meer gestructureerde samenwerking op het gebied van economische ontwikkeling, ondernemerschap en innovatie en een bundeling van regelingen en bestaande middelen. Er is belangstelling en bereidheid om in een volgende fase hierover door te denken. Kritische kanttekeningen waren er vooral met betrekking tot de politiek-bestuurlijke complexiteit zoals eerder beschreven. Positief was men over bundeling en coördinatie van bestaande fondsen en regelingen, het behalen van schaalvoordelen en een gezamenlijke focus op de noodzakelijke ontwikkelingen.

De overheids-N.V.s (water- en energiebedrijven) staan positief ten opzichte van fondsvorming en zien mogelijkheden voor gezamenlijke projecten en cofinanciering.

De ontwikkelingsbanken, inclusief Qredits, staan allen positief tegenover de vorming van een fonds en hebben belangstelling om hierin te participeren. Op welke wijze, en met hoeveel kapitaal moet nader besproken worden. De grondhouding is echter positief. Momenteel is het al zo dat met name de ontwikkelingsbanken elkaar nodig hebben om substantiële projecten te kunnen dragen. Verdere bundeling en samenwerking ligt voor de hand. Ook de commerciële banken hebben belangstelling voor vormen van samenwerking. De grote commerciële projecten worden nu ook al door wisselende consortia opgebracht. Er is daarnaast belangstelling om, mits voldoende gegarandeerd, ook bij projecten met een groter maatschappelijk doel in te stappen. Pensioenfondsen APS en APC delen die belangstelling onder dezelfde voorwaarden. De pensioenfondsen hebben de verplichting om een deel van de portefeuille lokaal te beleggen en dat tegelijkertijd bij een laag risicoprofiel te doen om aan de dekkingsgraad te kunnen voldoen. Instappen bij projecten waarbij het risicodragend deel grotendeels is afgedekt, is voor hen een aantrekkelijke optie en zij hebben substantieel kapitaal in te leggen.

Hiermee kan een eventueel fonds worden vergroot en meer impact worden bereikt. Dit is voor meerdere scenario's interessant.

Draagvlak

1. **Doelstelling en focus:** Stakeholders hebben uiteenlopende beelden van een mogelijke ROM voor het Caribisch deel van het Koninkrijk, variërend van brede economische stimulering tot gespecialiseerde marktinterventies. De wens om focus aan te brengen in kansrijke sectoren is echter breed gedeeld om slagvaardig en effectief te kunnen opereren.
2. **Politieke en bestuurlijke onafhankelijkheid:** Een overkoepelende entiteit moet politiek en bestuurlijk onafhankelijk zijn om effectief te functioneren. Men ziet dit als een noodzakelijke maar complexe voorwaarde, met uiteenlopende ideeën over de best mogelijke inrichting, variërend van een privaat-gedreven model tot een model met brede participatie.
3. **Aansluiten bij bestaande ontwikkelingen:** Er is een brede consensus dat een ROM of alternatieve entiteit moet aansluiten bij bestaande initiatieven en markt gedreven ontwikkelingen, zoals groene waterstofprojecten en duurzame landbouw, in plaats van nieuwe grootschalige initiatieven te starten.
4. **Coördinatie en regie:** Veel stakeholders uiten zorgen over de complexiteit en versnippering van Nederlandse ondersteuning. Er is een sterke wens om bestaande regelingen, kennis en economische agenda's te bundelen en beter te coördineren, waardoor verwarring wordt verminderd en effectiviteit wordt verhoogd.
5. **Participatiebereidheid:** Er is onder voorwaarden belangstelling voor participatie in fondsvorming en -beheer vanuit overheden, overheids-N.V.'s, ontwikkelingsbanken, commerciële banken en pensioenfondsen. Deze partijen zien mogelijkheden voor samenwerking en cofinanciering van projecten met maatschappelijke en economische impact.

Conclusies Hoofdstuk 4 | Marktanalyse, business development en sectoranalyse

Ecosysteem analyse

Het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie voor het Caribisch deel van het Koninkrijk kent meerdere verbeterpunten:

- Verbeteren van de toegang tot financiering en overheidssteun
- Politiek-bestuurlijke continuïteit en onvoldoende effectiviteit van ondernemerschap- en innovatiebeleid (probleemanalyse al vele jaren bekend, beperkte effectiviteit)
- Vergroten van de toegang tot -of ontsluiting van- kennis en talent voor ondernemers
- Verlagen van de hoge *cost of doing business* (mede door beperkingen infrastructuur en connectiviteit)
- Wegwerken van hardnekkige negatieve effecten van bureaucratie: 'red tape'
- Tegengaan van versnippering van initiatieven, weinig samenhang en samenwerking over de eilanden heen

Sterke punten van het ecosysteem zijn:

- Aanwezigheid van verschillende programma's ter ondersteuning van ondernemerschap
- Relatief veel aanwezigheid van kennis en talent gezien de beperkte schaal van de (ei)landen
- Onderdeel van het Koninkrijk (Nederlandschap, buitenlands beleid, stevige gezamenlijke instituties) en daarmee LGO voor de EU (toegang tot fondsen)
- Een betrouwbare rechtsstaat met functionerende onafhankelijke rechtsspraak
- Gunstige klimatologische omstandigheden voor de opwekking van duurzame energie (zon, wind, zeewater)

Lokale behoeften

- Basis op orde brengen
- SIDS-uitdagingen adresseren
- Waste, Energy & Water
- Overdraagbare kennis
- Rekening houden met Geografische en geologische verschillen
- Rekening houden met schaalverschillen en verschillen in taal, cultuur en autonomie

➔ De elementen van het huidige ecosysteem zijn (nog) onvoldoende ontwikkeld en op elkaar aangesloten om een ROM-structuur, waarbij nauwe samenwerking en eigenaarschap vereist zijn, te kunnen dragen. De grote verschillen tussen de eilanden versterken dit gegeven.

Kansrijke sectoren

- Duurzame energie en ICT & digitalisering
- Waste, Energy & Water
- Mobiliteit en Technologie
- Duurzame landbouw en visserij
- Toerisme
- Financiële dienstverlening

Schaal en vorm van interventies | een indicatie

- Financieringsbehoefte MKB tussen de 675 mln en 1.2 mld USD. Grootschalige projecten minimaal 1.5 miljard USD start-ups en scale-ups 40 tot 100 mln USD
- Energietransitie 247 mln USD Aruba, 284 mln USD Curaçao (Sint Maarten ntb) Grote leningen mogelijk onder artikel 36 van het Statuut.
- Directe investeringen en leningen, subsidies en fondsenbeheer, internationale samenwerking en pilot projecten

Draagvlak (bestaat er voor:)

- Focus aanbrengen
- Politiek-bestuurlijke onafhankelijkheid
- Aansluiten bij bestaande en lokale ontwikkelingen, géén grote nieuwe initiatieven
- Coördinatie en regie aanbrengen
- Participatie onder voorwaarden

5 Scenario ontwikkeling

In dit hoofdstuk combineren we de resultaten uit het bureau- en veldonderzoek en formuleren daarmee een viertal scenario's ter overweging. Afhankelijk van de doelstelling zijn de scenario's in meer of mindere mate haalbaar en doeltreffend. In paragraaf 5.2. evalueren we de scenario's op haalbaarheid, draagvlak, impact en duurzaamheid. Paragraaf 5.3. bevat ons advies.

5.1 Scenario ontwikkeling

We schetsen vier verschillende scenario's die antwoord kunnen geven op de opgave om economische ontwikkeling en innovatie te stimuleren in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Naast deze vier scenario's zijn er tevens andere varianten en/of combinaties van scenario's en fondsconstructies denkbaar. Wij hebben ons beperkt tot deze vier scenario's, omdat deze gedurende het onderzoek het meest pregnant naar boven zijn gekomen, waarbij we in ons advies tot een combinatie komen.

Bij de introductie van de scenario's is ervoor gekozen om ze te ordenen van de grootste ingreep naar de kleinste ingreep. Dit betekent dat we beginnen met het scenario dat de oprichting van een ROM KR omvat, en eindigen met het scenario dat zich richt op het aansluiten bij bestaande instituten en instrumentarium met een Economisch Groeiplatform Carib. Aangezien de hoofdvraag van deze studie is om de noodzaak van een ROM voor het Caribisch deel van het Koninkrijk te onderzoeken, is ervoor gekozen om te starten met dit scenario.

Het is belangrijk op te merken dat alle scenario's niet direct uitvoerbaar zijn en dat er nog een voorfase bestaat in het aanstellen van een kwartiermaker. Deze voorfase is cruciaal om de complexiteit van de uitvoering te begrijpen en aan te pakken. Voor elke stap die wordt genomen, moet expliciet worden vastgesteld wat de specifieke uitdagingen en vereisten zijn. Dit omvat onder andere het analyseren van de benodigde middelen, het betrekken van relevante stakeholders ten behoeve van draagvlak en het opstellen van gedetailleerde implementatieplannen inclusief beoogd governance model. Zonder deze voorbereidende stappen kunnen deze scenario's niet succesvol worden uitgevoerd.

5.1.1 Scenario 1: Klassiek | Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Koninkrijk ("ROM KR")

Dit scenario beschrijft de oprichting van een ROM voor alle zes de eilanden in het Caribisch deel van het Koninkrijk met Nederlandse participatie, de "ROM KR" genaamd. Deze variant is de meest robuuste en grootschalige variant die we beschrijven en omvat een brede doelstelling.

Doelstellingen

De ROM KR dient de volgende (brede) doelstelling en subdoelstellingen:

Het versterken van de lokale economieën middels innoveren, investeren en internationaliseren

1. Economische groei stimuleren
De ROM KR richt zich op het bevorderen van economische activiteiten binnen de regio door het ondersteunen van bestaande bedrijven en het aantrekken van nieuwe (ook internationale) ondernemingen. Dit loopt via directe financiële steun, subsidies, en/of het faciliteren van toegang tot financiering.
2. Innovatie bevorderen
De ROM KR stimuleert onderzoek en ontwikkeling, ondersteunt start-ups en scale-ups met innovatieve ideeën, en faciliteert samenwerkingen tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden.

3. **Werkgelegenheid creëren**
Door het stimuleren van bedrijvigheid en innovatie draagt de ROM KR bij aan het creëren van nieuwe banen.
4. **Duurzame ontwikkeling ondersteunen**
Duurzaamheid is één van de sleutelgebieden. De ROM KR richt zich op het ondersteunen van projecten en ondernemingen die bijdragen aan een duurzame toekomst, zoals duurzame energieprojecten, circulaire economie initiatieven en duurzame mobiliteitsoplossingen.
5. **Regionale samenhang versterken**
Naast economische doelstellingen werkt de ROM KR ook aan het versterken van de regionale samenhang door het verbeteren van de connectiviteit en versterken van export en de handelsbetrekkingen in de regio.

Deze doelstellingen zijn met elkaar verbonden en versterken elkaar. De ROM KR gebruikt een geïntegreerde benadering om deze doelen te bereiken.

Instrumentarium en activiteiten

In dit scenario gaan we uit van een volledig scala aan instrumenten waarmee de ROM KR gaat werken. Deze instrumenten (zie onderstaande tabel) stellen de ROM KR in staat om effectief bij te dragen aan de economische ontwikkeling in de breedte en het stimuleren van innovatie in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

In dit scenario kent de ROM KR een ontwikkeltak en een investeringstak: zowel business development (innoveren, internationaliseren) als investeren. Dit wordt gerealiseerd met enerzijds een subsidie instrument en daarnaast een revolverend fonds.

Instrument	Beschrijving
Directe investeringen	Aandelenkapitaal verstrekken aan beloftevolle startups en scale-ups.
Leningen en garanties	Het verstrekken van leningen onder gunstige voorwaarden of het bieden van garanties om de toegang tot bankfinanciering te vergemakkelijken.
Subsidies / vouchers	Het toekennen van subsidies voor specifieke projecten die bijdragen aan de regionale economische ontwikkeling en innovatie.
Fondsenbeheer	Beheren van specifieke fondsen gericht op bepaalde sectoren of technologieën, waar mogelijk in samenwerking met andere investeerders.
Advies en begeleiding	Bieden van bedrijfskundig en technisch advies aan ondernemers om hen te helpen bij het ontwikkelen van hun bedrijfsstrategieën en innovatieplannen.
Workshops en trainingen	Organiseren van educatieve programma's om ondernemersvaardigheden te verbeteren en kennis over de nieuwste technologieën en bedrijfsmodellen te verspreiden.
Netwerkevenementen	Faciliteren van evenementen waar ondernemers, investeerders, onderzoekers en beleidsmakers elkaar kunnen ontmoeten en samenwerkingsmogelijkheden kunnen verkennen.
Samenwerkingen met universiteiten en onderzoeksinstituten	Bevorderen van de samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen om de commercialisering van nieuwe technologieën te versnellen.
Internationale samenwerking	Assisteren van bedrijven bij het vinden van internationale partners en het betreden van buitenlandse markten. Aantrekken en duurzaam begeleiden van internationale bedrijven om zich te vestigen.
Innovatie hubs en incubators	Ontwikkelen en ondersteunen van fysieke ruimtes waar startups en technologiebedrijven toegang hebben tot gedeelde diensten en faciliteiten.
Beleidsadvies	De ROM KR kan de overheden adviseren over regionaal economisch beleid en pleiten voor regelgeving die gunstig is voor ondernemerschap en innovatie.
Pilot projecten	Faciliteren en financieren van pilotprojecten die kunnen dienen als voorbeeld voor beleidswijzigingen of het demonstreren van nieuwe technologieën.

Tabel 5 | Instrumentarium ROM KR

Organisatievorm en Governance

De ROM opereert als een onafhankelijke entiteit maar wordt gefinancierd en gesteund door zowel de Nederlandse overheid als lokale overheden.

De organisatievorm voor de ROM is naar analogie van de Nederlandse ROM's een besloten vennootschap (B.V.) die als moederorganisatie op één van de eilanden wordt gevestigd. Gekozen wordt voor de B.V., omdat (zeker in de startfase) het niet wenselijk is om openbaar uit te geven aandelen beschikbaar te stellen zoals bij de naamloze variant. Participerende overheden en eventuele andere entiteiten worden uitgenodigd een aandeel te nemen.

Daarnaast wordt op ieder van de eilanden een loket geopend als front office voor de ROM KR, zodat de directe aansluiting met de lokale ondernemers geborgd is en de ROM KR een laagdrempelige entiteit wordt. Dit loket zou bijvoorbeeld bij de Kamer van Koophandel of een andere partnerorganisatie ingericht en (part time) bemenst kunnen worden.

⚠ Voor een volwaardige ROM is het raadzaam om aanspreekpunten op ieder van de zes eilanden in te richten.

Aandeelhouders

De Nederlandse overheid speelt een cruciale rol in de initiële financiering van de ROM KR, waarbij zij tevens de afstemming met de eigen nationale strategische doelen moet waarborgen. De Nederlandse overheid participeert in de ROM KR (aandeelhouderschap) en alloceert een substantiële initiële storting, eventueel meerjarig met een aantal stortingsmomenten gebonden aan de voortgang van het fonds.

Lokale overheden participeren eveneens in de ROM KR. Daarbij kan gebruik gemaakt worden van een verdeelsleutel, zoals ook toegepast bij de bekostiging van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie. De schuldquote van de Landen en het huidige toezichtinstrumentarium kunnen die mogelijkheden echter begrenzen. Dit moet worden meegenomen in de gesprekken met de Landen. Daarnaast kan gedacht worden aan het aanbieden van aandeelhouderschap aan kennisinstellingen (lokaal en Koninkrijksbreed) en mogelijk ook aan een Nederlandse ROM.

De aandeelhouders besluiten over een meerjarig beleidskader waarin strategische keuzes voor groeisectoren worden gemaakt. Ook benoemen de aandeelhouders de leden van de Raad van Commissarissen (na werving via een openbare procedure).

Raad van Commissarissen

In dit model is er een Raad van Commissarissen (RvC) die verantwoordelijk is voor het toezicht op het beleid, de uitvoering en de dagelijkse leiding van de ROM KR door de directeur. Leden van de RvC voldoen aan een door de aandeelhouders vastgesteld profiel en bezitten naast ervaring in het openbaar bestuur, dan wel bedrijfsleven of de bancaire wereld, expertise op één of meer van de sleutelgebieden die de ROM KR definieert.

Directeur

De dagelijkse leiding is in handen van een statutair directeur, die verantwoording aflegt aan de RvC. De directeur geeft leiding aan een klein, slagvaardig team van professionals dat uitvoering moet geven aan de investeringen en de toepassing van het beschikbare instrumentarium. Gestart kan worden met een initieel team van 5-11 fte.

Economische adviesraad

Er is een economische adviesraad waarin het (verenigd) bedrijfsleven en andere adviseurs, zoals de SER, zitting nemen. De economische adviesraad adviseert de RvC gevraagd en ongevraagd over het beleid van de ROM KR en de uitvoering daarvan.

Fondsvermogen

Het ROM KR fonds dient voldoende volume te hebben om te kunnen starten met substantiële projecten en door te kunnen groeien naar een revolverend fonds. Het minimale fondsvermogen bij start zou tussen de 20 en 30 miljoen USD moeten bedragen, afgezet tegen Nederlandse ROM's (en hoe deze gestart zijn), de omvang van de te financieren projecten en het type ondernemerschap dat daarvoor nodig is. Het fonds zou kunnen doorgroeien tot circa 50 miljoen USD.

Naast het revolverende fonds kan bij de ROM KR, naar voorbeeld van de Nederlandse ROM's, een subsidietak ingericht worden voor business development en onderzoek.

Financieringsomvang ("ticket size")

De ROM KR is bedoeld om vermoedelijk marktfalen te ondervangen en kansrijke sectoren te stimuleren. De ROM KR dient dus niet de concurrentie aan te gaan met de commerciële banken. De kleinere ondernemers in de markt (< 100K USD) kunnen terecht bij Qredits. De grote investeringen die nodig zijn bij de energietransitie (> 300 miljoen USD) dienen te worden opgebracht door overheden in meerjarige investeringsprogramma's, mogelijk in PPP-constructies. Zie ook de eerder opmerkingen hierover in hoofdstuk 4.

De ROM KR kan voorzien in financiering van het segment 100K – 1 miljoen USD voor ondernemers die een passend business plan bieden en in het segment van 1 – 8 miljoen USD voor de grotere investeringen in kansrijke en schaalbare projecten.

Noodzakelijk randvoorwaarden

Om dit scenario succesvol te kunnen implementeren, moet voldaan worden aan een aantal noodzakelijke randvoorwaarden. In de beoordeling van de scenario's wordt gekeken naar de mate waarin hieraan voldaan kan worden.

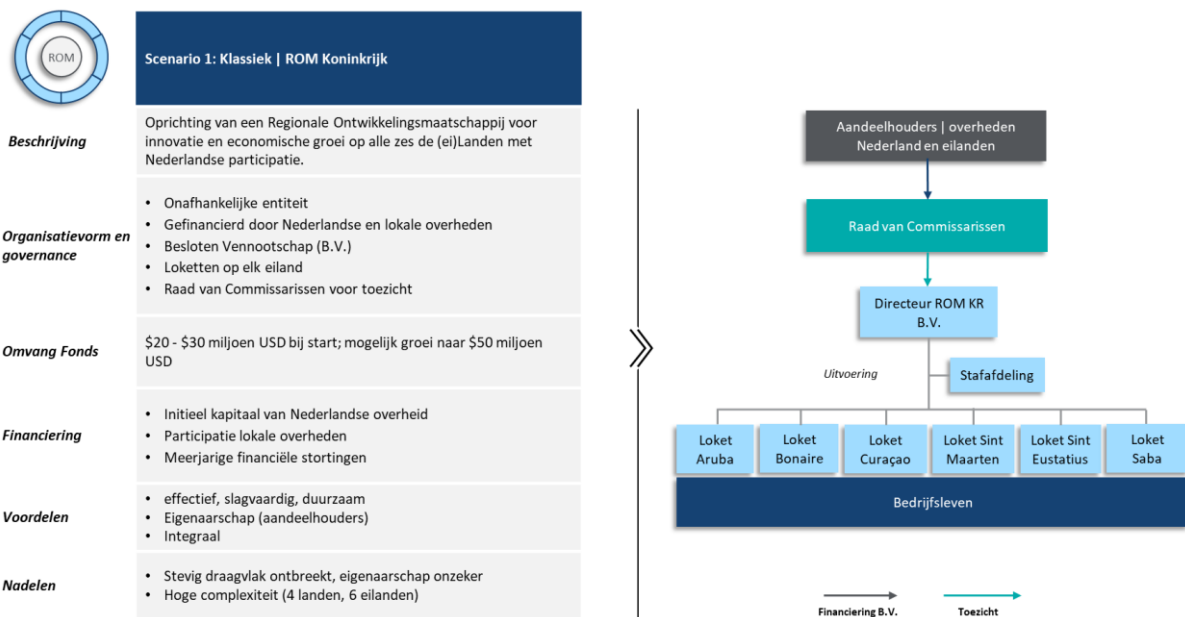
Noodzakelijke randvoorwaarden zijn:

1. Allocatie van middelen door alle aandeelhouders. Dit omvat het startkapitaal, operationele budgetten en de lange-termijn financieringsstrategie.
2. Een heldere keuze voor de juridische structuur van de ROM KR die past bij de doelstellingen en de mate van betrokkenheid van de participerende partijen. De meest passende voor dit scenario is de B.V.
3. Overeenstemming tussen alle aandeelhouders over doelstellingen en reikwijdte van de ROM KR, organisatievorm en governance, fondsvermogen en financieringsomvang. De exacte invulling van de uitvoerende organisatie, de omvang, en het in te zetten instrumentarium kunnen na de start nader worden bepaald. Dit geldt echter niet voor de doelstellingen en de governance: deze moeten bij aanvang helder en concreet omschreven zijn met instemming van alle aandeelhouders.
4. Een minimale bezetting van de organisatie. Naast de directeur is minimaal een klein team (min. 5 fte) nodig voor fondsbeheer, ondersteuning, en experts / inhoudelijk adviseurs op zowel een junior als meer senior niveau.
5. Een gedragen strategisch plan: missie, doelstellingen en strategieën om deze te bereiken. Dit plan houdt rekening met de lokale economische, sociale en ecologische factoren van de eilanden en met de verschillen tussen de eilanden.
6. Monitoring en evaluatie. Er moeten systemen *in place* worden gebracht die de prestaties en impact van de ROM kunnen monitoren zodat de aandeelhouders zich ervan verzekerd zien dat de doelen gehaald worden, dan wel dat er bijgestuurd kan worden.
7. Communicatiestrategie. Een effectieve communicatiestrategie informeert en betreft alle relevante stakeholders bij de doelstellingen en activiteiten van de ROM, zodat de eilanden optimaal profiteren van de aanwezigheid van de ROM KR.

Mogelijke variaties / accentverschillen

Binnen dit scenario zijn nog enkele variaties of accentverschillen mogelijk:

- Groeimodel (sluit tevens aan bij scenario 2): start met één of twee weloverwogen sectoren en groeit door tot een groter fonds met een bredere portefeuille. Datzelfde geldt voor het scala aan instrumenten. Gekozen kan worden om (bij de start) te beperken tot de uitgifte van leningen en garanties. Voor de bredere doelstellingen zoals educatie, netwerkvorming en het inrichten van incubators kan worden aangesloten bij lopende initiatieven en partnerorganisaties.
- Financiering: gekozen kan worden om pas te starten met de uitgifte van tickets wanneer deze gematcht of aangevuld worden uit de markt of door een ander fonds (EU of elders).
- Governance: ook de stichtingsvorm als beschreven onder scenario 2 is een mogelijkheid voor de ROM KR.
- De ROM KR kan in een eigen kantoor zetelen (al dan niet met loketten bij andere organisaties) of 'inhuizen' bij een andere organisatie zoals de KvK of bijvoorbeeld het Monumentenfonds.
- Met betrekking tot de toewijzing van middelen (subsidies of leningen/garanties) kan wanneer de aandeelhouders dat wensen eveneens een (richtinggevende) verdeelsleutel worden gehanteerd. Op die wijze wordt geborgd dat de investeringen ten goede komen aan de economieën van ieder afzonderlijk (ei)land. Ook kan bijvoorbeeld als vereiste worden gesteld dat de investering impact heeft in het hele Caribisch deel van het Koninkrijk.

Figuur 15 | Samenvatting scenario ROM KR

5.1.2 Scenario 2: Focusfonds | gerichte investeringen

Dit scenario beschrijft een variant van de ROM KR waarbij sprake is van een groeimodel en een scherpe focus wordt aangebracht in de doelstellingen van de entiteit en de sectoren waarin deze actief zal zijn. De ambitie is om bij succes het fonds en het aantal sectoren te laten groeien. Het fondsvermogen, de organisatievorm en het in te zetten instrumentarium wordt daarop aangepast. Wel is in dit scenario nog altijd sprake van een verbindend mechanisme in een nieuw op te richten overkoepelende entiteit die een fonds beheert.

Doelstellingen

De doelstellingen in scenario 2:

Innovatie mogelijk maken en stimuleren, daar waar dat nu wel gewenst is maar nog niet in voldoende mate lukt.

1. Focus op maatschappelijke opgaven, zoals: duurzaamheid, energietransitie, voedselzekerheid, mobiliteit, absorptievermogen van de eilanden, klimaatadaptatie, afvalverwerking.
2. Start met één focusgebied: hernieuwbare energie, water en afvalverwerking. De keuze voor deze dit focusgebied is ingegeven door de opbrengst uit het veldwerk en sluit het beste aan op bestaande ontwikkelingen en lokale behoeften over de zes eilanden heen.
3. Focus op projecten die niet (nooit) uit de reguliere markt gefinancierd kunnen worden. In dit scenario wordt een zwaarder accent gelegd op de maatschappelijke opgave en het innovatieve karakter van de projecten dan bij een bredere insteek voor een ROM KR.
4. Groter accent op research & development. Deze variant vraagt om gedegen onderzoek en testen van nieuwe, innovatieve concepten en producten. De aanloopfase duurt daarbij langer.

Ook in deze variant is sprake van een ontwikkeltak en een investeringstak.

De keuze voor deze focusgebieden en aanpak heeft gevolgen voor het risicoprofiel van het fonds. In deze variant is het risico op afschrijving van de investeringen groter en zal (aanvankelijk) een subsidie instrument vaker van toepassing zijn dan bij een bredere portfolio met meer risicospreiding en minder focus op innovatie.

Dit heeft mogelijk budgettaire gevolgen, in die zin dat de terugverdientijd langer kan zijn dan bij traditionele projecten.

Instrumentarium en activiteiten

In dit scenario gaan we uit van onderstaand, beperkter, scala aan in te zetten instrumenten door de entiteit.

Instrument	Beschrijving
Directe investeringen	Aandelenkapitaal verstrekken aan beloftevolle startups en scale-ups.
Leningen en garanties	Het verstrekken van leningen onder gunstige voorwaarden of het bieden van garanties om de toegang tot bankfinanciering te vergemakkelijken.
Subsidies / vouchers	Het toekennen van subsidies voor specifieke projecten die bijdragen aan de regionale economische ontwikkeling en innovatie.
Fondsenbeheer	Beheren van specifieke fondsen gericht op bepaalde sectoren of technologieën, waar mogelijk in samenwerking met andere investeerders.
Samenwerkingen met universiteiten en onderzoeksinstellingen	Bevorderen van de samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen om de commercialisering van nieuwe technologieën te versnellen.
Internationale samenwerking	Assisteren van bedrijven bij het vinden van internationale partners en het betreden van buitenlandse markten.
<i>Optioneel: Innovatie hubs en incubators</i>	<i>Ontwikkelen en ondersteunen van fysieke ruimtes waar startups en technologiebedrijven toegang hebben tot gedeelde diensten en faciliteiten.</i>
Pilot projecten	Faciliteren en financieren van pilotprojecten die kunnen dienen als voorbeeld voor beleidswijzigingen of het demonstreren van nieuwe technologieën.

Tabel 6 | Instrumentarium Focusfonds

Organisatievorm en Governance

De organisatievorm in dit scenario is een gespecialiseerd, *lean*, gezamenlijk investeringsfonds, dat zich richt op de specifieke adviessectoren die als essentieel worden beoordeeld voor de ontwikkeling van het Caribische deel van het Koninkrijk. In dit scenario wordt een scherpe keuze gemaakt voor de sectoren waarin het fonds investeert (waste, energy en water).

Het fonds wordt geleid door een klein professioneel managementteam met expertise in de gekozen focusgebieden en investeringen. Hiervoor is minimaal 3 tot 5 fte voorzien.

Als juridische entiteit kan gekozen worden voor de B.V. of een stichtingsvorm. In deze sub variant van de ROM KR beschrijven we de stichtingsvorm. De stichting kan op één van de eilanden gevestigd zijn en de overige eilanden bedienen. In een onderlinge regeling wordt vastgelegd wat het doel en de bevoegdheden van de stichting zijn en hoe de betrokkenheid van de (ei)landen is georganiseerd. Dit model is vergelijkbaar met de Onderlinge regeling die de ICT-voorziening in het Caribisch gebied mogelijk maakt middels de inzet van de Stichting Beheer ICT Rechtshandhaving. Een dergelijke structuur is goed denkbaar voor het investeringsfonds.

De governance wordt gekenmerkt door een stichtingsbestuur van 3-5 leden. Het bestuur stelt de kaders voor een zelfstandig opererend en deskundig team. Het bestuur bestaat uit sectorale experts die worden benoemd door de betrokken ministers van de Landen, Nederland en door de gezaghebbers van de BES samen. Een Raad van Toezicht met maximaal 7 leden (waarbij alle (ei)landen zijn vertegenwoordigd) controleert de aansturing door de RvC op de uitvoeringsorganisatie. Deze structuur bevordert een doelmatige en rechtmatige toewijzing van middelen, met strikte naleving van regelgeving.

Er wordt gebruik gemaakt van prestatie-gebaseerde financieringsmechanismen om zowel rendement als impact te genereren, waarbij regelmatig beoordelingen plaatsvinden om de voortgang van investeringen en het behalen van doelstellingen te evalueren.

In dit scenario fungeren zowel de Nederlandse als de lokale overheden, naast initieel als donor, voornamelijk als adviseurs en facilitators.

Fondsvermogen

De overheden bieden risicokapitaal en garanties. Zij stellen de kaders voor de mate waarin het fonds revolverend moet zijn en de bijdragen die jaarlijks door de overheden worden bijgestort. In een in te stellen jaarlijks Economisch Vierlanden Overleg (EVO), vergelijkbaar met het Justitieel Vierlanden Overleg (JVO), wordt besloten over de kaders en inzet van middelen.

Om in de huidige markt in het Caribisch deel van het Koninkrijk impact te kunnen hebben, middelen niet ongebruikt te laten, en in te spelen op het verwachte aantal kwalitatief hoogwaardige investeringsmogelijkheden die nu al benut kunnen worden, zou een omvang van 40 - 80 miljoen USD in eerste instantie moeten voldoen. Zeker wanneer gezocht wordt naar matching, of gefaseerde aanvulling, door andere investeerders is dit een goede basis om een fonds met deze omvang en focus te starten.

Financieringsomvang (“ticket size”)

Gezien de keuze voor de sectoren en de doelstellingen van het Focusfonds is binnen dit scenario een ticket size van 1-8 miljoen USD passend. De sectoren en opgaven vragen om schaalbaarheid en hebben bij aanvang een robuuste financiële basis nodig om de eerste fasen van research & development te kunnen doorstaan. Wanneer gedacht wordt aan bijvoorbeeld solar- of waterkrachtoplossingen, waste plants of andere vormen van duurzame industrie is een minimale omvang van enkele miljoenen noodzakelijk om de onderneming te kunnen starten of uitbreiden. Dit fonds biedt geen oplossingen voor kleinere ondernemers, maar uitsluitend gerichte subsidies of leningen voor projecten op het terrein van duurzame energie en / of afvalverwerking.

Noodzakelijk randvoorwaarden

Voor dit scenario zien wij de volgende noodzakelijke randvoorwaarden:

1. Structurele allocatie van middelen door de gezamenlijke overheden. Dit omvat het startkapitaal, structurele inzet voor de subsidietak, operationele budgetten en de lange-termijn financieringsstrategie van het Focusfonds.
2. Een heldere keuze voor de juridische structuur van het fonds. In dit scenario is de stichting de meest voor de hand liggende vorm, waarbij de stichting middels een onderlinge regeling wordt gemandateerd voor het beheer van het fonds.
3. Overeenstemming tussen de betrokken overheden over doelstellingen en reikwijdte van het Focusfonds, de organisatievorm en governance, fondsvermogen en financieringsomvang.
4. De instelling van een besluitvormend gremium op bestuurlijk niveau. Naar analogie van onder meer het Justitieel Vierlandenoverleg kan een Economisch Vierlandenoverleg (EVO) worden ingericht ten behoeve van de besluitvorming over kaders en monitoring van het Focusfonds.
5. Een minimale bezetting van de organisatie. Er is een klein team nodig voor fondsbeheer en afstemming met het bestuur. Hiervoor is minimaal 3 tot 5 fte nodig.
6. Een gedragen strategisch plan: missie, doelstellingen en strategieën om deze te bereiken.
7. Monitoring en evaluatie. Er moeten systemen *in place* worden gebracht die de prestaties en impact van het Focusfonds kunnen monitoren zodat de overheden zich ervan verzekerd zien dat de doelen gehaald worden, dan wel dat er bijgestuurd kan worden.
8. Communicatiestrategie. Een effectieve communicatiestrategie informeert en betreft alle relevante stakeholders bij de doelstellingen en activiteiten van het Focusfonds.

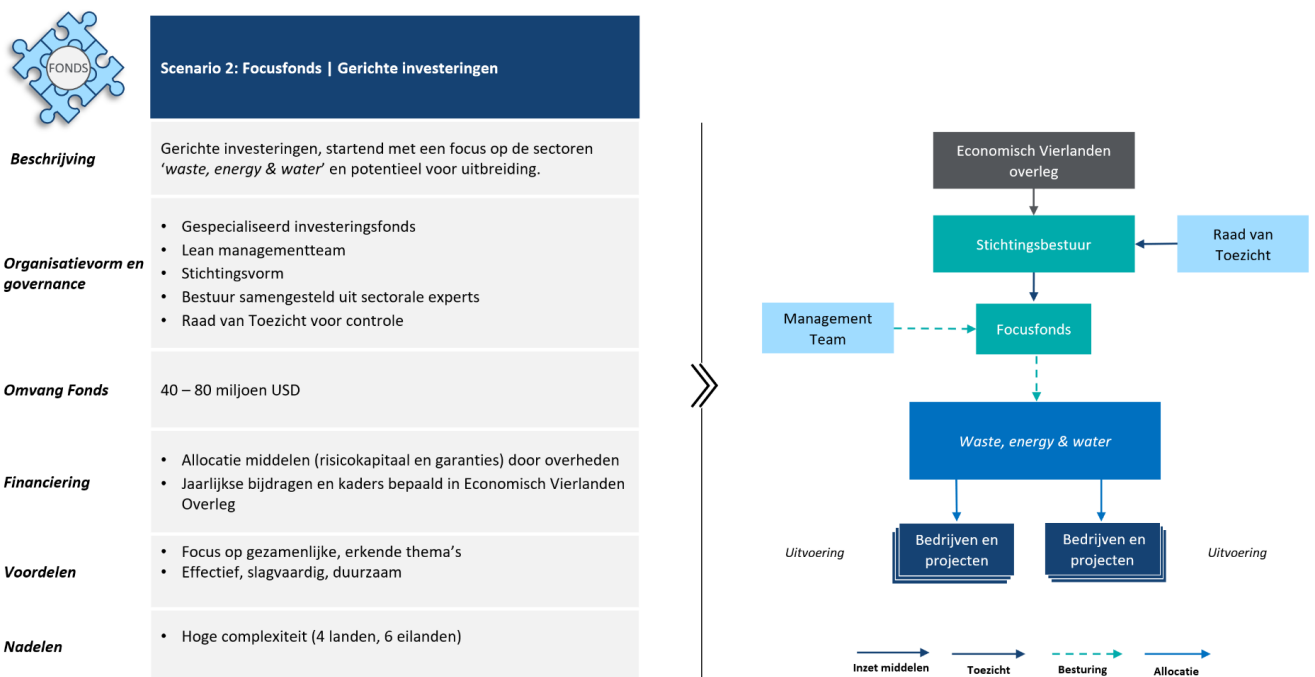
Mogelijke variaties / accentverschillen

Naast mogelijke variaties zoals die ook beschreven zijn onder scenario 1 geven we een beknopt ‘scenario 2B’ in overweging:

Scenario 2B Focusfonds technologie en digitalisering

In deze variant van het Focusfonds wordt uitsluitend ingezet op technologie en digitalisering. Uit de vele ronde tafels, gesprekken en de opbrengsten uit de vragenlijst blijkt dat de sector ‘ICT en digitalisering’ als het meest innovatief en het meest kansrijk voor economische ontwikkeling worden aangemerkt. Zie ook hoofdstuk 4.

De inrichting van een gericht technologiefonds ondersteunt die uitkomst. Het fonds technologie en digitalisering biedt mogelijkheden voor andere sectoren om van innovaties te profiteren en daarmee een bijdrage aan het verbeteren van het bredere ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie. Er is veel winst te halen op gebieden als digitalisering, online banking solutions, planning tools voor logistiek, landbouw, gezondheidszorg en andere sectoren, 3D printing, simulaties en voorspellingen van weerssystemen (crisis- en rampengereedheid) et cetera. Een fonds technologie en digitalisering met een omvang van 40 – 80 miljoen USD kan een impactvolle aanjager zijn op dit brede terrein. Ook kan hierbij actief worden aangesloten bij kennisinstellingen (Koninkrijk breed). Bestaande technologiebedrijven kunnen direct met deze impuls aan de slag.

Figuur 16 | Scenario Focusfonds

5.1.3 Scenario 3: Ondersteuning private sector | fonds op afstand

In dit scenario is de Nederlandse overheid donor. De Nederlandse overheid plaatst een investeringsfonds ver op afstand van zichzelf en de overige overheden en zet de lokale bestaande banken en kredietverstrekkers in als de actieve fondsbeheerders. Dit scenario is gebaseerd op het reeds beproefde model (2006) van het revolverend fonds “MASSIF” van het ministerie van Buitenlandse Zaken dat beheerd wordt door FMO. MASSIF heeft tot doel het verbeteren van toegang tot financiering voor het MKB in ontwikkelingslanden.

Ten tijde van het opstellen van dit rapport wordt een initiatief uitgewerkt voor een “CARIF”, een Caribische variant van MASSIF. De initiatiefnemers komen uit verschillende hoek, waaronder de bancaire wereld, de consultancy en fondsbeheer (inclusief MASSIF). Er is gesproken met een vertegenwoordiger van dit initiatief. Ook werd door de lokale bankwereld, reeds betrokken bij het initiatief, verwezen naar deze ontwikkeling.

Scenario 3 komt in hoge mate (maar niet volledig) overeen met de propositie “CARIF” die door de initiatiefnemers wordt uitgewerkt. Het ligt voor de hand om, wanneer gekozen wordt om verder te gaan met scenario 3, de mogelijkheden om dit initiatief te betrekken, verder te verkennen.

Een consequentie van deze variant, waar de Algemene Rekenkamer eerder in relatie tot dergelijke fondsen op wees, is dat de Tweede Kamer minder zicht heeft op de daadwerkelijke besteding en daar minder invloed op uit kan oefenen.

Doelstellingen

De hoofddoelstelling van dit scenario:

Het versterken en stimuleren van duurzame economische ontwikkeling door versterking van het lokale MKB.

De sub doelstellingen van deze variant:

1. Het verstevigen van de private sector door deze minder afhankelijk te maken van de reguliere financieringsopties en besluitvorming door overheden.
2. Het versterken van de lokale, bestaande financiële infrastructuur voor ondernemers.
3. Aansluiten bij de lokale kansrijke en schaalbare initiatieven die passen binnen het kader van de Sustainable Development Goals (SDG's) en de ambities van de eilanden als ‘Small Development Island States’ (SIDS).

De focus ligt op de investeringstak. Een deel van de middelen kan worden ingezet voor business development in de vorm van technische bijstand.

Instrumentarium en activiteiten

In dit scenario wordt het actieve fondsbeheer uitgezet bij de lokale banken en kredietverstrekkers.

Instrument	Beschrijving
Indirecte investeringen	Kapitaal wordt door lokale kredietverstrekkers aan beloftevolle startups en scale-ups verstrekt
Indirecte leningen en garanties	Het doen verstrekken van leningen onder gunstige voorwaarden of het bieden van garanties om de toegang tot bankfinanciering te vergemakkelijken.
Fondsbeheer	Beheren van de toegevoegde fondsen door de lokale banken conform overeenkomst met het hoofdfonds
Fondsbeheer	Beheren van het revolverend fonds op meta niveau: verstrekken kapitaal aan lokale banken en kredietverstrekkers ten behoeve van investeringen in focusgebieden
Samenwerkingen met universiteiten en onderzoeksinstituten	Bevorderen van de samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen om de commercialisering van nieuwe technologieën te versnellen.
Technische bijstand	Een deel van de middelen wordt ingezet voor het leveren van technische bijstand aan ondernemers
Pilot projecten	Faciliteren en doen financieren van pilotprojecten

Tabel 7 | Instrumentarium fonds op afstand

Organisatievorm en Governance

Dit scenario introduceert een investeringsfonds dat onafhankelijk functioneert van directe overheidsinterventie. Het hoofdfonds wordt beheerd door een in Nederland gevestigde stichting. Een klein lokaal team opereert als technische unit voor het fonds en is verantwoordelijk voor de afspraken en overeenkomsten met de lokale banken en kredietverstrekkers. Dit zijn ontwikkelingsbanken en commerciële banken.

De deelnemende bank ontvangt een kapitaalinjectie. Dit is “Tier 2-kapitaal”, ook bekend als aanvullend kapitaal, en maakt deel uit van de kapitaalstructuur van een bank die wordt gebruikt om haar financiële gezondheid te beoordelen. De criteria voor kapitaalinstrumenten om gekwalificeerd te worden als Tier 2 zijn vastgelegd in de Basel III-normen, die strenge eisen stellen aan zowel de kwaliteit als de kwantiteit van het kapitaal dat banken moeten aanhouden. Tier 2-kapitaal speelt een cruciale rol in het aanvullen van Tier 1-kapitaal (het meest ‘harde’ kapitaal van een bank), waardoor banken een grotere buffer hebben tegen potentiële verliezen en financiële crises. Dit kapitaal is het fonds waarmee de bank gerichte investeringen kan financieren. Hiermee kan de bank een groter risico nemen dan deze normaliter zou kunnen doen binnen de grenzen van wat verantwoord is in de context van het Caribisch deel van het Koninkrijk. Het risico moet echter binnen het profiel van een revolverend fonds blijven passen.

De stichting maakt, met tussenkomst van het lokale uitvoerende team, afspraken met de deelnemende banken en legt deze vast. De afspraken omvatten minimaal:

1. Fondsomvang bij de deelnemende bank
2. Mate van revolverend vermogen van het fonds
3. Risico's en mitigatie
4. Specialisatie van het fonds (passend bij de doelstellingen van het hoofdfonds en onderling onderscheidend)
5. Prestatie-indicatoren en verantwoording aan de stichting
6. Terugbetalingsverplichtingen

De stichting kent een klassieke governance structuur met een stichtingsbestuur dat verantwoordelijk is voor:

- Strategische besluitvorming. Bepalen van missie, visie en strategische doelen van de stichting. NB hiertoe behoort nadrukkelijk ook:
- Alignement met lokale behoeften en kansen. De doelstellingen van het fonds moeten gericht zijn op wat lokaal nodig is. Dat vereist lokale betrokkenheid en aanwezigheid.
- Toezicht op het fondsbeheer. Zorgen dat het beheer van het fonds in lijn is met de doelstellingen van de stichting en wettelijke vereisten.
- Financieel management. Goedkeuren van jaarbudgetten en financiële overzichten
- Risicomanagement. Identificeren en mitigeren van mogelijke risico's voor het fonds en de stichting zelf.
- Compliance en ethiek. Naleving van relevante wet- en regelgeving.

Er is een Raad van Toezicht die verantwoordelijk is voor het toezicht op het bestuur, het geven van adviezen en accordering en een onafhankelijke beoordeling van de prestaties van het fonds.

Een fondsenmanager stuurt een klein lokaal team van 3-5 fte aan en is verantwoordelijk voor de opstartfase en de dagelijkse operatie aan de Caribische kant van de oceaan. De fondsenmanager rapporteert aan het stichtingsbestuur.

Tot slot wordt een onafhankelijk audit uitgevoerd van de financiële overzichten van de stichting.

Fondsvermogen

Het hoofdfonds, dat wordt opgeknipt in kleinere fondsen bij de verschillende banken, heeft een benodigde omvang van tussen de 20 – 50 miljoen USD. Deze schatting is gebaseerd op de te verwachte hoogwaardige investeringsmogelijkheden in het MKB op de eilanden op de terreinen duurzame energie, afvalverwerking, mobiliteit, logistiek, voedselproductie en technologie.

Dit fonds wordt ingericht met een initiële kapitaalinjectie door de Nederlandse overheid. Een mogelijkheid zou kunnen zijn om hiervoor een deel van de voor de economieën van de (ei)landen gealloceerde middelen uit het Nationaal Groeifonds in te zetten.

Financieringsomvang (“ticket size”)

Gericht op MKB en start-ups / scale-ups zou de ticket size tussen de 250K USD en 1 miljoen en voor grotere projecten tussen de 2 – 4 miljoen USD moeten liggen. Dit biedt voldoende substantie om een hoogwaardig en schaalbaar initiatief uit te bouwen, en blijft behapbaar voor MKB klanten. Hierbij wordt opgemerkt dat Qredits momenteel op de eilanden tot 100K USD kredieten verstrekt, echter de ruimte heeft binnen haar mandaat om tot 250k USD te groeien.

Noodzakelijk randvoorwaarden

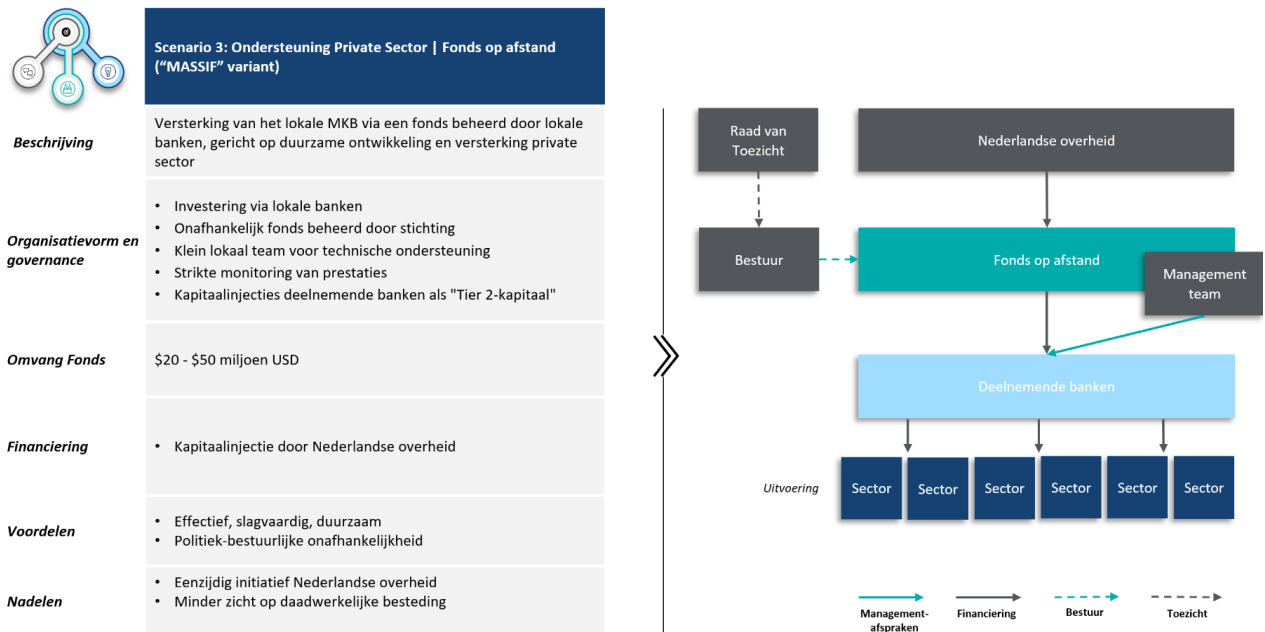
In dit scenario dient aan de volgende noodzakelijke randvoorwaarden te worden voldaan:

1. Allocatie van middelen voor de initiële kapitaalinjectie bij de oprichting van het fonds.
2. Politiek-bestuurlijk draagvlak onder alle (ei)landen. Hoewel het fonds op afstand van de overheden (inclusief de donor) wordt geplaatst, dienen de doelstellingen en strategie wel in lijn te zijn met de ambities van de overheden en ook gefaciliteerd te worden door de overheden. Bedrijven moeten immers wel op de verschillende terreinen aan de slag kunnen en hiertoe de benodigde vergunningen kunnen krijgen.
3. Deelname van lokale banken. Dit is een kernpunt van het concept.
4. Een effectieve verbinding tussen de stichting(sdoelen) en de uitvoerende partijen. De afstand tussen ‘Nederland’ waar de stichting onder auspiciën van het ministerie zetelt en het Caribisch deel van het Koninkrijk is zowel geografisch als cultureel groot. Voor het slagen van de opzet is het absoluut noodzakelijk een formele verbinding te organiseren. Dit kan bijvoorbeeld door consultatie van een breed in te stellen economische adviesraad die op gezette tijden geconsulteerd wordt over de ontwikkelingen in de markt.
5. Een minimale bezetting van de organisatie. Er is een klein team nodig voor de opstartfase, management van de afspraken met uitvoerders, en afstemming met het bestuur. Hiervoor is circa 3 tot 5 fte nodig.
6. Een gedragen strategisch plan: missie, doelstellingen en strategieën om deze te bereiken. Keuze voor sectoren.
7. Monitoring en evaluatie. Er moeten systemen *in place* worden gebracht die de prestaties en impact van de fondsen kunnen monitoren zodat de overheden zich ervan verzekerd zien dat de doelen gehaald worden, dan wel dat er bijgestuurd kan worden.
8. Communicatiestrategie. Een effectieve communicatiestrategie informeert en betreft alle relevante stakeholders bij de doelstellingen en activiteiten van de fondsen.

Mogelijke variaties / accentverschillen

Er zijn verschillende varianten op dit scenario denkbaar. Er zou gekozen kunnen worden voor een bredere variant waarbij niet alleen de Nederlandse, maar ook de lokale overheden donor zijn en een initiële kapitaalstorting doen. In deze beschrijving is daar echter niet voor gekozen, omdat het MASSIF fonds hiervoor model staat en daarbij bewust *niet* gekozen wordt voor lokale politiek-bestuurlijke betrokkenheid.

Ook zijn er verschillen denkbaar in keuze voor (aantal) sectoren en de (initiële) omvang van het fonds. Tot slot verwijzen we naar ons advies in paragraaf 5.3. dat eveneens een variant op het Focusfonds beschrijft.

Figuur 17 | Fonds op afstand

5.1.4 Scenario 4: Versterken ecosysteem | aansluiten bij bestaande instituten en instrumentarium met een Economisch Groeiplatform Carib (EGC)

Doelstellingen

Dit scenario heeft als hoofddoelstelling:

Het versterken en stimuleren van duurzame economische ontwikkeling door versterking van het lokale MKB.

Sub-doelstellingen daarbij:

1. Het beter toepasbaar maken van het bestaande instrumentarium;
2. Het versterken van de lokale, bestaande financiële infrastructuur voor ondernemers;
3. Versterken van het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie: de basis op orde;
4. Aansluiten bij de lokale kansrijke en schaalbare initiatieven die passen binnen het kader van de Sustainable Development Goals (SDG's) en de ambities van de eilanden als 'Small Development Island States' (SIDS).

Deze variant is gericht op business development van het MKB en gaat uit van bestaande structuren en instrumenten. Het heeft tot doel, de basis op orde te brengen: versterken van het ecosysteem. Zoals in hoofdstuk 2 beschreven, zijn de uitdagingen en beperkingen in het ecosysteem al jaren bekend en is het hard nodig om dat te doorbreken.

Instrumentarium en activiteiten

Dit scenario is erop gericht om op gestructureerde wijze en in een formeel samenwerkingsverband de bestaande instituties te versterken en het instrumentarium beter toepasbaar te maken.

De inventarisatie en analyse van de huidige mogelijkheden voor bekostiging en financiering laten zien dat regelingen nog on- of onderbenut blijven. Het betreft bijvoorbeeld de Support International Business subsidie ('SIB') en de garantieregelingen zoals de Borgstelling MKB-kredieten ('BMKB') en de Garantie Ondernemingsfinanciering ('GO') die door RVO worden beheerd voor de (ei)landen. RVO is reeds bezig met verbetering van de toegankelijkheid en toepasbaarheid van deze regelingen zodat deze meer toegesneden zijn op de lokale situatie en (on)mogelijkheden. Ook regelingen die export tussen de (ei)landen binnen het Koninkrijk kunnen stimuleren, worden nader onderzocht en -indien mogelijk- passend gemaakt.

Daarnaast wordt ingezet op een betere ontsluiting van de EU-fondsen voor de (ei)landen. De huidige gezant voor Caribisch Nederland ten behoeve van de fondsenwerving binnen de EU is óók gemachtigd om dit namens de Landen te doen. Hier wordt nog geen gebruik van gemaakt.

De lokale financiële instituten die een ontwikkelingsdoelstelling hebben, de ontwikkelingsbanken, enkele fondsen zoals de Curaçao Financial Group en Qredits, worden in dit scenario samengebracht. Met een gezamenlijke economische agenda van de Landen wordt een investeringsagenda opgesteld waar de bestaande instituties op kunnen intekenen.

Op termijn zou in dit verband het aantrekken en begeleiden van nieuwe (internationale) bedrijven meegenomen kunnen worden in de aanpak, in samenwerking met de bestaande organisaties en overheden.

Samengevat:

Instrument	Beschrijving
Gezamenlijke economische agenda en investeringsprogramma	Vaststellen economische doelen (per eiland) en bijbehorende maatschappelijke doelen, identificatie kansrijke en schaalbare projecten, opstellen investeringsagenda
Indirecte investeringen	Kapitaal wordt door lokale kredietverstrekkers verstrekt
Ontsluiten EU-fondsen	Aansluiten bij de Gezant CN voor de EU
Optimalisering NL instrumentarium	Toepasbaar maken van instrumenten voor de (ei)landen: praktisch, realistisch
Samenwerkingen met universiteiten en onderzoeksinstituten	Bevorderen van de samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen om de commercialisering van nieuwe technologieën te versnellen.
Online tool voor ondernemers voor passende financiering	Ontwikkelen van een gebruiksvriendelijke tool voor ondernemers om het bij hen passende financiële product te vinden (vergelijkbaar met de 'beursopener' voor studenten)

Tabel 8 | Instrumentarium scenario Versterken ecosysteem

Organisatievorm en Governance

In dit scenario wordt aangesloten bij bestaande lokale en regionale organisaties om de ondersteuning voor het midden- en kleinbedrijf (MKB) te versterken. Deze samenwerkingsstructuur maakt gebruik van bestaande netwerken en middelen om efficiëntie en effectiviteit te vergroten. Zoals in hoofdstuk 4 omschreven is er een vrij breed scala aan organisaties en netwerken actief. Dit scenario dient mede om de versnippering op te heffen en meer samenwerking te bereiken.

De governance structuur omvat een coördinerende raad, bijvoorbeeld een *Economisch Groeiplatform Carib (EGC)*, die bestaat uit vertegenwoordigers van de betrokken organisaties, financiële instellingen, de EU-gezant, RVO, MKB-vertegenwoordigers, kennisinstellingen en lokale overheden. Deze brede raad zorgt voor afstemming van de strategieën en initiatieven, waarbij er een sterke focus ligt op het faciliteren van toegang tot financiering, opleiding en marktopportunities voor het MKB. Het platform wordt aangestuurd of ondersteund door een kleine onderraad van 7 leden (vertegenwoordiging vanuit

ieder (ei)land). Het programma dat wordt vastgesteld in het platform wordt geleid door een ervaren en deskundig programmaleider.

Dit samenwerkingsverband functioneert als een facilitator en netwerkcoördinator, zonder directe financiële interventies, maar met een krachtige rol in het bijeenbrengen van middelen, kennis en netwerken. Regelmatige feedback en betrokkenheid van het MKB zorgen voor voortdurende aanpassing en verbetering van de ondersteuningsmechanismen.

Deze aanpak bevordert het ondernemerschap en de groei van kleine tot middelgrote ondernemingen door het benutten van bestaande structuren en expertise, terwijl onnodige duplicatie van inspanningen wordt vermeden en de lokale economische structuur wordt versterkt.

Dit vierde scenario, gericht op het versterken van het Midden- en Kleinbedrijf, ziet de Nederlandse en lokale overheden samenwerken in een ondersteunende rol, met een nadruk op lokale uitvoering. Dit benut bestaande netwerken en verhoogt de directe impact op lokale economieën.

Een *Economisch Groeiplatform Carib (EGC)* moet slagvaardig en effectief kunnen opereren. Naast een ideeënvormend en agenda stellend gremium heeft het platform een aanjager (programmaleider) nodig die hier voltijds vorm aan kan geven. Een hands-on verbinder die in staat is om ideeën in actie om te zetten en hier draagvlak en mobilisatie voor kan realiseren. Het platform moet worden ingericht door een lokale kwartiermaker die vervolgens de rol van aanjager / programmaleider kan aannemen. Ondersteuning door 1 assistent. De programmaleider schakelt in de dagelijkse operatie met één of meerdere counterparts aan Nederlandse zijde, en minimaal met RVO ten behoeve van de optimalisering van het instrumentarium.

Dit scenario vertrouwt op de markt en stuurt niet direct op de keuze voor bepaalde sectoren of ontwikkelingen. Wel geven de kaders van de bestaande regelingen, met name de EU-fondsen, sturing op maatschappelijke opgaven.

Fondsvermogen, omvang en financieringsomvang (“ticket size”)

Er is in dit scenario geen sprake van een aanvullend fonds. De kosten voor de inrichting van een EGC bedragen bij benadering Euro 250.000,- per jaar aan inzet capaciteit, reisbudget en overhead.

Het EGC stelt strategische doelen voor economische ontwikkeling en ontwikkelt daar een investeringsagenda bij, gericht op het MKB. De investeringsagenda wordt uitgevoerd door de lokale financiële instituties. De ticket size ligt tussen de 250K USD en 3 miljoen USD. Deze omvangt voorziet in de financieringsbehoefte waarin momenteel niet wordt voorzien.

Noodzakelijk randvoorwaarden

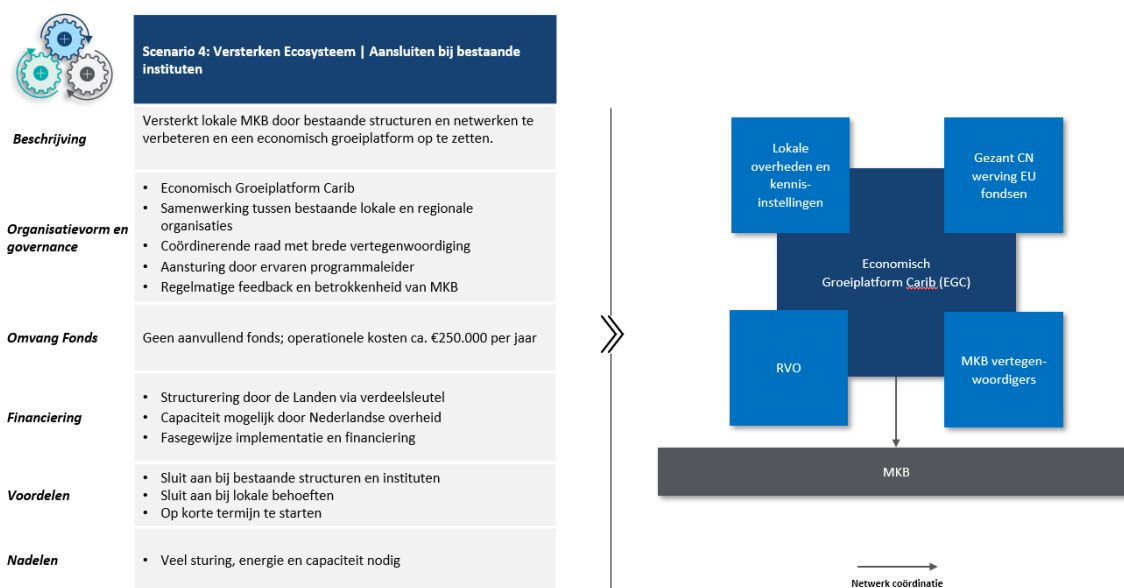
1. Allocatie van middelen voor structurele inzet programmaleider en operationele kosten voor het EGC. Bij voorkeur via een verdeelsleutel door de 4 Landen opgebracht. Ook kan overwogen worden om deze capaciteit vanuit de Nederlandse overheid ter beschikking te stellen.
2. Politiek-bestuurlijk draagvlak. Het EGC moet een breed gedragen basis hebben om de brede doelstellingen te kunnen bereiken. Verbetering van het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie vereist stappen van de lokale overheden. Ook moet de programmaleider gehoor moeten kunnen vinden in “Den Haag” en met name bij het DG KR van BZK en de betrokken afdelingen van EZ.
3. Lokale invulling van het programmaleiderschap. De programmaleider moet lokaal kunnen opereren en ervaring hebben in het Caribisch deel van het Koninkrijk. De programmaleider moet draagvlak en een netwerk hebben en zich flexibel tussen alle (ei)landen kunnen bewegen. Standplaats op één van de 6 eilanden.
4. Deelname door lokale instituties en bedrijven. Het EGC kan niet bestaan zonder draagvlak en actieve deelname door de lokale partijen. Met name de financiële instellingen zijn essentiële partners.

5. Bereidheid tot vergaande samenwerking tussen de ontwikkelingsbanken. Met name de ontwikkelingsbanken Korpodeko en OBNA hebben in een gezamenlijke aanpak meer slagkracht. Het versterken van de lokale instituties houdt ook een verdergaande samenwerking of zelfs fusie van deze instellingen in.
6. Duidelijke doelstellingen en structuur van het EGC. Draagvlak en deelname zijn afhankelijk van de scherpste van de doelstellingen en de verwachte bijdrage van de leden. Het platform moet zich in eerste instantie vooral richten op het verbeteren van de toegang tot financiering voor het MKB en in tweede instantie op het bestrijden van 'red tape' in samenwerking met de lokale overheden.
7. Ontwikkeltijd. Het programma moet de tijd gegund worden om zich te kunnen ontwikkelen, stevig te staan en effect te sorteren. Een minimale periode van drie jaar is hiervoor vereist, te verlengen bij succes.

Mogelijke variaties / accentverschillen

Bij succes kan het EGC zich mede gaan richten op de grotere investeringsprogramma's die het MKB ontstijgen, en bijvoorbeeld op het aantrekken van internationale bedrijvigheid.

Ook zijn er variaties denkbaar in doelstellingen en omvang van het EGC en een meer of minder directe betrokkenheid vanuit de overheden. Daarnaast zou het scenario kunnen aansluiten op de suggestie voor de inrichting van een Economisch Vierlanden Overleg (EVO).

Figuur 18 | samenvatting scenario Versterken ecosysteem

Wat gebeurt er als we niets doen?

Een scenario dat we tot slot willen benoemen, is: 'niets doen'. Wanneer er geen interventie wordt gepleegd, zien wij de volgende nadelige consequenties van die keuze:

Versnippering van regelingen en ondersteuningsmogelijkheden blijft bestaan. Dit leidt tot verlies van effectiviteit van het bestaande instrumentarium.

Vermoedelijk marktfalen blijft bestaan, waardoor innovatieve bedrijven en initiatieven op maatschappelijk zeer urgente terreinen zich niet of nauwelijks kunnen ontwikkelen, en zich niet of nauwelijks zullen vestigen op de eilanden. Dit legt een zwaardere druk op de overheid.

De (ei)landen zullen (verder) gaan achterlopen op de ontwikkelingen rond duurzame energie en technologie. Dit heeft een negatief effect op de ontwikkelcapaciteit en de aantrekkelijkheid van de (ei)landen als vestigingsplaats voor mensen en bedrijven. Een negatieve spiraal van verdere braindrain en teruglopende bevolkingsaantallen dreigt.

5.2 Beoordeling van scenario's | afwegingskader

Om de verschillende scenario's te beoordelen, is een beoordelingskader opgesteld. Met dit kader worden de scenario's geëvalueerd op de aspecten haalbaarheid, impact, duurzaamheid, afstemming op lokale behoeften, slagkracht, draagkracht en draagvlak. Deze evaluatie is voornamelijk uitgevoerd op kwalitatief niveau, gezien de scenario's niet in voldoende mate door kwantitatieve data onderbouwd kunnen worden.

5.2.1 Beoordeling scenario 1: Klassiek | Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Koninkrijk ("ROM KR")

We hebben de scenario's op onderstaande criteria beoordeeld aan de hand van de opbrengsten uit het bureau- en veldonderzoek en onze expertise op het gebied van ecosystemen en de beoordeling daarvan. Hierbij beschrijven we de uitkomsten.

Impact

Het ROM scenario scoort hoog op de factor 'impact'. Het scenario voorziet in een substantieel fonds met een professionele, dedicated organisatie die vorm en inhoud aan doelstellingen en een actieprogramma te geven. Er zijn investeringsmogelijkheden op de eilanden en geïnteresseerde bedrijven die in de gewenste maatschappelijke sectoren willen ondernemen. De beschikbaarstelling van kapitaal maakt naar verwachting het verschil in snelheid en realisatie van gestelde doelen. Bedrijvigheid kan hiermee worden aangetrokken waarmee de concurrentiepositie van de (ei)landen in de regio wordt verstevigd.

Duurzaamheid

Ook op duurzaamheid scoort scenario 1 hoog. De ROM kan sturen op de keuze voor investeringen in maatschappelijk relevante sectoren en duurzaamheid daarbij centraal of voorwaardelijk stellen.

Aansluiting bij lokale behoeften

De ROM zal zich specifiek richten op lokale behoeften en initiatieven. Een uitdaging zal zijn om een goede balans te vinden tussen economische groei en duurzaamheid. Daarnaast is het belangrijk om te voorzien in (verschillende) behoeften per eiland. De ROM kan dat maatwerk in principe bieden.

De ROM kent een aandeelhoudersstructuur waarbij de verschillende (ei)landen aandeelhouder zijn. Het is mogelijk dat er tegengestelde belangen en verschillende prioriteiten zullen zijn. Hoewel de structuur erin voorziet dat de ROM KR op afstand van de overheid moet kunnen opereren, zijn de aandeelhouders uiteindelijk doorslaggevend. Dit kan belemmerend werken bij de doelstelling om eilandoverstijgende ontwikkelingen te stimuleren.

Een belangrijk nadeel van de ROM KR structuur is dat het een nieuwe, omvangrijke organisatie inricht náást de bestaande organisaties die soortgelijke doelstellingen hebben. Zelfs in de kleinst denkbare vorm behelst dit scenario een nieuw instituut dat moet worden 'opgetuigd'. Dit kan verstorend werken in de markt. Bovendien kan de oprichting van een ROM KR worden beschouwd als een Nederlandse interventie die mogelijk niet in vruchtbare aarde valt.

Slagkracht

De governance structuur van de ROM KR bevordert de slagkracht van de organisatie. De ROM KR moet met hoge mate van autonomie opereren met een klein en slagvaardig team. Ook op de factor 'slagkracht' scoort de ROM KR hoog.

Draagvlak

Uit de vele ronde tafels, groepsgesprekken en interviews blijkt dat het draagvlak voor het ROM KR scenario, over de gehele linie gezien, *zeer laag* is. Uitzonderingen daar gelaten. Hoewel enkele geïnterviewden zich zeer enthousiast hebben getoond over de ROM KR, zowel publiek als privaat, geeft het overgrote deel van de stakeholders aan, teveel bezwaren te zien voor een geloofwaardige, slagvaardige en effectieve gezamenlijke entiteit met publiek aandeelhouderschap.

Uit de opbrengsten tekenen we de volgende positieve en negatieve beoordelingen op:

Positief

- Vertegenwoordigers van grotere (semioverheid) bedrijven zien voordelen en mogelijkheden voor een ROM KR of alternatief fonds. Zij benoemen de behoefte aan cofinanciering van grotere projecten en het inrichten van nieuwe, duurzame industrie.
- Kennisinstanties zijn positief over het ROM KR scenario en zien kansen voor meer samenwerking, verhoging van de (onderzoeks)kwaliteit, toegang tot (EU-)fondsen en een meer vanzelfsprekende positie in het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie.
- De hoge scores op de factoren 'impact', 'duurzaamheid' en 'slagkracht' worden herkend.
- De brede doelstellingen en mogelijkheden van de ROM KR worden breed onderschreven. Dit blijkt uit de gesprekken en uit de vragenlijst, waarbij in grote meerderheid wordt aangegeven dat men een rol ziet voor een ROM KR bij onder meer het versterken van het ondernemersklimaat, het aantrekken van bedrijven, bevorderen van innovatie, openstellen van regelingen en vergroten van toegang tot financiering, en samenwerking tussen partijen bevorderen.

Negatief

- Het vertrouwen van bedrijfsleven, banken en kennisinstellingen in de (slagkracht van de) eigen overheid is laag. Dat geldt ook voor het vertrouwen in onderlinge samenwerking tussen de (ei)landen. Dat heeft als gevolg dat er ook weinig vertrouwen is, dat de overheden de rol van aandeelhouder kunnen dragen.
- Er is grote behoefte aan verbetering van het ecosysteem als geheel: de basis op orde. Veel gehoord, is de wens om vóór alles die basis op orde te brengen. Dit geldt met name voor de vertegenwoordigers van het MKB.
- Ook vertegenwoordigers van overheden geven aan weinig vertrouwen te hebben in een effectieve, volwaardige en 'volwassen' samenwerkingsverband tussen alle zes de (ei)landen in de ROM KR structuur met publiek aandeelhouderschap. Vaak genoemd is dat de ontmanteling van de Nederlandse Antillen immers niet voor niets heeft plaatsgevonden en dat de verschillen in bestuurskracht en -cultuur sinds 10-10-'10 alleen maar groter zijn geworden.
- De inrichting van een ROM KR wordt een te zwaar instrument gevonden om als oplossing te dienen voor de -breed gedragen- analyse dat het ecosysteem verbeterd moet worden en er inderdaad een financieringsbehoefte is voor het middensegment waar de kwalitatieve en schaalbare mogelijkheden te vinden zijn.
- Het oprichten van een nieuw instituut naast de bestaande organisaties die soortgelijke doelstellingen hebben, wordt als niet efficiënt, en ook niet correct, beschouwd. Het ligt volgens vele stakeholders meer in de rede om bestaande instituties te verstevigen en waar mogelijk samen te voegen.
- Enkele stakeholders noemden dat een ROM KR teveel als Nederlands initiatief zal worden gezien, waardoor lokale inbedding ontbreekt en effectiviteit uiteindelijk ontbreekt. Dit werd overigens niet over de volle breedte gedeeld, maar wel meerdere malen genoemd.

Tot slot een algemene opmerking over de financiering van de ROM KR. Allocatie van middelen vanuit de Nederlandse overheid moet zich verhouden tot de ambities en het beleid van het nieuwe kabinet Schoof. Een brede afweging van de inzet van middelen uit onder meer het Groeifonds moet nog plaatsvinden.

Haalbaarheid

Scenario 1 scoort laag op haalbaarheid. In de eerste plaats is dat te wijten aan het ecosysteem dat hiertoe (nog) niet geschikt is. De elementen zijn onvoldoende ontwikkeld en sluiten onvoldoende op elkaar aan, waardoor het ecosysteem een ROM-structuur niet kan dragen.

Het ROM-scenario scoort tevens laag op haalbaarheid vanwege het gebrek aan draagvlak en daarmee de onwaarschijnlijkheid van allocatie van middelen door alle beoogde aandeelhouders.

Conclusie

Het scenario ROM KR wordt afgeraden.

Ondanks de hoge score op impact, slagkracht, duurzaamheid en aansluiting bij lokale behoeften, is het gebrek aan draagvlak en daarmee haalbaarheid doorslaggevend bij dit advies.

5.2.2 Beoordeling Scenario 2: Focusfonds | gerichte investeringen

Het tweede scenario is eveneens beoordeeld op de gegeven factoren.

Impact

Ook het Focusfonds scoort hoog op impact. Het betreft een substantieel fonds met gerichte investeringen in de adviessectoren duurzame energie en afvalverwerking. Over alle zes eilanden heen zijn deze sectoren urgent en kansrijk.

Slagkracht

Het Focusfonds kan zeer slagvaardig opereren dankzij de gekozen organisatievorm en governance. Ook is er minder discussie op politiek-bestuurlijk niveau nodig vanwege de scherpe keuzes vooraf. Dit werkt efficiency in de hand.

Duurzaamheid

Het Focusfonds is gericht op duurzame energie en afvalverwerking. Een hoge score op duurzaamheid. Indien gekozen wordt voor scenario 2B 'technologiefonds' dienen hier voorwaarden met betrekking tot duurzame productie aan te worden verbonden.

Aansluiting bij lokale behoeften

De investeringen uit het fonds zijn toepasbaar op alle zes de eilanden en sluiten aan bij de gemene deler die is opgehaald uit alle gesprekken. Duurzame energie en afvalverwerking sluiten naadloos aan bij de lokale behoeften.

Draagvlak

Er is vrij breed draagvlak voor het Focusfonds scenario.

Positief:

- Het heeft de voordelen van een ROM KR, maar niet de nadelen in bestuurlijke omvang, bureaucratie en aandeelhouderschap.
- De focus op slechts enkele gebieden verhoogt de slagkracht en impact.

Toch zijn enkele knelpunten die bij het ROM KR scenario zijn genoemd, ook bij het Focusfonds van toepassing.

Negatief:

- Wanneer we uitgaan van de wens om een gezamenlijk fonds in te richten, is een zekere vorm van eigenaarschap noodzakelijk. Hoewel deze variant geen formeel aandeelhouderschap vraagt, is ook in deze variant instemming en allocatie van middelen door alle (ei)landen vereist. De bereidheid hiertoe moet nader verkend worden.

Haalbaarheid

Het Focusfonds scenario is organisatorisch en praktisch haalbaar en kan op voldoende draagvlak rekenen onder stakeholders. Het scenario vraagt om nadere verkenning met de lokale overheden. Allocatie van middelen is doorslaggevend voor de werkelijke haalbaarheid.

Conclusie

Het Focusfonds scenario is een interessante optie en dient nader verkend te worden.

5.2.3 Beoordeling Scenario 3: Ondersteuning private sector | fonds op afstand

Impact

Het derde scenario, waarbij het lokale MKB ondersteund wordt door lokale banken met financiering vanuit het revolving fund, is potentieel zeer impactvol. Gericht op versteviging van de lokale economieën van onderop, legt het een stevig fundament voor economische groei. De kracht van de private sector wordt hierbij vol benut.

Slagkracht

Dit model scoort zeer hoog op slagkracht. Door inzet van een klein lokaal team en primair de bestaande lokale banken en kredietverstrekkers, opereert het fonds nagenoeg volledig autonoom.

Duurzaamheid

Het fonds wordt ingezet voor duurzame ontwikkeling en verbindt hier voorwaarden aan. Monitoring van de duurzame doelstellingen bij de inzet van de fondsen is in dit scenario van groot belang. Transparantie en toezicht zijn noodzakelijk.

Aansluiting bij lokale behoeften

Het fonds wordt lokaal ingezet door lokale partijen. De aansluiting bij lokale behoeften is daarbij in hoge mate geborgd. Het is echter raadzaam om niet alleen bij de lokale behoeften uit de markt, maar ook bij de lokale ambities van de overheid aan te sluiten. De banken opereren immers niet in een vacuüm en dat is ook niet wenselijk.

Draagvlak

Het scenario waarbij het investeringsfonds op afstand van de overheden, en bij de lokale banken wordt geplaatst, kan rekenen op draagvlak onder ondernemers, verenigd bedrijfsleven, en de banken.

Positief

- De afstand tot de overheden wordt als een zeer groot voordeel van dit scenario gezien.
- Het scenario draagt bij aan het op orde brengen van de basis door te voorzien in één van de belangrijkste behoeften: toegang tot financiering voor het middensegment.

Negatief / risico's

- Deze variant is minder geschikt voor het stimuleren van samenhang, onderzoek, samenwerking tussen verschillende disciplines, overheden, bedrijven, kennisinstellingen en anderen.
- Het eenzijdig oprichten van een in Nederland gevestigde stichting vraagt om directe betrokkenheid van lokale partijen om in het Caribisch deel van het Koninkrijk effectief te kunnen zijn.
- Er is minder zicht op de daadwerkelijke besteding van middelen door de Tweede Kamer.
- In het verlengde daarvan: het scenario is geënt op het concept van MASSIF. Dit is een fonds dat in ontwikkelingslanden wordt ingezet. Er is een groot verschil met de (ei)landen: we maken allen deel uit van het Koninkrijk der Nederlanden en verhouden ons daarmee veel directer tot elkaar dan tot welk ander land ook. We zijn historisch, cultureel, met familiebanden en cultureel aan elkaar verbonden.

Haalbaarheid

Dit scenario is praktisch en organisatorisch haalbaar en kan op draagvlak rekenen onder de beoogde uitvoerders en beoogde klanten (het MKB).

Conclusie

In het kader van een brede doelstelling is het interessant dit scenario nader te verkennen en daarbij aansluiting te zoeken bij het initiatief "CARIF" dat momenteel in ontwikkeling is.

5.2.4 Beoordeling Scenario 4: Versterken ecosysteem | aansluiten bij bestaande instituten en instrumentarium met een Economisch Groeiplatform Carib (EGC)

Tot slot hebben we het vierde scenario beoordeeld en komen tot de volgende weging.

Impact

Het vierde scenario heeft potentieel grote impact op het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie. Het draagt bij aan de versterking van het MKB als motor van de economie.

Slagkracht

De slagkracht van een verbindend mechanisme als een Economisch Groeiplatform Carib is afhankelijk van het draagvlak onder de partijen die hierin een rol spelen. Leden moeten een actieve rol aannemen en capaciteit aanwenden om bij te dragen. Het draagvlak voor de kwartiermaker c.q. programmaleider is essentieel. Er is veel tijd en energie nodig om het verbindend mechanisme effectief te laten zijn: de omgeving en de opgaven zijn complex.

Indien aan de randvoorwaarden wordt voldaan en de betrokken partijen ieder hun eigen deel oppakken, kan slagkracht worden bereikt.²⁷

Duurzaamheid

Het ontsluiten van regelingen en EU-fondsen op het gebied van duurzaamheid draagt hieraan bij. Net als bij het derde scenario, waarbij ook wordt ingezet op de economische ontwikkeling van het MKB, is transparantie en monitoring van de doelstellingen van groot belang om te kunnen beoordelen in hoeverre deze worden behaald.

Aansluiting bij lokale behoeften

Scenario 4 scoort hoog op deze factor. Het gaat uit van versterking van de lokale instituties, het lokale bedrijfsleven en het lokale ecosysteem. De vorm, waarbij een EGC wordt voorgesteld, borgt de aansluiting bij de lokale ambities en prioriteiten van de overheden.

Draagvlak

Er is draagvlak voor de doelstelling van dit scenario, maar ook scepsis ten opzichte van een breed samenwerkingsverband.

Positief

- Het scenario sluit aan bij de lokale situatie en versterkt bestaande organisaties en structuren
- Het scenario draagt bij aan de verbetering van het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie
- Er is draagvlak voor het bundelen van kennis en middelen, en het benutten van hetgeen er al is (ten opzichte van het inrichten van nieuwe structuren)

Negatief / risico's

- Deze variant heeft het risico van verlies van slagkracht door het model waarbij vele partijen moeten samenwerken en tot een gezamenlijke agenda moeten komen.

Haalbaarheid

Scenario 4 is haalbaar en er kan op korte termijn mee gestart worden door een verkenner of kwartiermaker aan te stellen. De activiteiten kunnen gefaseerd worden, waardoor er vrij snel successen te boeken zijn.

Conclusie

Dit is een 'no regret' scenario. Deze variant waarbij bestaande structuren worden verbeterd kan naast de keuze voor een ander en meer ingrijpend scenario worden uitgevoerd.

Een eenvoudige variant waarbij minimaal wordt ingezet op ontsluiting van EU-fondsen in samenwerking met de gezant kan zonder meer gestart worden. Dat geldt ook voor het optimaliseren van de toepasbaarheid van bestaande regelingen door de RVO. Het verdient aanbeveling om minimaal een verkenner of kwartiermaker aan te stellen om dit scenario uit te werken en te starten met de uitvoering.

---

²⁷ In een mogelijke verkenningsfase naar dit scenario dient verder onderzoek te worden gedaan naar alternatieve governance-modellen die de slagkracht kunnen vergroten. Hierbij moet ook rekening worden gehouden met de reeds beperkte capaciteit van de betrokken partijen.

5.3 Advies | Basis en Focus

Op basis van het onderzoek is het advies om géén ‘klassieke’ ROM voor het Caribisch deel van het Koninkrijk in te richten. Hiervoor ontbreekt de basis en het draagvlak. Het onderzoek wijst echter ook uit dat er grote behoefte bestaat aan actief beleid en interventie om de economieën te versterken en met name de achterblijvende innovatie en meer duurzame investeringen in het Caribisch deel van het Koninkrijk te stimuleren.

Het advies is te komen tot een gefaseerde aanpak om de basis (het ecosysteem) te versterken en focus aan te brengen in investeringen. Dit krijgt inhoud door een combinatie van de geschetste scenario's toe te passen: **een ‘Focusfonds op afstand’, waarbij het ‘no regret’ scenario van verbinding als basis wordt geïmplementeerd.**

In onze beoordeling is het voor de economische ontwikkeling, en de ontwikkeling en optimalisering van het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie van essentieel belang dat expertise, middelen, regelingen kennis, beleid en ontwikkelingen worden samengebracht. In ieder denkbaar scenario zou dit de basis moeten zijn.

Alles afwegende, zien wij de grootste kans van slagen en de grootste impact ontstaan bij het combineren van het Focusfonds en het fonds op afstand. Hiermee wordt focus en slagkracht verzekerd, de lokale financiële infrastructuur ingezet, en gekozen voor privaat-gedreven ontwikkeling en innovatie binnen vastgestelde kaders en maatschappelijke doelen.

De bedrijven die potentieel een grote bijdrage aan de doelstellingen van het thema ‘Waste, Energy & Water’ kunnen leveren en in het huidige stelsel in termen van financiering tussen wal en schip vallen, worden hiermee bediend. Dit model heeft de “ROM-componenten” ‘Investeren, Innoveren & Internationaliseren’ in zich en kan hiermee bredere economische ontwikkeling aanjagen.

Het fonds is gericht op de investeringstak. Business development wordt gedragen door bundeling en coördinatie van beleid, regelingen en uitvoering.

Middelen die door de Nederlandse overheid worden gealloceerd, worden in dit model uitsluitend aangewend als initiële kapitaalstorting in een fonds dat in een periode tussen de 6-10 jaar moet gaan revolveren. In dit model worden **geen middelen in subsidievorm** beschikbaar gesteld.

Financieringsbehoeften waarvoor subsidies een effectief instrument zijn, zoals de initiële fase van onderzoek, moeten door bestaande regelingen worden ondervangen. Mede om die reden is het van belang om aan de basis te werken aan coördinatie door middel van een verbindend platform zoals het voorgestelde “Economisch Groeiplatform Carib” en op bestuurlijk niveau middels een “Economisch Vierlandenoverleg”(EVO).

We geven in overweging om de middelen voor de voorfinanciering van het fonds uit het Nationaal Groeifonds te betrekken.

We onderscheiden de volgende fasering:

Fase 1 | Basis

De basis wordt gelegd met het versterken van het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie door bundeling en coördinatie, zoals beschreven in het ‘no regret scenario 4’. Dit scenario voorziet in de inrichting van een **Economisch Groeiplatform Carib (EGC)**, dat dient als verbindend en coördinerend mechanisme om de economische ontwikkeling en innovatie over de zes eilanden heen te stimuleren. Het EGC moet ervoor zorgen dat de energie, middelen en expertise beter gebundeld en toegankelijk worden gemaakt. Hierbij ligt de nadruk op:

- Het verbeteren van de toegang tot financiering en overheidssteun;
- Het verlagen van de bureaucratie en de 'cost of doing business';
- Het optimaliseren en toepasbaar maken van bestaande regelingen en fondsen vanuit de EU en Nederland;
- Het versterken van de samenwerking tussen lokale overheden, kennisinstellingen en private partijen.

Deze eerste fase omvat het aanstellen van een kwartiermaker om de complexiteit van de uitvoering te begrijpen en aan te pakken. Het gaat daarbij onder meer om het nader analyseren van de benodigde middelen, het betrekken van relevante stakeholders en het opstellen van gedetailleerde implementatieplannen inclusief beoogd governance model.

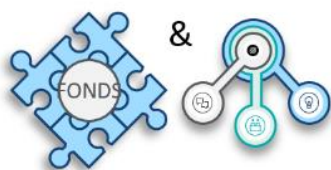
Beslismoment: go/no go Fase 2

Fase 2 | Focus

Vanuit die basis kan worden toegewerkt naar de introductie van een **'Focusfonds op afstand'**. Uitgangspunt daarbij is de inrichting van een revolverend fonds dat zich inhoudelijk richt op het focusgebied 'Waste, Energy & Water' en het segment van innovatieve start-ups en scale-ups bedient. Het fonds dient op afstand van de overheden te staan en wordt door een professionele organisatie beheerd. Uitvoering wordt belegd bij de bestaande, lokale financiële instellingen.

Fase 3 | Verduurzaming

De derde fase is gericht op verduurzaming van het fonds. Het Focusfonds heeft voldoende tijd nodig om te kunnen revolveren (6-8 jaar). Monitoring, bijsturing en mogelijk ook uitbreiding van het fonds vindt in deze fase plaats. Het is daarbij van belang de inbedding van het fonds in het beleid gericht op Koninkrijksrelaties te bewaken. Dit vergt reguliere afstemming tussen de beleidsambities en programma's van de betrokken ministeries.

Advies | Basis en Focus (gefaseerde aanpak)

Beschrijving	Regie, bundeling en coördinatie (scenario 4) als basis voor een gericht Focusfonds dat investeert in duurzame en innovatieve projecten, uitgevoerd door lokale banken en kredietverstrekkers.
Organisatievorm en governance	<ul style="list-style-type: none"> • Klein lokaal team • Lean investeringsfonds • Stichting in Nederland • Lokale banken als fondsbeheerders • Samenwerkingsverband Economisch Groeiplatform Carib (EGC)
Omvang Fonds	40-80 miljoen USD initieel, met mogelijke uitbreiding afhankelijk van succes en matching met andere investeerders. Programmakosten ca 250K Euro per jaar.
Financiering	<ul style="list-style-type: none"> • Initieel kapitaal door Nederlandse overheid • Tier 2-kapitaal aan lokale banken • Prestatie-gebaseerde financiering • Revolverend fondsmodel
Voordelen	<ul style="list-style-type: none"> • Gefaseerde aanpak: go / no go momenten • Investerings in de vorm van revolving fund (geen subsidie) • Gericht op innovatie en duurzaamheid • Lokale betrokkenheid en expertise • Minder afhankelijkheid van overheden
Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Hoger risicoprofiel en mogelijk langere terugverdientijd • Afhankelijk van lokale instellingen • Minder zicht op daadwerkelijke besteding

Figuur 19 | Samenvatting Advies Basis en Focus

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1. Conclusies

Uit het voorgaande trekken wij de volgende conclusies.

De hoofdconclusie luidt:

Er bestaat géén noodzaak voor de inrichting van een (lokale variant van een) Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) *per se* voor het Caribisch deel van het Koninkrijk om vermoedelijk marktfalen te kunnen ondervangen.

Wel bestaat de noodzaak tot *interventie* wanneer vanuit beleidsoptiek de doelstelling ‘economische groei en innovatie voor een duurzame toekomst van de (ei)landen’ wordt nagestreefd door vermoedelijk marktfalen te ondervangen en kansrijke sectoren te stimuleren.

Dit leiden we af uit de overige conclusies:

1. “Basis op orde”: het huidige ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie kan een ROM-structuur (nog) niet dragen. In het gehele Caribische deel van het Koninkrijk behoeft het ecosysteem versterking op belangrijke elementen:
  - Terugbrengen ‘red tape’ en ‘cost of doing business’
  - Access to finance
  - Stimuleringsbeleid
  - Toegang tot kennisHet op orde brengen van de basis is niet de taak of verantwoordelijkheid van een nieuw in te richten entiteit, maar vraagt primair om visie, beleid en stimuleringsmaatregelen vanuit de lokale overheden en samenwerking met bestaande organisaties in de private en publieke sector.
2. Er is een veelheid aan fondsen en regelingen vanuit de EU en Nederland die in theorie beschikbaar zijn voor Caribisch Nederland en (in mindere mate) voor de Landen, maar deze zijn moeilijk toegankelijk en slecht toepasbaar. Hierdoor sorteert dit weinig effect op het ecosysteem voor ondernemerschap en innovatie. Dit schept echter vele kansen voor verbetering en optimalisering.
3. Er zijn diverse bestaande mogelijkheden voor bedrijven om ondersteuning op het terrein van business development te krijgen. Deze zijn echter versnipperd.
4. Er is een sterke indicatie van marktfalen bij de financiering voor (startende of zich vestigende) innovatieve bedrijven en initiatieven met een financieringsbehoefte tussen 1-20 miljoen USD, die een belangrijke rol kunnen vervullen bij de economische ontwikkeling en innovatie in Caribisch Nederland en de Landen. Voor MKB zijn er passende regelingen beschikbaar of beschikbaar te maken en bedient bijvoorbeeld Qredits een deel van dit potentieel. Ook voorziet de aanstaande Regeling duurzaam verdienvermogen ACS-BES in een subsidiemogelijkheid voor projecten ter bevordering van het duurzaam verdienvermogen.²⁸ Een groot investeringsprogramma ten behoeve van de energietransitie vraagt om visie, beleid en basisfinanciering vanuit de overheden, waar mogelijk in publiek-private samenwerking. Nederland draagt een verantwoordelijkheid voor Caribisch Nederland in dezen. De Landen kunnen, mits voldaan wordt aan de begrotingsregels,

²⁸ Kamerbrief 2024-0000387664, 25 juni 2024

onder gunstige voorwaarden voor grote investeringsprogramma's (>100 miljoen Euro) lenen bij Nederland.

5. Er is grote behoefte aan ontwikkeling en innovatie op -in de eerste plaats- het terrein van *Waste, Energy & Water* aangezien alle zes de eilanden kampen met aanzienlijke uitdagingen om de economie, ecologie en de bewoners een duurzame toekomst te bieden.
6. Er is, naast noodzaak, voldoende potentieel voor investeringen in innovatieve bedrijven met een waarde van naar schatting initieel tussen de 40-80 miljoen USD. Kansrijke sectoren zijn:
  - *Waste, Energy & Water*: duurzame industrie
  - ICT en Digitalisering (m.n. fin-tech en maritieme techniek)
  - Duurzame landbouw, visserij en aquacultuur
  - Mobiliteit en logistiek
7. Dit potentieel is naar verwachting groot genoeg en, met enige ondersteuning door bundeling van bestaande regelingen, geschikt om een revolverend fonds in te richten zonder aanvullende subsidietak. Ook zien wij grote toegevoegde waarde en potentiële economische en maatschappelijke spin-off van investeringen in dit segment.
8. Er bestaat (nagenoeg) geen draagvlak voor de inrichting van een 'klassieke' ROM over de zes eilanden heen met publiek aandeelhouderschap. Belangrijkste bezwaar hiertegen is de politiek-bestuurlijke complexiteit waardoor een ROM niet opportuun, en niet haalbaar wordt geacht.
9. Er bestaat breed draagvlak (publiek en privaat) voor de inrichting van een fonds dat zich richt op het focusgebied 'Waste, Energy & Water' mits het slagvaardig kan opereren en waarbij de doelmatigheid en rechtmatigheid van de inzet van middelen geborgd zijn.
10. Er bestaat breed draagvlak (publiek en privaat) voor een verbindend, coördinerend mechanisme om economische ontwikkeling en innovatie over de zes eilanden heen te stimuleren, en energie, middelen en expertise te bundelen en toegankelijk te maken.
11. Een verbindend mechanisme kan uitsluitend slagen wanneer het aansluit op lokale behoeften en bestaande (financiële) structuren en ontwikkelingen. Het inrichten van een compleet nieuwe entiteit wordt in grote meerderheid afgewezen. Aan beide zijden van de oceaan wordt gewezen op het belang van lokale capacity building door het versterken van lokale structuren.

6.2. Aanbevelingen

Voorgaande conclusies vertalen wij in enkele aanbevelingen voor de gefaseerde aanpak.

Vorbereiding (september2024 – december 2024)

De voorbereiding kan direct na vaststelling van de onderzoeksresultaten starten.

1. Ga in gesprek met lokale bestuurders van de (ei)landen over de uitkomsten van deze haalbaarheidsstudie met het advies voor een Focusfonds op afstand met als basis het 'no regret scenario' van bundeling en verbinding. Voor elk scenario is het essentieel om draagvlak vast te stellen en de mogelijkheden voor samenwerking te verkennen. Hierbij kan worden aangesloten op de positieve verkennende gesprekken die in het kader van deze studie zijn gevoerd. Draagvlak is randvoorwaardelijk aan succesvolle implementatie.

2. Maak een afweging met betrekking tot de scenario's. Het advies daarbij is gefaseerd toe te werken naar de inrichting van een 'Focusfonds op afstand'. Dat fonds is gericht op de focusgebieden Waste, Energy & Water en via de bestaande, lokale financiële infrastructuur in te zetten. Neem het 'no regret scenario' daarbij als basis.
3. Tref voorbereidingen voor implementatie van het 'no regret' scenario van bundeling en verbinding. Stel een lokale kwartiermaker aan.

Fase 1 | Basis (2025 – 2026)

1. Start de implementatie van het 'no regret' scenario van bundeling en verbinding. Intensiveer de samenwerking en afstemming met RVO en BZK en werk toe naar een 'Economisch Groeiplatform Carib (EGC)' waarin de belangrijkste stakeholders samenkomen. Initieer daarnaast de inrichting van een bestuurlijk Economisch Vierlandenoverleg dat de kaders voor samenwerking stelt.
2. Geef opdracht tot de uitwerking van het 'Focusfonds op afstand': verdiepende analyse financieringsbehoefte, uitwerking en calculatie revolverend karakter van het fonds, uitwerking organisatiestructuur en governance model, en uitwerken van een implementatieroute.
3. Verken de allocatie van middelen ten behoeve van een eenmalige kapitaalinjectie in een revolverend fonds: geen subsidie. Er is behoefte aan risicokapitaal voor bedrijven die (na verloop van tijd) winstgevend moeten zijn. Leningen zijn daarbij een beter passend en meer stimulerend instrument dan subsidie. Overweeg hierbij de inzet van het Nationaal Groeifonds.

Beslismoment: go/no go Fase 2 en 3

Fase 2 | Focus (2026 – 2030)

1. Ga over tot de inrichting van een Focusfonds op afstand. Werving van stichtingsbestuur, Raad van Toezicht, fondsenmanager en team. Uitwerking afsprakenkader en invulling afspraken met lokale financiële instellingen. Inrichting monitoring- en evaluatiestructuur en -instrumentarium. Breng fasering aan en evalueer iedere fase. De opstartfase neemt een jaar tot anderhalf jaar in beslag.
2. Geef het Economisch Groeiplatform Carib voldoende tijd om tot ontwikkeling te komen. Neem hier minimaal een periode van 4 jaar voor (evaluatiemoment en go/no-go na één jaar). Zorg hierbij voor effectieve afstemming met RVO en BZK.
3. Verken de mogelijkheden voor intensievere betrokkenheid en participatie door lokale overheden, pensioenfondsen en andere investeerders.

Fase 3 | Verduurzaming (>2030)

1. Geef het Focusfonds voldoende tijd om te kunnen revolveren (6-8jaar).
2. Draag zorg voor monitoring, bijsturing en mogelijk ook uitbreiding van het Focusfonds.
3. Bewaak de inbedding van het fonds in het beleid gericht op Koninkrijksrelaties. Zorg voor reguliere afstemming tussen de beleidsambities en programma's van de betrokken ministeries.

Vorbereiding

1. Ga in gesprek met lokale bestuurders
2. Maak een afweging voor de inrichting van een Focusfonds op afstand
3. Tref voorbereidingen voor de implementatie van het 'no regret' scenario (stel een lokale kwartiermaker aan)

Fase 1 | Basis

1. Start de implementatie van het 'no regret' scenario van bundeling en verbinding
2. Start de uitwerking van het Focusfonds op afstand
3. Verken de allocatie van middelen voor een eenmalige kapitaalinjectie in een revolverend fonds: geen subsidie

Beslismoment: go/no go Fase 2 en 3

Fase 2 | Focus

1. Ga over tot de inrichting van een Focusfonds op afstand "Waste, Energy & Water"
2. Geef ondertussen het Economisch Groeiplatform de tijd om tot ontwikkeling te komen (> 4 jaar)
3. Verken de mogelijkheden voor intensievere betrokkenheid en participatie van derden

Fase 3 | Verduurzaming

1. Geef het Focusfonds voldoende tijd om te kunnen revolveren (6-8 jaar)
2. Monitoring, bijsturing en mogelijk uitbreiding van het Focusfonds
3. Bewaak de inbedding in het beleid Koninkrijksrelaties en de afstemming tussen beleidsambities en betrokken ministeries

Figuur 20 | schematische weergave advies en fasering

Bijlagen

Bijlage A | Literatuur- en bronnenoverzicht

Autoriteit Financiële Markten (AFM) & Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (CBCS). (2012). *Memorandum of Understanding met betrekking tot het toezicht in Bonaire, Sint Eustatius, Saba (BES), Curaçao en Sint Maarten*. Samenwerkingsintentie tussen De Nederlandsche Bank (DNB) en de CBCS (2020).

Besluit (EU 2021/1764 van de Raad van de Europese Unie.

Buiren, K., & Ernst, L. (2019) *Kerncijfers Caribisch deel Koninkrijk: Economische, financiële en sociale ontwikkelingen 2010-2017* (SEO-rapport nr. 2019-08).

Centrale Bank Curaçao & Sint Maarten. (2024). Registry of supervised institutions as per December 31, 2023.

Centrale Bank van Aruba (CBA) & Autoriteit Financiële Markten (AFM). (2015). *Memorandum of Understanding met betrekking tot het toezicht in Aruba, Nederland en de BES*.

Centrale Bank van Aruba (CBA) & Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (CBCS). (1998). *Memorandum of Understanding met betrekking tot banktoezicht*. (2003). *Memorandum of Understanding met betrekking tot verzekeringstoezicht*.

Centrale Bank van Aruba (CBA) & De Nederlandsche Bank (DNB). (2014). *Memorandum of Understanding met betrekking tot het toezicht in Aruba, Nederland en de BES*.

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten. (2019). Landsverordening toezicht bank- en kredietwezen 1994

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (2023), *Effects of red tape on business and economic development*

Curconsult (2021). *Doorlichting Investeringsklimaat en ondernemerschap op Curaçao: in kader van Landspakket Curaçao, Thema Economie*.

De Nederlandsche Bank, Toezicht kredietinstellingen Caribisch Nederland. Geraadpleegd van <https://www.dnb.nl/media/hhgtxyo/toezicht-kredietinstellingencn.pdf>

Ecorys. (2019). *Duurzame ontwikkeling Bonaire, Sint Eustatius en Saba, Eindrapport*.

Economisch Bureau Amsterdam. (2021). *Ondernemings- en investeringsklimaat Aruba: Verbeteringen, prioriteiten en implementatie, Eindrapport*.

Economisch Bureau Amsterdam. (2024). *Beleidsvaluatie Protocolen Aruba-Nederland, eindrapport*.

Economisch Bureau Amsterdam. (2024). *Beleidsevaluatie Rijkswet financieel toezicht, eindrapport*.

Economisch Bureau Amsterdam. (2024). *Beleidsevaluatie Schuldsanering, eindrapport*.

Europa decentraal. (z.d.). Geraadpleegd van <https://europadecentraal.nl/praktijkvraag/zijn-europese-regels-en-subsidies-toepasbaar-op-de-overzeese-koninkrijksdelen/>

Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden (FMO). (z.d.). Uitsluitingslijst. Geraadpleegd van <https://www.fmo-im.nl/nl/uitsluitingslijst>

Gewijzigde motie van het lid Wuite c.s. (2021). Over een haalbaarheidsstudie naar de mogelijkheid van een regionale ontwikkelingsmaatschappij in het Caribische deel van het Koninkrijk. Kamerstuk 36200 IV, nr. 99.

International Monetary Fund. (2022). *IMF Country Report No. 22/270, Kingdom of the Netherlands – Curaçao and Sint Maarten*.

Jennen, B.C.G., & Altena, S. (2022). *Financieel-toezichtrecht in het Caribische deel van het Koninkrijk. Ondernemingsrecht, 2022/71* (afl. 12/13).

Kavelaars, P., et al. (2022). *Het fiscale stelsel in het Caribisch Koninkrijk*.

Landsverordening deviezenprovisie Aruba. (1990). AB 1990 no. GT 5 (mv. 1990 no. GT 5a).

Landsverordening deviezenverkeer Aruba. (1990). AB 1990 no. GT 6 (m.v. AB 1990 no. GT 6a).

Landsverordening op de Winstbelasting 1940. (1940). P.B. 1940, No. 14 (Curaçao).

Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering Aruba. (2011). AB 2011 no. 28.

Landsverordening winstbelasting Aruba. (1988). AB 1988 no. GT 47. Landsverordening

Markstra Caribbean & Van der Veur Advies. (2021). *Nulmeting Red Tape and Cost of Doing Business in Curaçao*: gebaseerd op de Ease of Doing Business methodologie van de Wereldbank, Landspakket E.6 Economische Ontwikkeling, part I.

Markstra Caribbean & Van der Veur Advies. (2021). *Van nulmeting naar uitvoering, Landspakket E.6 Economische Ontwikkeling, part II*.

Ministerie van Algemene Zaken, Wetgeving en Juridische Zaken Curaçao. (2024). Verkorte Balans van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten.

Ministerie van Economische Ontwikkeling Curaçao. (2022). *National Export Strategy of Curaçao*.

Ministerie van Economische Ontwikkeling Curaçao & COSME. (2018). *Entrepreneurship and SME Policy for Curaçao*.

Raad van State. (2023). *Jaarverslag 2023, Innoveren in de rechtsstaat: advisering, bestuursrechtspraak, cijfers en interviews*.

Regeling Financiële markten BES. (2012). Geraadpleegd van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0031617/2024-04-01>

Quantitative Reporting Templates Curaçao. (2020). *De omvang van de overheid van Curaçao* - Bijlage 1.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2019). *Toegang tot financiering Caribisch Nederland*.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). (z.d.). Subsidies & Financiering: Starters International Business (SIB). Geraadpleegd van <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/sib#voor-wie%3F>

Rijkswet van 21 oktober 2023. Staatsblad Koninkrijk der Nederlanden, (407).

SEO Economisch Onderzoek. (2024). *Beleidsdoorlichting Artikel 5, Begroting IV Koninkrijksrelaties, rapport*.

Sint Maarten Trust Fund Secretariat & World Bank. (2022). *Sint Maarten Reconstruction, Recovery and Resilience Trust Fund, Annual Report*.

St. Maarten Chamber of Commerce and Industry. (2021). *Operations Annual Report 2021*. Tweede

Kamer, vergaderjaar 2023-2024, Kamerstuk 36200 IV, nr. 101.

Van Wijngaarden, E. (2022). *Bonaire Development Bank: A Bridge to Sustainable Growth by Turning Crisis Into Opportunity*.

Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap. (z.d.). Artikel 52 lid 2 VEU jo. Artikel 255 VWEU. Geraadpleegd op van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001506/2013-07-01>

Verslag van een schriftelijk overleg over de uitwerking passage coalitieakkoord over het beschikbaar stellen EZK-financieringsinstrumenten voor het hele Koninkrijk. (Kamerstuk 36200 IV, nr. 80).

Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme BES ('WWFT BES'). Opgehaald van <https://www.dnb.nl/media/v5elbur4/good-practice-wwft-bes-handleiding.pdf>

Wet van 28 oktober 1954, houdende aanvaarding van een statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. (z.d.).

Diverse (beleids)documenten van ministeries en financiële instellingen

Bijlage B | Overzicht interviews en rondetafelgesprekken

#	Personen
Interviews	
1	Hamza Kacha (Ministerie van EZK)
2	Ronald Vermeeren (RVO)
3	Marius Sliedrecht (Ministerie van IenW)
4	Saskia de Reuver (Ministerie van BZK)
5	Judith Jeurissen (Ministerie van BZK)
6	Rinke Zonneveld (InvestNL)
7	Arjen Alberts (Ministerie van BZK)
8	Brigit van Dijk – van de Reijt (BOM)
9	Harm Jeeninga (TNO)
10	Sybren van Dam (Ministerie van BZK)
11	Elwin Groenevelt (Qredits)
12	René Bagchus (Ministerie van BZK)
13	Cees Ullersma (DNB)
14	Tim Muller (Directeur RCN)
15	Jan Helmond (wnd Rijksvertegenwoordiger BES)
16	Nolly Oleana (wnd Gezaghebber Openbaar Lichaam Bonaire)
17	Paul Coolen (Business Federation Bonaire)
18	Jessica Russel (Refineria di Kórsou (RDK))
19	Daniel Hodge (Vereniging Bedrijfsleven Curaçao (VBC))
20	Leo Rigaud (Vidanova Bank)
21	Geoffrey Wever (Minister van Economische Zaken, Communicatie en Duurzame Ontwikkeling Aruba)
22	Vanessa Toré (Ministerie van Economische Ontwikkeling MEO)
23	Ramon Chong (MEO)
24	Nataly Petronella (MEO)
25	Miguel de Weever (Ministry of TETT Sint Maarten)
26	Stefan de Kok (Secretaris CFT)
27	Jonas de Graaf (Vertegenwoordiging van Nederland in Aruba, Curaçao en Sint Maarten Ministerie van BZK)
28	Ruisandro Cijntje (Minister van Economische Ontwikkeling Curaçao)
29	Justus Martens (Curaçao Growth Fund)
30	Joanne Balentien (WEB Bonaire)
31	Mark Zagers (Saba Electrical Company)
32	Jonathan Johnson (Gezaghebber Saba Openbare Lichaam Saba)
33	Marcel Levi (voorzitter NWO)
34	Angelique Heijl (VNO-NCW)
35	Bharat Bhojwani (Curacao Financial Group)
36	Manfred van Veghel (Carmabi)

37	Eugene Rhuggenaath (World bank)
38	Richard Doornbos (CEO Centrale Bank Curaçao en Sint Maarten)
39	Edison Rijna (Speciaal EU en VN gezant CN)
40	Rob van den Bergh (econoom)
41	Jeroen Hartevelt (FMO en initiatiefnemer "Carif")
Rondetafelgesprekken	
Nederland	
1	Brigit van Dijk – van de Reijt (BOM)
2	Marco Smit (Horizon)
3	Nathal van Rijn (InnovationQuarter)
4	Dick ten Voorde (Impuls Zeeland)
5	Jeroen Walraven (LIOF)
6	Dina Boonstra (NOM)
7	Wendy de Jong (Oost NL)
8	Arjan van den Born (ROM Utrecht Region)
9	Janet Nieboer (ROM InWest)
Sint Maarten	
10	Miguel de Weever (Ministry of TETT Sint Maarten)
11	Gerard Richardson (Sociaal-Economische Raad (SER) Sint Maarten)
12	Troy Washington (GEBE Sint Maarten)
13	Keevan Gibson (SXM Port)
14	Vicentia Rosen – Sandifort (Bureau Intellectual property SXM)
15	Peggy Ann Brandon (KvK Sint Maarten)
16	Ricardo Perez (Sint Maarten Hospitality and Trade Association (SHTA))
17	Oscar Williams (Algemeen Pensioenfonds Sint Maarten)
18	Antonio Carmona Baez (University of Sint Maarten)
19	Ronald Halman (Trust Fund Steering Committee)
Aruba	
20	Nathaly Harms (Qredits Aruba)
21	Herrick Henriquez (Aruba Trade & Industry Association (ATIA))
19	Andrew Harms (Aruba Trade & Industry Association (ATIA))
22	Gina Habibe (Aruba Trade & Industry Association (ATIA))
23	Bruce Franken (Aruba Ports Authority (APA))
24	Tyson Lopez (Parke Arikok)
25	Bryan Lenzinger (Directie Economische zaken)
26	Marc Croes (Directie Economische zaken)
27	Tisa LaSorte (Aruba Hotel & Tourism Association (AHATA))
28	Patrick Arens (University of Aruba)
29	Jane Semeleer (Centrale Bank Aruba)

30	Ryan Peterson (Centrale Bank Aruba)
31	Daniel Teclenberg (Centro pa Sesarovo Aruba (CEDE))
Bonaire	
32	Pierre Perigault (KvK Bonaire)
33	Milagros Blanken (Qredits Bonaire)
34	Judith Raming (Stinapa)
35	Mervyn Stegers (Centraal Dialoog Bonaire)
Curaçao	
39	Raul Henriquez (secretaris Sociaal Economische Raad (SER) Curaçao)
40	Neysa Isenia (CEO Aqualectra)
41	Raoul Manotas (Curacao Ports Authority)
42	Guy Cozijns (KvK Curacao)
43	Juny Sluis (ADECK)
44	Anoushka Cova (CHATA)
45	Dennis Dambruck (Ontwikkelingsbank van de Nederlandse Antillen (OBNA))
46	Marissa Kiers (Algemeen Pensioenfonds Curaçao (APC))
47	Gerald Stacie (Korpodeko)

Bijlage C | Huidige financiële wet- en regelgeving

C.1 Aruba

Financiële regelgeving

In de Landsverordening van 24 maart 1998 houdende nieuwe regels met betrekking tot toezicht op het kredietwezen wordt de toegang tot het uitoefenen van een kredietinstelling geregeld en het toezicht van de Centrale Bank van Aruba op het uitoefenen van een kredietinstelling.

Toezichthouders

Centrale Bank van Aruba

Centrale Bank van Aruba

De Centrale Bank van Aruba (CBA) is een zelfstandige rechtspersoon binnen de publieke sector. Een belangrijke verantwoordelijkheid is het handhaven van de interne en externe waarde van de Arubaanse florin en het bevorderen van de soliditeit en integriteit van het financiële systeem. De CBA zorgt voor de omloop van valuta in Aruba, voor zover deze bestaat uit bankbiljetten, en het is belast met de omloop van overheidspapiergeld en munten namens het land.²⁹ Daarnaast is de CBA ook verantwoordelijk voor het reguleren en toezicht houden op financiële instellingen en voor het waarborgen van de stabiliteit van het financiële systeem in Aruba.

Wetgeving en staatsbesluiten van toepassing op de Centrale Bank van Aruba.

- Centrale Bank Verordening (A.B. 1991, nr. GT 32);
- Staatsbesluit dekkingspercentage (A.B. 1999, nr. 20);
- Staatsverordening betreffende het monetaire systeem (A.B. 1991, nr. GT 34);
- Staatsbesluit inzake de acceptatie van buitenlandse valuta (A.B. 1992, nr. GT 10);
- Staatsverordening consignatie van geld (A.B. 1991, nr. GT 66);
- Staatsbesluit dekkingspercentage (A.B. 1999, nr. 20);
- Staatsverordening margecompensatie wisselkoers (A.B. 2014, nr. 57).

Enkele van de belangrijkste regelgevingen die door de CBA worden gehandhaafd, zijn:

Landsverordening deviezenverkeer: de regelgeving met betrekking tot valutatransacties. Wat betreft kapitaaltransacties, dividend- en winstuitkeringen, reguleert de CBA door respectievelijk valutavergunningen of verklaringen toe te kennen. De CBA kan een algemene valutavergunning verlenen aan natuurlijke personen en entiteiten die inwoners zijn om buitenlandse kapitaaltransacties uit te voeren. Een natuurlijk persoon kan buitenlandse kapitaaltransacties uitvoeren tot zeshonderdduizend Arubaanse florijnen (Afl. 600.000) per kalenderjaar of het equivalent daarvan in buitenlandse valuta. Een bedrijf kan buitenlandse kapitaaltransacties uitvoeren tot anderhalf miljoen Arubaanse florijnen (Afl. 1.500.000) per kalenderjaar of het equivalent daarvan in buitenlandse valuta.

Aleen voor bedragen boven de eerdergenoemde drempels moeten inwoners een valutavergunning aanvragen. Ook heeft de CBA een algemene valutavergunning voor overboekingen van en naar aangemelde buitenlandse rekeningen. Om gebruik te kunnen maken van deze algemene vergunning, moeten bedrijven op kwartaalbasis rapporteren aan de statistiekafdeling.

---

²⁹ Landsverordening Centrale Bank van Aruba, paragraaf 7 lid 1.

Landsverordening deviezenprovisie. De CBA voert namens het Land en met de daaraan verbonden risico's de regeling met betrekking tot het deviezenverkeer uit.³⁰ Ingezetenen zijn verplicht om aan het Land een commissie te betalen voor betalingen naar het buitenland.³¹ Het tarief van de deviezenprovisie bedraagt 1.3% van de betaling naar het buitenland.³²

Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering. De CBA houdt toezicht op de naleving van de voorschriften van deze landsverordening door dienstverleners zoals banken, advocatenkantoren, accountantskantoren en kredietinstellingen op basis van risico's (e.g. risk appetite). Dit toezicht is gericht op het voorkomen en bestrijden van witwassen, financiering van terrorisme en financiering van proliferatie, in lijn met de geïdentificeerde risico's.³³ De CBA kan zelfs bestuurlijke boetes opleggen, tot een maximum van Afl. 1.000.000, in geval van overtredingen van specifieke voorschriften.³⁴

Daarnaast heeft de CBA de reserveverplichting voor het uitvoeren van het monetair beleid zoals aangegeven in de Centrale Bank Verordening. De reserveverplichting, die de commerciële banken verplicht om een bepaald percentage van hun deposito's interest vrij aan te houden bij de CBA, wordt gebruikt om de liquiditeit in de bancaire sector af te romen of aan te vullen. De CBA heeft in 2020 besloten om de reserveverplichting voor de commerciële banken op 7% te stellen.³⁵

C.2 Curaçao

Financiële regelgeving

In de Landsverordening toezicht bank- en kredietwezen is bepaald voor welke activiteiten van een kredietinstelling een vergunning is vereist, welke procedure moet worden gevolgd en aan welke eisen moet worden voldaan.³⁶

In de Landsverordening actualisering en harmonisatie toezichtlandsverordeningen Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten ('CBCS') wordt de harmonisatie geregeld tussen de landsverordeningen van Curaçao en Sint Maarten met betrekking tot toezicht. Het begrip 'kredietinstelling' is op grond van deze verordening van overeenkomstige betekenis in beide landen.

Toeziethouders

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten.

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten

Op 26 november 2008 hebben Curaçao en Sint Maarten principe-afspraken gemaakt over een gezamenlijke centrale bank die zal worden opgezet als openbaar rechtspersoon. De belangrijkste doelstellingen van de CBCS zijn het bevorderen van de stabiliteit van de waarde van de valuta van Curaçao en Sint Maarten, het bevorderen van de gezondheid van het financiële systeem van Curaçao en Sint Maarten en het bevorderen van een veilig en efficiënt betalingsverkeer in de landen.³⁷

Wetgeving en staatsbesluiten van toepassing op de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten.

- Statuut van het Koninkrijk der Nederlanden – artikel 38;
- Staatsregeling van Curaçao – artikel 88;
- Staatsregeling van Sint Maarten – artikel 90 en 103;

---

³⁰ Landsverordening deviezenverkeer, artikel 2 lid 2.

³¹ Landsverordening deviezenprovisie, artikel 2 lid 1.

³² Landsverordening deviezenprovisie, artikel 3.

³³ Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering, artikel 2 lid 1.

³⁴ Landsverordening voorkoming en bestrijding witwassen en terrorismefinanciering, artikel 37.

³⁵ Publieke bekendmaking CBA (5 mei 2020).

³⁷ Statuten Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten, artikel 3 (1 september 2010).

- Centrale Bank statuut voor Curaçao en Sint Maarten.

Enkele van de belangrijkste regelgevingen die door de CBCS worden gehandhaafd, zijn:

Regeling Deviezenverkeer Curaçao en Sint Maarten, de regelgeving met betrekking tot valutatransacties. Het betalingsverkeer met het buitenland, zoals betalingen en ontvangsten van respectievelijk aan niet-ingezetenen voor goederen, diensten, inkomsten en inkomensoverdrachten, is in principe vrij.³⁸ Alle andere vormen van betalingsverkeer met het buitenland, waaronder ook het kapitaalverkeer valt, zijn verboden tenzij hier een vergunning voor is verleend.³⁹ Voor bepaalde kapitaaltransacties is een deviezenvergunning vereist, indien het bedrag van de transactie NAf. 150.000 of meer bedraagt. Alle kapitaaltransacties waarvan het bedrag minder dan NAf. 150.000 bedraagt kunnen normaal zonder vergunning worden uitgevoerd. Daarnaast kunnen inwoners toestemming krijgen om een bankrekening in het buitenland te openen en te behouden, onder de voorwaarde dat ze maximaal NAf. 250.000,- per jaar per inwoner via een deviezenbank vanuit Curaçao of Sint Maarten op deze rekening mogen storten.

Landsbesluit, houdende algemene maatregelen, van de 1ste september 2000 tot vaststelling van de wijze van berekening van de maandelijkse vergoeding die een deviezenbank ingevolge artikel 12, derde lid, van het Centrale Bank-Statuut 1985 aan de Bank van de Nederlandse Antillen is verschuldigd. Op betalingen van ingezetenen van Curaçao en Sint Maarten aan niet-ingezetenen is licentierecht verschuldigd. Het licentierecht bedraagt 1% van het bedrag van de betaling. In het betalingsverkeer tussen Curaçao en Sint Maarten is geen sprake van licentierecht; dit is vrij. Het bedrag dat geïnd wordt door de CBCN is uiteindelijk bestemd voor de centrale overheid.

Landsverordening melding ongebruikelijke transacties (AML/CFT). Deze beleidsmaatregelen en procedures zijn bedoeld om te voorkomen dat onder toezicht staande (financiële) instellingen en individuen betrokken raken bij witwassen, financiering van terrorisme en proliferatieactiviteiten. Hiermee worden de risico's verminderd dat hun reputatie en die van de financiële sector worden geschaad.

Daarnaast heeft de CBCS de *reserveverplichting*. De reserveverplichting is een instrument van monetair beleid dat voornamelijk gericht is op het beïnvloeden van de geldscheppende capaciteit van het binnenlandse bankwezen. Onder de reserveverplichting moeten commerciële banken gedurende een bepaalde periode een niet-rentedragende storting ('reserveverplichting') doen op een geblokkeerde rekening bij de CBCS. In de maand januari 2024 heeft de Bank het percentage van de verplichte reserve op 19% gehandhaafd.⁴⁰

C.3 Sint Maarten

Financiële regelgeving

In de Landsverordening toezicht bank- en kredietwezen is bepaald voor welke activiteiten van een kredietinstelling een vergunning is vereist, welke procedure moet worden gevolgd en aan welke eisen moet worden voldaan.

Toezichthouders

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten, zie onder Curaçao.

C.4 Caribisch Nederland

---

³⁸ Regeling Deviezenverkeer Curaçao en Sint Maarten, artikel 10 lid 1 en 2.

³⁹ Regeling Deviezenverkeer Curaçao en Sint Maarten, artikel 11 lid 1.

⁴⁰ Verkorte Balans van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (januari 2024).

Financiële regelgeving

In de Wet financiële markten BES ('Wfm BES') is bepaald voor welke activiteiten van een kredietinstelling een vergunning is vereist, welke procedure moet worden gevolgd en aan welke eisen moet worden voldaan.⁴¹

Toezichthouders

De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Mededinging.

De Nederlandsche Bank (DNB)

De Nederlandsche Bank (DNB) bevordert de efficiënte werking van het betalingsverkeer in Caribisch Nederland. Daarnaast zet DNB zich in voor financiële stabiliteit, wat bijdraagt aan het vertrouwen in de financiële sector en de duurzame welvaart.⁴² Om dit te realiseren, houdt DNB toezicht op financiële ondernemingen. Het toezicht van DNB omvat twee belangrijke aspecten: prudentieel toezicht⁴³ en integriteitstoezicht⁴⁴. Prudentieel toezicht richt zich op het waarborgen van solide financiële instellingen en een stabiel financieel systeem. Integriteitstoezicht richt zich op het handhaven van integriteit binnen de financiële sector. Dit omvat maatregelen tegen financieel-economische criminaliteit, zoals het voorkomen van witwassen, fraude, corruptie en overtreding van sanctiewetgeving. Onder integriteitstoezicht valt ook het toezicht op een integere bedrijfscultuur, het verlenen van vergunningen en het beoordelen van de geschiktheid en betrouwbaarheid van bestuurders. Daarnaast draagt DNB bij aan het bevorderen van een efficiënt betalingsverkeer in Caribisch Nederland. Samen met de Amerikaanse centrale bank en de lokale banken, wordt er gezorgd voor het beheer van de geldcirculatie, met name wat betreft dollarbiljetten en -munten.

Wetgeving en staatsbesluiten van toepassing op de Nederlandsche Bank:

- Wet financiële markten BES;
- Besluit aanwijzing toezichthouders DNB voor Caribisch Nederland;
- Besluit financiële markten BES;
- Belastingwet BES.

Enkele van de belangrijkste regelgevingen die door de DNB worden gehandhaafd, zijn:

De Wet financiële markten BES. Deze wet vervangt de eerdere toezichtwetten die in 2010 voor de BES-eilanden van kracht werden. De belangrijkste punten van de Wfm BES zijn:

- Er wordt een zelfstandig financieel toezichtstelsel voor de BES-eilanden ingevoerd, waarbij financiële ondernemingen uit andere landen van het Koninkrijk of Nederland als "buitenlandse" ondernemingen worden beschouwd.
- De wet bevat een vergunningstelsel en stelt eisen aan de deskundigheid, betrouwbaarheid van beleidsbepalers en de bedrijfsvoering van financiële ondernemingen.
- Het toezicht op trustkantoren, dat voorheen onder een aparte wet (Wet toezicht trustwezen BES) viel, wordt geïntegreerd in de Wfm BES.
- Het toezicht op geldtransactiekantoren, dat voorheen onder de Wet toezicht bank- en kredietwezen 1994 BES viel, wordt ook overgeheveld naar de Wfm BES (2-595).

---

⁴¹ <https://www.dnb.nl/media/hhgktxyo/toezicht-kredietinstellingencn.pdf>

⁴² Wet financiële markten BES, art. 1:5 lid 1.

⁴³ Wet financiële markten BES, art 1:5 lid 2.

⁴⁴ Wet financiële markten BES, art. 1:5 lid 3.

Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) BES. Deze wet heeft als doel het gebruik van het financiële stelsel voor witwassen van criminele opbrengsten en financieren van terrorisme tegen te gaan. De belangrijkste punten van de Wwft BES zijn:

- Implementeert de standaarden van de Financial Action Task Force (FATF) over preventieve maatregelen tegen witwassen en terrorismefinanciering.
- Verplicht dienstverleners in de financiële sector om cliëntenonderzoek uit te voeren, ongebruikelijke transacties te melden en andere compliance-maatregelen te nemen.
- Bevat indicatoren wanneer een transactie als ongebruikelijk kan worden aangemerkt, maar dienstverleners moeten zelf het vermoeden van witwassen/terrorismefinanciering vaststellen.

De Wwft BES is een belangrijk instrument om de integriteit en stabiliteit van het financiële stelsel op de BES-eilanden te waarborgen door witwassen en terrorismefinanciering tegen te gaan.

Om het monetair beleid, de financiële stabiliteit en het vertrouwen in het financiële systeem te ondersteunen, houdt DNB reserves aan. Deze reserves bestaan uit financiële activa en goud en spelen een cruciale rol bij het waarborgen van de integriteit en veerkracht van de financiële sector, terwijl ze het vertrouwen in het monetaire kader versterken.

Autoriteit Financiële Mededinging

De Autoriteit Financiële Markten (AFM) speelt een belangrijke rol in het waarborgen van een eerlijke en transparante financiële markt, ook in Caribisch Nederland.

De taken van de AFM in Caribisch Nederland omvatten onder meer:

1. **Toezicht op de naleving van wet- en regelgeving:** De AFM controleert of financiële instellingen zich houden aan de geldende wet- en regelgeving. Dit omvat het controleren van de financiële producten en diensten die worden aangeboden, en of deze instellingen handelen in het beste belang van hun klanten.
2. **Bescherming van consumenten:** De AFM werkt om de belangen van consumenten te beschermen door ervoor te zorgen dat zij eerlijke en duidelijke informatie krijgen over financiële producten en diensten. Dit helpt consumenten om geïnformeerde beslissingen te nemen.
3. **Bevorderen van marktintegriteit:** De autoriteit zorgt ervoor dat de financiële markten transparant en eerlijk functioneren, wat helpt om vertrouwen in deze markten te scheppen en te onderhouden.
4. **Preventie en bestrijding van financiële fraude:** De AFM speelt een actieve rol in het voorkomen en bestrijden van financiële fraude, misleiding en andere vormen van financieel wangedrag.

De AFM werkt nauw samen met andere lokale en internationale toezichthouders om haar taken effectief uit te voeren.

Bijlage D | Samenvatting economisch beleid per (ei)land

Aruba
<p>Regeerprogramma</p> <p>In het Regeerprogramma 2021 – 2025 “Aruba mester di nos Tur!” (Aruba moet van ons allemaal zijn!) heeft de regering Wever-Croes een aantal speerpunten voor economische ontwikkeling en innovatie benoemd. Ingezet wordt op de volgende aspecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Duurzame ontwikkeling door realisatie van de UN Sustainable Development Goals (SDG’s); • Stimuleren ondernemerschap door onder meer ontwikkelen van fiscale regelingen, bevorderen van toegang tot kapitaal, het vereenvoudigen van regelgeving, versterken van consumentenrecht; <p>Inzetten op o.m. ICT, (schone) energietransitie, revitaliseren van San Nicolas (erfgoed), verzamelen en ontsluiten van data, het vernieuwen van de vrije zone;</p>
<p>Landspakket en uitvoeringsagenda thema E: Economische ontwikkeling</p> <p>Met het Landspakket Aruba wordt onder thema E Economische Hervormingen momenteel vooral ingezet op de volgende sub thema’s :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tegengaan van informele economie en illegale arbeid; • Hervorming stelsel sociale zekerheid; <p>Bevorderen van ondernemerschap en investeringsklimaat (hervorming vergunningenstelsel, terugbrengen ‘red tape’, verlaging ‘cost of doing business’);</p>
<p>Hoofdpunten van beleid</p> <p>Het document “Economic Policy: a strong and resilient economy 2019-2022” schetst de economische strategie en visie van de regering van Aruba voor de jaren 2019-2022. De focus ligt op economische diversificatie, het verbeteren van productiviteit, concurrentievermogen en het bereiken van duurzame economische groei.</p> <p>Als veelbelovende sectoren worden toerisme, kenniseconomie, landbouw, logistiek, circulaire economie en creatieve industrie genoemd.</p> <p>Het beleidsdocument “Entrepreneurs Policy 2018-2021 for Aruba” wordt door de Directie Economische Zaken, Handel en Industrie (DEZHI) als leidraad gebruikt voor het huidige ondernemersbeleid. Het beleid richt zich op bevordering van een competitieve, stimulerende omgeving voor ondernemerschap en innovatie, onder meer door het bevorderen van onderwijs en educatie.</p> <p>Tot slot lichten we de hoofdpunten uit het actuele document “Final Economic Outlook 2023-2025” uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • veerkracht en groei van de economie van Aruba na de pandemie, hoofdzakelijk aangedreven door de toerismesector. • groei afgeleid van de toerismesector en andere private investeringen; significante BBP-groei aan in 2022 en 2023 met een voorspelling voor langzamere groei in 2024. • Richt zich op groei aangedreven door private investeringen, toerisme en consumptie. • Identificeert meerdere risicofactoren inclusief transportkosten, institutionele en financiële beperkingen, en wereldwijde geopolitieke spanningen die economische stabiliteit kunnen beïnvloeden. • Focus op economische diversificatie, duurzame praktijken en effectieve communicatie met betrekking tot fiscale hervormingen om risico's te beperken. <p>Het document benadrukt de significante rol van toerisme in de economie van Aruba en onderstreept het belang van diversificatie om lange termijn economische stabiliteit te waarborgen.</p>
<p>Duurzame Energie</p> <p>Tijdens de Caribbean Climate & Energy Conference (CCEC) die van 10-12 mei 2023 op Aruba werd gehouden, ondertekenden Aruba en Nederland een samenwerkingsakkoord om de overgang naar duurzame energie mogelijk te maken. Aruba heeft de ambitieuze doelstelling geformuleerd om in 2023 voor 50% duurzame energie te gebruiken.</p> <p>De visie van Aruba is om dit middels de overgang naar (vooral) energie uit wind en groene waterstof (“Hydrogen Valley”) te realiseren.</p>

Curaçao

Regeerprogramma

Op woensdag 21 augustus 2024 viel het kabinet Pisas II, dat momenteel met steun van 2 partijen in het Parlement een doorstart maakt. Toetreding tot het kabinet door beide partijen is voorzien. Verkiezingen staan gepland voor 21 maart 2025. De regering Pisas II heeft een aantal speerpunten benoemd met betrekking tot economische ontwikkeling in haar Regeerakkoord "Op weg naar herstel en een betere kwaliteit van leven voor het volk":

- Verbeteren van de concurrentiepositie van Curaçao;
- 'schokbestendiger' maken van de Curaçaose economie;
- Creëren van nieuwe werkgelegenheid;
- Stimuleren van innovatie;
- Verhoogde productiviteit.

Het programma is in eerste instantie gericht op herstel van de economie na de Covid-19 pandemie, en daarna op de verdere ontwikkeling en duurzame groei. In het Regeerprogramma wordt onderscheid gemaakt tussen 3 hoofddoelstellingen: economische structuur, economische speerpunten / sectoren, en consumenten en marktwerking. De huidige regering heeft daarnaast de ambitie de raffinaderij ter heropenen met een beperkte operatie in transitie naar een groter aandeel duurzame energie.

Landspakket en uitvoeringsagenda thema E: Economische ontwikkeling

Met het Landspakket Curaçao wordt onder thema E Economische Hervormingen momenteel vooral ingezet op de volgende sub thema's :

- Implementatie hervormingen arbeidsmarktbeleid (denk aan maatregelen als arbeidstijdverkorting, deeltijdwerken, contracten voor bepaalde tijd, versoepelen ontslagrecht, wegnemen belemmeringen voor aannemen buitenlandse arbeidskrachten, illegale tewerkstelling en bestrijding van de jeugdwerkloosheid);
- Tegengaan van de informele economie en illegale arbeid;
- Hervorming stelsel sociale zekerheid;
- Bevorderen van ondernemerschap en investeringsklimaat, waaronder het uitvoeren van het programma 'economische gebiedsvisie binnenstad' in samenwerking met de Nederlandse Vereniging van Gemeenten;
- Ontwikkeling en implementatie grondbeleid en ruimtelijk orderingsbeleid.

Hoofdpunten van beleid

De "Nationale Exportstrategie van Curaçao" beschrijft het strategische plan van Curaçao om de export te diversifiëren, economische ontwikkeling te stimuleren en de inkomsten uit buitenlandse valuta te verhogen over een periode van vijf jaar. Het heeft tot doel, conform regeerprogramma, de economie van Curaçao te transformeren naar een economie die wordt gedreven door ondernemerschap, efficiëntie, innovatie en kwaliteit.

De strategie concentreert zich op het ontwikkelen van zes sleutelsectoren in de dienstverlening, zijnde (1) blauwe bio-economie, (2) creatieve industrieën, (3) onderwijsdiensten, (4) financiële diensten, (5) IT-diensten en (6) haven0 en maritieme diensten.

Ook omvat het de verbetering van vier handelsondersteunende functies: (1) vaardigheden en ondernemerschap, (2) handelsfacilitatering, (3) handelsinformatie en (4) handels- en investeringsbevordering.

De implementatie van de NES moet het ontwikkelingspotentieel van opkomende exportsectoren helpen ontsluiten, MKB-bedrijven en startups in staat stellen met export te beginnen, Curaçaos regionale en internationale zakelijke profiel verbeteren, en administratieve procedures vereenvoudigen om de zakelijke kosten te verlagen. De NES is momenteel een leidend beleidsdocument voor het Ministerie van Economische Ontwikkeling (MEO).

Duurzame Energie

Het kabinet Pisas II heeft het platform 'Curaçao Climate Change Platform' (CCCP) opgericht naar aanleiding van het rapport "Curaçao Climate Change Policy Assessment" van het Meteorologisch Departement Curaçao in samenwerking met UNESCO. De opgave van het Curaçao Climate Change Platform (CCCP) is het faciliteren van een wetenschappelijk onderbouwd kennisplatform rond het thema klimaatverandering en -adaptatie.

Daarnaast is er een werkgroep "Offshore Wind" in het leven geroepen. De werkgroep bestaat uit leden van de ministeries van Algemene Zaken, Economische Ontwikkeling, Gezondheid, Milieu en Natuur, en Verkeer, Vervoer en Ruimtelijke Planning, en uit de vier overheids-N.V's, Curoil, Refineria di Kòrsou, Aqualectra en Curaçao Ports Authority. Deze werkgroep werkt aan een groot windmolen project waarbij aan de Noordkant windenergie moet worden opgewekt die vervolgens zal worden gebruikt voor productie van Hydro / Ammonia. Binnen tien jaar wil Curaçao een leidende positie innemen op het vlak van duurzaamheid, en binnen twintig jaar wil het een belangrijke exporteur worden van hernieuwbare energie in het Caribisch gebied. In mei 2023 ondertekende de demissionair minister voor Klimaat en Energie een intentieverklaring om de Curaçaose overheid te helpen bij het verwezenlijken van haar ambitieuze plannen.

De plannen zijn gebaseerd op onderzoek van TNO, dat al enige jaren werkt met een "living lab" op Curaçao. In samenwerking met de University of Curaçao (UoC) en verschillende ondernemingen, waaronder Nederlandse bedrijven zoals Havenbedrijf Rotterdam, Damen, VDL Groep, Vopak en Van Oord, werkt TNO aan de bouw van een groot drijvend

windmolenpark op zee. Dit park moet in 2035 vijf tot zes gigawatt aan hernieuwbare energie opwekken, ruimschoots voldoende om te voorzien in de dagelijkse stroombehoefte van het eiland.

Sint Maarten

Regeerprogramma

Op 3 mei jl. werd de nieuwe regering onder leiding van Minister-President Luc Mercelina geïnstalleerd, echter ook reeds gevallen. Nieuwe verkiezingen vonden plaats op 19 augustus 2024. Formatie op moment van verschijnen rapport gaande na ondertekening intentieverklaring 4 partijen.

Het ministerie van Tourism, Economic Affairs, Transport & Telecommunication (TETT) formuleerde de volgende speerpunten:

1. Toeristische Ontwikkeling. Bevordering van het toerisme: het aantrekken van bezoekers, het verbeteren van de toeristische infrastructuur, het aangaan van partnerschappen met de private sector en het promoten van Sint Maarten als toeristische bestemming;
2. Economische Ontwikkeling. Het stimuleren van economische groei en ontwikkeling: investeringen aantrekken, ondernemerschap ondersteunen en sectoren zoals financiën, productie en diensten promoten, een gunstig zakelijk klimaat creëren en economische diversificatie bevorderen.
3. Transportinfrastructuur. Planning en ontwikkeling van de infrastructuur: wegnenwerken, luchthavens, zeehavens en openbaar vervoerssystemen. Daarnaast het verbeteren van connectiviteit, transportservices en zorgen voor een efficiënte beweging van mensen en goederen binnen en buiten het eiland.
4. Telecommunicatie en Informatietechnologie. Toezicht op de telecommunicatie- en informatietechnologiesectoren: regulering van telecommunicatiediensten, bevorderen van technologische innovatie en waarborgen van toegang tot betrouwbare en betaalbare communicatienetwerken. Daarnaast het overbruggen van de digitale kloof en het bevorderen van digitale geletterdheid.
5. Beleidsontwikkeling en -implementatie met betrekking tot toerisme, economische zaken, transport en telecommunicatie. Uitvoeren van onderzoek, verzamelen van gegevens en een effectieve implementatie van beleid door samenwerking met overheidsinstanties, private sector entiteiten en internationale partners.
6. Internationale Samenwerking en Promotie: Bilaterale en multilaterale samenwerking om toerisme, handel en transportverbindingen te verbeteren.
7. Veiligheid en Beveiliging. Waarborgen van de veiligheid en beveiliging van toeristen, inwoners en bedrijven.

Landspakket en uitvoeringsagenda thema E: Economische ontwikkeling

Met het Landspakket Sint Maarten wordt onder thema E Economische Hervormingen momenteel vooral ingezet op de volgende sub thema's :

- Implementatie hervormingen arbeidsmarktbeleid (denk aan maatregelen als arbeidstijdverkorting, deeltijdwerken, contracten voor bepaalde tijd, versoepelen ontslagrecht, wegnemen belemmeringen voor aannemen buitenlandse arbeidskrachten, illegale tewerkstelling en bestrijding van de jeugdwerkloosheid);
- Tegengaan van de informele economie en illegale arbeid;
- Hervorming stelsel sociale zekerheid;
- Bevorderen van ondernemerschap en investeringsklimaat, waaronder het vaststellen van een lijst met moratoria voor Sint Maarten;
- Ontwikkeling en implementatie grondbeleid en ruimtelijke ordening, waarvoor momenteel externe capaciteit wordt aangetrokken.

Hoofdpunten van beleid

Het "MMSE Policy Framework 2021" schetst beleid gericht op het stimuleren en ondersteunen van de ontwikkeling van Micro-, Kleine en Middelgrote Ondernemingen. Gestreefd wordt naar het bevorderen van een ondernemerscultuur, het verbeteren van de toegang tot financiering, het ondersteunen van vaardigheden en innovatie, en het aanmoedigen van internationalisering.

De "Investment Policy Diversification Strategy 2022" beschrijft het investeringsbeleid en een diversificatiestrategie, gericht op het bevorderen van economische groei en het verhogen van de levensstandaard door strategische buitenlandse directe investeringen en verbeteringen in het zakelijke milieu.

Duurzame Energie

Ook Sint Maarten ondertekende, net als Aruba, tijdens de Caribbean Climate and Energy Conference (CCEC) op 15 mei 2023 een samenwerkingsovereenkomst met Nederland om de transitie naar duurzame energie te bewerkstelligen. Nederlandse kennis en kunde wordt daarbij ter beschikking gesteld.

Caribisch Nederland

Regeerprogramma

In het hoofdlijnenakkoord gesloten door PVV, VVD, NSC en BBB, d.d. 15 mei 2024, is het volgende opgenomen over het Caribische deel van het Koninkrijk: "Nederland beschouwt het Caribisch deel van het Koninkrijk als waardevol." Verdere specifieke details of concrete beleidsacties met betrekking tot deze regio worden in het verstrekte fragment van het akkoord niet verder uitgewerkt.

Dit impliceert dat de intentie er is om de waarde van het Caribische deel van het Koninkrijk te erkennen, maar voor concrete beleidsontwikkelingen en acties zullen waarschijnlijk toekomstige documenten of aanvullende beleidsplannen nodig zijn waarin deze aspecten verder worden geconcretiseerd.

In het Nederlandse Regeerakkoord "Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst" (2022) is een aantal uitgangspunten, ambities en maatregelen geformuleerd voor versterking van de economieën van zowel Caribisch Nederland als de autonome Landen. Hieronder valt de openstelling van garantieregelingen, het Nationaal Groeifonds en het SDE++ fonds voor de Landen.

Hoofdpunten van beleid

Naast het Regeerakkoord, de begrotingsparagraaf (artikel V) en de motie Wuite, die de regering oproept tot de haalbaarheidsstudie ROM KR, is een groot aantal beleidsdocumenten actueel binnen het dossier Koninkrijksrelaties. We beperken ons in dit overzicht tot een opsomming van de meest relevante elementen van het beleid.

Het beleid omvat verschillende aspecten, waaronder economische ondersteuning, investeringen in infrastructuur en het bevorderen van lokale ondernemingen. Kernpunten zijn:

1. Economische steunmaatregelen: In reactie op de economische impact van COVID-19 heeft het Nederlandse kabinet specifieke steunmaatregelen getroffen voor ondernemers in Caribisch Nederland, zoals loonsubsidie en ondersteuning voor zelfstandigen. Deze maatregelen zijn bedoeld om de economische activiteit te stimuleren en banen te behouden.
2. Investerings in infrastructuur: Om economische ontwikkeling te ondersteunen, investeert de Nederlandse overheid in de infrastructuur van Caribisch Nederland. Dit omvat projecten zoals de verbetering van luchthavens, wegen en digitale connectiviteit. Deze projecten zijn essentieel om de bereikbaarheid en bedrijfsvoering te verbeteren, wat weer bijdraagt aan een aantrekkelijker investeringsklimaat.
3. Ondersteuning voor ondernemerschap en innovatie: Het beleid benadrukt ook het belang van het ondersteunen van lokale ondernemers en het stimuleren van innovatie. Dit gebeurt onder meer door het aanbieden van trainingen, workshops en financieringsmogelijkheden via lokale en internationale programma's.
4. Duurzaamheid: In lijn met bredere klimaatdoelstellingen, focust het beleid zich op duurzame ontwikkeling in Caribisch Nederland. Dit houdt in investeren in hernieuwbare energieprojecten en het bevorderen van duurzame praktijken in de lokale industrie en landbouw.
5. Sociaaleconomische verbeteringen: Dit omvat het verhogen van de minimumlonen, het verbeteren van de sociale zekerheid en het bieden van beter onderwijs en gezondheidszorg.

De Nederlandse overheid werkt samen met het lokale bestuur (de openbare lichamen) en de Rijksdienst Caribisch Nederland (RCN) ten behoeve van een effectieve implementatie.

Leidend zijn de bestuurlijke afspraken die worden gemaakt met het lokaal bestuur (het "Saba Package", "Afsprakenakkoord Sint Eustatius" en de "Bestuurlijke Werkafspraken" met Bonaire). Saba heeft daarbij de volgende, in dit kader relevante, prioriteiten geformuleerd:

1. Economische en ruimtelijke ontwikkeling
2. Klimaat, natuur en milieu

Voor Sint Eustatius geldt een soortgelijke prioritering:

1. Economische ontwikkeling van het eiland
2. Circulariteit met focus op (digitale) infrastructuur

Momenteel worden de nieuwe bestuurlijke werkafspraken met Bonaire geformuleerd. Ook voor Bonaire is economische en ruimtelijke ontwikkeling prioriteit, in combinatie met een verantwoorde groei of ontwikkeling van het toerisme en bescherming van de natuur (boven en onder water).

Duurzame Energie

Het beleid ten aanzien van duurzame energie in Caribisch Nederland is gericht op het verminderen van de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen en het stimuleren van hernieuwbare energiebronnen zoals zon, wind en bio-energie. Dit beleid is ingegeven door zowel milieuoverwegingen als de wens om de energievoorziening op de eilanden duurzamer en kostenefficiënter te maken. De belangrijkste aspecten van dit beleid zijn:

- Verhogen van het aandeel duurzame energie: Het doel is om een significant deel van de energievoorziening op de eilanden afkomstig te laten zijn uit hernieuwbare bronnen. Er zijn specifieke doelen gesteld voor elk eiland binnen het Caribische deel van het Koninkrijk.

- **Verbetering van energie-infrastructuur:** Investerings in infrastructuur zijn cruciaal om de transitie naar hernieuwbare energie mogelijk te maken. Dit omvat zowel het opzetten van nieuwe faciliteiten als het upgraden van bestaande infrastructuur.
- **Ondersteuning van energie-efficiëntie projecten:** Er worden programma's ondersteund die gericht zijn op het verhogen van de energie-efficiëntie binnen huishoudens en bedrijven in Caribisch Nederland.

Enkele voorbeelden zijn de zonne-energieprojecten op Bonaire en Saba, die een aanzienlijk deel van de elektriciteitsbehoefte op deze eilanden dekken, de windturbines op Bonaire en (pilots naar) het gebruik van bio-energie en andere duurzame bronnen.

Recente ontwikkelingen tonen aan dat er actieve stappen worden ondernomen om milieukwesties in het Caribische deel van het Koninkrijk aan te pakken. Nederland, Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Saba en Sint Eustatius hebben gezamenlijk een klimaatagenda opgesteld die zich richt op klimaatmitigatie, klimaatadaptatie en klimaatfinanciering. Dit omvat het uitbreiden van zonne- en windenergie, het verminderen van het gebruik van fossiele brandstoffen, en het verbeteren van waterbeheersystemen. Elk eiland ontwikkelt een eigen klimaatplan, met financiële ondersteuning vanuit de SDE++. Deze gezamenlijke inspanning wordt verder benadrukt door de organisatie van de 2e Caribbean Climate and Energy Conference door Curaçao en Nederland in oktober 2024.

Daarnaast hebben de ministeries van EZK en BZK van Nederland, en het Ministerie van Economische Ontwikkeling (MEO) van Curaçao op 24 mei jl. een akkoord getekend om offshore floating windenergie en een waterstofproductieketen in Curaçao te ontwikkelen. Dit project, dat voortbouwt op een eerdere Memorandum of Understanding (MoU) en recente afspraken, biedt belangrijke groei- en innovatiekansen voor zowel Curaçao als Nederland. Het doel is om een schaalbare waterstofwaardeketen te creëren, gesteund door de Nederlandse industrieën zoals IRO, NedZero en NLHydrogen.

Deze initiatieven benadrukken een toegenomen focus op duurzame ontwikkeling en economische samenwerking binnen het Koninkrijk, gericht op het benutten van unieke regionale voordelen en het versterken van de banden tussen Nederland en het Caribische deel van het Koninkrijk.

Bijlage E | Regioscan

Met de regioscan is gekeken naar de praktijk van ondernemerschap en innovatie in de regio. We onderzochten op hoofdlijn welke verbindende mechanismen in de regio aanwezig zijn en welke goede voorbeelden er zijn.

E.1 CARICOM

Caribbean Community, ook wel bekend als CARICOM, is een intergouvernementele organisatie van 15 lidstaten in het Caribisch gebied. Daarbij zijn 6 geassocieerde lidstaten (Britse overzeese gebieden) en 6 waarnemende staten. Tijdens de 47ste reguliere vergadering op 28 juli 2024 van de Conferentie van Staatshoofden van de CARICOM, gehouden in Grenada, werd Curaçao officieel toegelaten als geassocieerd lid van de Caribische Gemeenschap (CARICOM). CARICOM houdt hoofdkantoor in Georgetown, Guyana en wordt door een Secretaris-Generaal geleid. CARICOM werd in 1973 opgericht door de lidstaten Barbados, Guyana, Jamaica en Trinidad en Tobago. Na verloop van tijd zijn er meer leden bijgekomen, waaronder het Franstalige Haïti.

CARICOM bevordert de economische integratie en samenwerking tussen de lidstaten en zorgt ervoor dat de voordelen van integratie eerlijk worden verdeeld. Daarnaast coördineert ze het buitenlands beleid. Om deze doelstellingen te bereiken zijn de belangrijkste activiteiten van CARICOM het coördineren van economisch beleid en ontwikkelingsplanning, het bedenken en opzetten van speciale projecten voor minder ontwikkelde lidstaten. Ook functioneert CARICOM als een regionale interne markt voor veel van haar leden (CARICOM Single Market) en behandelt regionale handelsgeschillen.

Aruba en Sint Maarten nemen deel aan CARICOM-initiatieven en -programma's door hun waarnemersstatus, maar hebben geen stemrecht in de CARICOM-besluitvorming. Curaçao mag deelnemen aan de belangrijkste samenwerkingsorganen, echter als geassocieerd lid eveneens zonder stemrecht. Samenwerking tussen CARICOM en de Landen richt zich met name op het gebied van economische integratie en handel.

E.2 Franse Ultraperifere Gebieden

Frankrijk is net als Nederland lidstaat van de EU. Een Franse overzeese regio valt onder hetzelfde statuut als een regio op het Franse vasteland. Elke overzeese regio is onderverdeeld in één of meerdere overzeese departementen. Frankrijk kent momenteel vijf departementen n.l. Martinique, Mayotte, Guadeloupe, Frans-Guyana en Réunion. De departementen (région-départements d'outre-mers" (RDOM's)) en de Franse overzeese gemeenschappen (collectivités d'outre-mers (COM's)) zijn twee typen overzeese bestuurlijke eenheden van Frankrijk met verschillende graden van autonomie.

De Caribische eilanden Martinique en Guadeloupe zijn RDOM's. Ze volgen in grote lijnen dezelfde wetten en systemen als het Franse vasteland, maar hebben eigen regionale raden. Ze vormen een onderdeel van het decentrale bestuursstelsel in Frankrijk. Ze zijn verantwoordelijk voor het bestuur van hun respectievelijke regio's en hebben bevoegdheden op verschillende beleidsterreinen, waaronder economische ontwikkeling, onderwijs en cultuur. Hiermee hebben ze een zekere mate van autonomie ten opzichte van de regio's van het Franse vasteland, terwijl ze onderhevig aan het landelijk bestuur in Parijs zijn.

De Frans Caribische eilanden Saint-Martin en Saint-Barthélemy waren oorspronkelijk arrondissementen van Guadeloupe voordat ze in 2007 de status van COM kregen. COM's, zoals de Caribische eilanden Saint-Martin en Saint-Barthélemy, genieten een grotere mate van autonomie dan de RDOM's. Ze hebben eigen lokale overheden met bevoegdheden voor binnenlandse aangelegenheden zoals belastingen en onderwijs. Sint-Martin en Saint-Barthélemy hebben hun eigen lokale overheid, de Territoriale Raad, die verantwoordelijk is voor het bestuur van het eiland en het

nemen van beslissingen op lokaal niveau. De Territoriale Raden nemen o.a. beslissingen over economische ontwikkeling en onderwijs.

Een Frans overzeese gemeenschap heeft verschillende varianten en is een verzamelnaam van verschillende statuten. De Frans Caribische eilanden Saint-Martin en Saint-Barthélemy zijn binnen de Franse staatsinrichting overzeese gemeenschappen die onder de departement Guadeloupe vallen.

Saint-Martin en Saint-Barthélemy zijn collectivités d'outre-mer (COM). COM's hebben meer autonomie dan RDOM's. Ze kunnen hun eigen wetten op bepaalde gebieden aannemen en hebben meer controle over hun economische ontwikkeling. Hun relatie met de centrale regering in Frankrijk is meer op basis van partnerschap en minder hiërarchisch dan bij RDOM's. Hiermee kunnen COM's hun eigen beleid vormgeven dat beter past bij hun specifieke behoeften en omstandigheden.

Zowel de RDOM's en de COM's worden door de EU als Ultraperifere Gebieden (UPG's) gezien. Hierdoor kunnen ze een beroep op EU-fondsen doen, dus ook fondsen die beschikbaar zijn voor economische en duurzame ontwikkeling.

Binnen de EU heeft een ultra perifeer gebied een andere status dan landen en gebieden overzee (LGO's). In totaal telt de Europese Unie 13 LGO's waarvan constitutionele banden bestaan met Denemarken, Frankrijk en Nederland, waaronder Caribisch Nederland en de Landen. LGO's maken geen deel uit van de interne markt en dienen op handelsgebied te voldoen aan de verplichtingen die aan derde landen zijn opgelegd. Het Europees Parlement wil het potentieel van ultra perifere gebieden door middel van het scheppen van synergiën tussen de EU-structuurfondsen en andere EU-programma's zoals Horizon 2020, LIFE+ en COSME verhogen.

De Franse centrale regering bevordert samenwerking op het gebied van economische ontwikkeling en ondernemerschap op de Caribische eilanden, die ofwel als Départements d'Outre-Mer (DOM's) of als Collectivités d'Outre-Mer (COM's) zijn geclassificeerd, door middel van verschillende mechanismen en initiatieven. Zo biedt de centrale regering rechtstreeks financiële steun en subsidies aan haar overzeese gebieden, waaronder de DOM's en COM's, om economische ontwikkeling en ondernemerschap te stimuleren. Dit kan de vorm aannemen van subsidies, belastingvoordelen en andere financiële prikkels voor bedrijven en investeerders.

Op het gebied van infrastructuurontwikkeling worden investeringen zoals transport, communicatie, energie en openbare diensten vaak gefinancierd door de centrale regering om de basis te leggen voor economische groei en om lokale bedrijven te ondersteunen. Daarnaast investeert Frankrijk in het onderwijs- en opleidingssysteem op de Franse Caribische eilanden. Om de afhankelijkheid van enkele economische sectoren (zoals toerisme en landbouw) te verminderen, promoot de Franse regering diversificatie door het ondersteunen van nieuwe sectoren zoals technologie, duurzame energie en creatieve industrieën. Door een stabiele juridische en fiscale omgeving te handhaven, gebaseerd op het Franse rechtstelsel, helpt de centrale regering een gunstig klimaat te scheppen voor zowel binnenlandse als buitenlandse investeringen.

Als onderdeel van de Europese Unie kunnen de DOM's van EU-structuurfondsen en -programma's profiteren, zoals het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en het Europees Sociaal Fonds (ESF), die zijn ontworpen om economische convergentie binnen de EU te bevorderen. De Franse regering biedt specifieke ondersteuning aan het midden- en kleinbedrijf door middel van programma's die ondernemerschap bevorderen, toegang tot financiering vergemakkelijken en bedrijfsontwikkeling ondersteunen. Frankrijk bevordert dan ook regionale samenwerking tussen de Franse Caribische eilanden, naburige landen en territoria, om de regionale handel en investeringen te bevorderen en gezamenlijk de uitdagingen aan te gaan die eigen zijn aan insulaire en ultra perifere regio's.

Deze acties zijn bedoeld om de lokale economieën te versterken, ondernemerschap en innovatie te stimuleren, en bij te dragen aan de algemene welvaart en sociale cohesie in deze gebieden.

Hieronder volgen voorbeelden van ondersteuning voor startende en bestaande ondernemers op deze eilanden.

Guadeloupe, Martinique en Saint-Martin

Initiative Guadeloupe, Martinique en Saint Martin bieden financiële steun voor de ontwikkeling van lokale economische initiatieven door de oprichting, overname of eerste ontwikkeling van kleine en middelgrote ondernemingen op Saint Martin te vergemakkelijken. Ze bieden steun aan iedereen die een eigen bedrijf wil starten. Ze verbinden publieke en private spelers en bieden vertrouwen door de toekenning van renteloze leningen zonder onderpand. Initiative Guadeloupe, Initiative Martinique Active en Initiative Saint Martin zijn decentraal georganiseerd en werken met Réseau Initiative France en France Active in het moederland samen.

De nationale organisatie Réseau Initiative France is het grootste netwerk van verenigingen voor de financiering, ondersteuning van de oprichting en overname van bedrijven in Frankrijk. Ondernemers uit de ultra perifere gebieden kunnen hier terecht, ook voor begeleiding en bieden verschillende programma's aan. Voorbeelden hiervan zijn de Initiative Remarquable voor bedrijven die een sociale en milieu impact hebben en In'cube voor kansarmen op de arbeidsmarkt die hun eigen bedrijf willen beginnen. France Active is een pionier op het gebied van de sociale en solidaire economie die mensen in moeilijkheden helpt bij het opzetten van een eigen bedrijf.

E.3 Commonwealth

In het Caribisch gebied zijn verschillende eilanden lid van het Britse Gemenebest, de Commonwealth. De organisatie in deze regio is niet gecentraliseerd, maar elke lidstaat van het Britse Gemenebest functioneert als een onafhankelijke soevereine staat die samenwerkt met andere leden binnen het kader van het Gemenebest. Het Gemenebest heeft geen formele grondwet of statuten. De leden hebben geen wettelijke of formele verplichting tegenover elkaar; ze worden bijeengehouden door gedeelde tradities, instellingen en ervaringen en door economisch eigenbelang. De activiteiten van het Gemenebest zijn gebaseerd op overleg tussen de leden, dat plaatsvindt door middel van correspondentie en gesprekken tijdens vergaderingen. Elk lid stuurt een afgezant, een hoge commissaris genaamd, naar de hoofdsteden van de andere leden.

De begroting van het 'Commonwealth Fund for Practical Co-operation' wordt gefinancierd door vrijwillige bijdragen van de aangesloten regeringen. De acht grootste bijdragers zijn: het Verenigd Koninkrijk, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid Afrika, Brunei Darussalam en Nigeria.

De Caribische lidstaten van het Gemenebest zijn: Antigua en Barbuda; de Bahama's; Barbados; Dominica; Grenada; Jamaica; Saint Kitts en Nevis; Saint Lucia; Saint Vincent en de Grenadines; Trinidad en Tobago.

Het Gemenebest bevordert samenwerking op economische ontwikkeling. Het lidmaatschap biedt de Caribische landen een platform voor diplomatieke interactie en samenwerking op internationaal niveau, inclusief programma's voor ontwikkelingshulp en technische ondersteuning. In het Caribisch gebied werken de Gemenebestlanden ook onderling samen, bijvoorbeeld via regionale initiatieven en organisaties zoals de Caribbean Community (CARICOM), die zich richt op economische integratie en samenwerking tussen de Caribische landen, of via het Secretariaat van de Organisatie van Oost-Caribische Staten (OECS), die een aantal kleinere eilanden in het oostelijke Caribisch gebied vertegenwoordigt.

Het Gemenebest ondersteunt economische ontwikkelingsprojecten via financiering en technische bijstand. Dit zijn innovatiefondsen zoals de Commonwealth Fund for Technical Cooperation, de UN Global Investment for Sustainable Development, UN Joint Sustainable Development Goals Fund,

Global Innovation Fund, Compete Caribbean Technology Extension Services Grants, etc. Dit helpt de eilanden hun economische infrastructuur te verbeteren en de regionale handel te bevorderen.

Het Gemenebest werkt ook aan het vergemakkelijken van handel tussen de eilanden en helpt bij het onderhandelen van gunstige handelsvoorwaarden met niet-lidstaten. Dit kan de markttoegang voor Caribische exporteurs verbeteren. Hiernaast bestaan ook platformen voor eilanden om te netwerken met potentiële investeerders, partners en ondernemers uit andere lidstaten. Het Gemenebest ondersteunt ook onderwijs- en trainingsinitiatieven om de vaardigheden van de beroepsbevolking op de eilanden te verbeteren.

Op het gebied van duurzame ontwikkeling promoot het Gemenebest ontwikkelingspraktijken om de Caribische economieën weerbaarder te maken tegen milieu-uitdagingen, zoals klimaatverandering, wat van vitaal belang is voor de toekomstige economische stabiliteit van deze eilanden. Hieronder volgen voorbeelden van ondersteuning voor startende en bestaande ondernemers op een selectie van eilanden.

Jamaica

De Jamaica Business Development Cooperation is onderdeel van de Jamaicaanse Ministry of Industry, Investment & Commerce. Het richt zich op bedrijfsontwikkeling en werkt samen met de overheid, de particuliere sector, de academische wereld, onderzoekscentra en internationale gemeenschappen voor om veerkrachtige midden- en kleine bedrijven te kunnen ontwikkelen. Ze bieden onder andere advies, programma's voor starters (waaronder toegang tot financiering), diensten voor technische productontwikkeling, incubators en marketingadvies). Particuliere initiatieven bestaan ook zoals de Branson Centre of Entrepreneurship Caribbean, dat uit Virgin Atlantic Holidays en Virgin Unite is voortgekomen. Het is in Kingston gevestigd en biedt versnelling voor ondernemers in groeistadia in het Britse Caribische gebied.

Trinidad & Tobago

De National Entrepreneurship Development Company Ltd. is een staatsbedrijf met beperkte aansprakelijkheid om microfinancieringsdiensten te verlenen die helpen bij de ontwikkeling van een duurzame sector voor micro- en kleine ondernemingen. Als uitvoerend agentschap voor het overheidsbeleid voor de ontwikkeling van micro en kleine ondernemingen ondersteunen ze die door middel van financiering van kleine bedrijven; ondernemerstrainingen; bedrijfsbeoordelingen; mentorschap; en bedrijfsadvies.

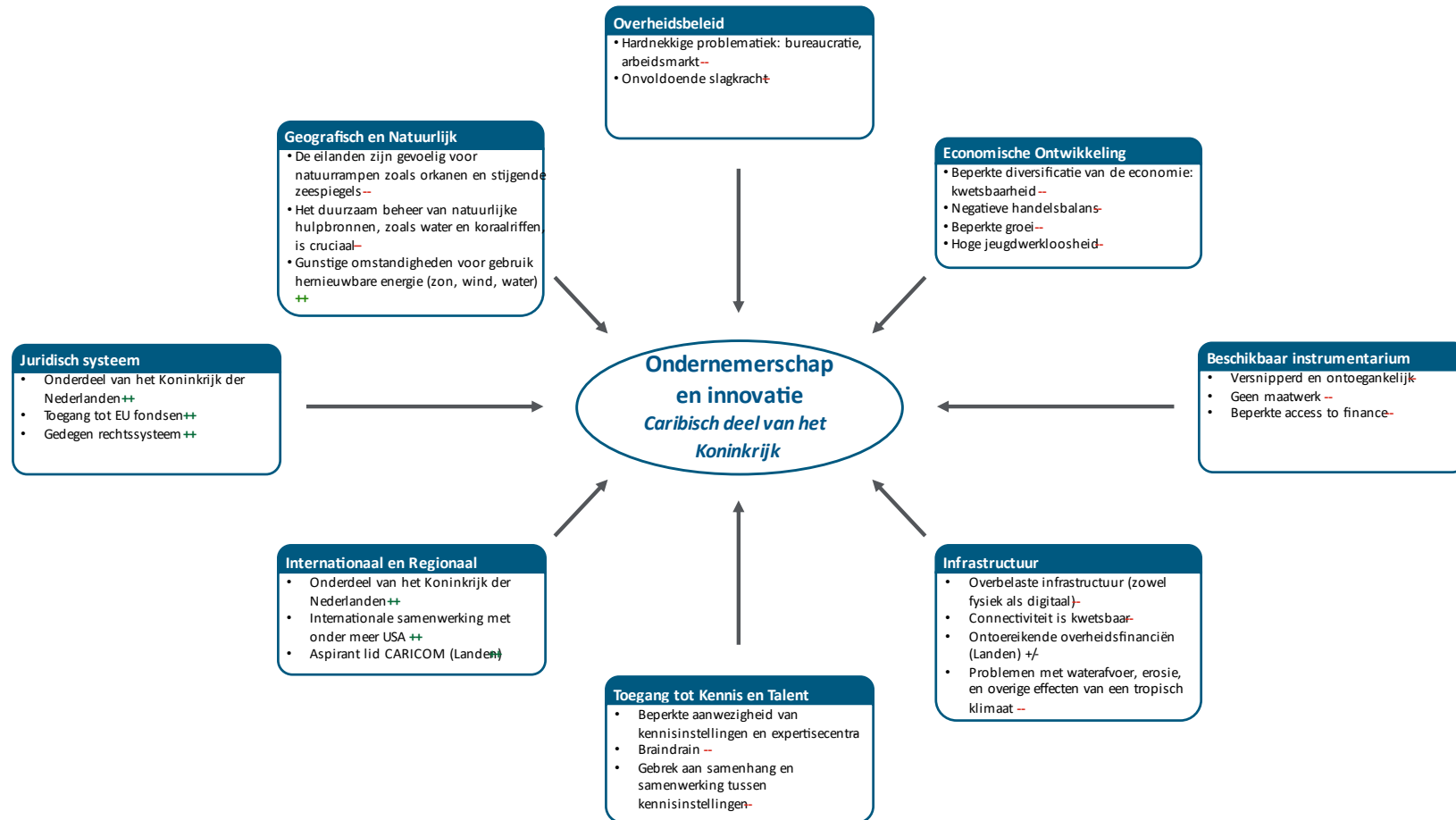
British Virgin Islands (BVI)

Het National Business Bureau Loan Guarantee Programme is een gezamenlijk initiatief van de regering van de British Virgin Islands en de National Bank of the Virgin Islands. Het National Business Bureau Loan Programme stimuleert en ondersteunt de economische ontwikkeling van de gemeenschap door op gemeenschapsniveau leenfonds beschikbaar te stellen aan kleine startende of bestaande bedrijven. Het programma wordt gebruikt om hulp te bieden aan ondernemers die anders misschien niet zouden starten.

Het National Business Bureau dient de ontwikkeling van de MKB-sector op de BVI. Het algemene mandaat is het creëren van een stimulerend ondernemingsklimaat waarin een netwerk van bedrijven, instanties en organisaties kan samenwerken met de overheid om de economische groei nieuw leven in te blazen en te ondersteunen. De inspanningen van de NBB om ondernemers en eigenaren van kleine bedrijven te helpen zijn van cruciaal belang in deze moeilijke economische tijden.

De overheid van de BVI biedt ook handelsvergunningen. Deze service biedt particulieren de mogelijkheid om een handelsvergunning aan te vragen en te verkrijgen voor hun bedrijf, als ze daarvoor in aanmerking komen. De kosten voor een handelsvergunning worden jaarlijks betaald en zijn afhankelijk van de bedrijfscategorie en of ze een BVI-inwoner is of niet.

Bijlage F | Huidig Ecosysteem voor ondernemerschap & innovatie

Bijlage G | overzicht bestaande regelingen

Categorie	Waar	Naam	Bron	Instrument	Doel en voor wie	Conditie	Opmerkingen
Milieu en duurzaamheid	Alle eilanden	Connecting Europe Facility	EU	Subsidie	Investerings in EU-infrastructuurnetwerken op het gebied van vervoer, energie en digitaal bevorderen. Bijdragen aan de groene en digitale transitie.	Duidelijke plannen, tijdschema's, kosten en financiering. Breed scala, inclusief MKB, overheden en instellingen. Moet bijdragen aan EU-doelstellingen. Combinatie van CEF-subsidie met andere financiering vereist.	
Milieu en duurzaamheid	Alle eilanden	Demonstratie Haalbaarheidss studies en Investeringsvo or- bereidingsproj ecten (DHI)	RVO	Subsidie	Innovatieve hernieuwbare energieprojecten en energiebesparing stimuleren voor bedrijven buiten het Europese deel van Nederland.	Financiële bijdrage moet leiden tot minder afhankelijkheid van subsidies. Projecten buiten Europees Nederland. Aanvragers gevestigd in het Caribisch deel van het Koninkrijk.	Diverse quick scans ingediend en een voorstel uit Curaçao is in 2023 gehonoreerd.
Milieu en duurzaamheid	Alle eilanden	Energie- Investeringsaft rek (EIA)	RVO	Fiscaal			
Milieu en duurzaamheid	Alle eilanden	European Development Fund	EU	Subsidie	Ondersteuning van ontwikkelingslanden in Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Oceaan (de Landen).	Bijdragen aan economische en sociale vooruitgang. Overeenstemming met EU-buitenlandstrategie vereist. Sterke lokale betrokkenheid en transparant financieel beheer.	
Milieu en duurzaamheid	Alle eilanden	Horizon Europe	EU	Subsidie	Onderzoek en innovatie bevorderen, gericht op maatschappelijke uitdagingen.	Bijdrage aan wetenschappelijke en technologische vooruitgang. Europese meerwaarde en samenwerking essentieel. Moet bijdragen tot EU doelen, daarom samenwerking met moederland vereist.	Het moederland kan succesvolle fondsclaims faciliteren.
Milieu en duurzaamheid	Alle eilanden	Best 2.0+	EU	Subsidie	Behoud van biodiversiteit en duurzame gebruik van ecosysteem bevorderen voor LGO's.	Bijdragen aan het behoud van biodiversiteit, duurzame gebruik van ecosystemendiensten en het vergroten van de veerkracht van ecosystemen.	Deelname van LGO's aan dit fonds succesvoller dan aan horizontale fondsen Horizon, LIFE en COSME.
Milieu en duurzaamheid	Alle eilanden	LIFE – Clean Energy Transition (CET)	EU	Subsidie	Overgang naar een duurzamer energiebeleid ondersteunen.	Projecten moeten leiden tot energie-efficiëntie en CO2-reductie. Innovatieve aanpak met Europese meerwaarde. Financiële en technische haalbaarheid. Moet bijdragen tot EU doelen, daarom samenwerking met moederland vereist.	Pas sinds 2021 toegankelijk: voor thema biodiversiteit. Het moederland kan succesvolle fondsclaims faciliteren.

Categorie	Waar	Naam	Bron	Instrument	Doel en voor wie	Conditie	Opmerkingen
Milieu en duurzaamheid	Alle eilanden	Milieu-investeringsaftrek (MIA)	RVO	Fiscaal voordeel	Investeren in milieuvriendelijke technologieën stimuleren.	Investeringen in milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen geselecteerd op de Milieulijst. Percentage van aftrek afhankelijk van milieueffect en bedrijfsmiddelcategorie. Melding binnen drie maanden na investering.	
Milieu en duurzaamheid	Alle eilanden	Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL)	RVO	Fiscaal voordeel	Liquiditeits- en rentevoordeel bieden door snellere afschrijving op milieuvriendelijke investeringen.	Afschrijven van 75% van de investeringskosten op een willekeurig moment. Investeringen moeten op de Milieulijst staan. Combinatie met MIA mogelijk.	
MKB en ondernemerschap	Alle eilanden	Connecting Europe Facility	EU	Subsidie	Ondersteunt ontwikkeling van goed presterende, duurzame en efficiënt onderling verbonden trans-Europese netwerken op het gebied van vervoer, energie en digitale diensten.	Oproepen tot het indienen van voorstellen zijn financieringsmogelijkheden die door de instellingen, agentschappen en organen van de Europese Unie worden gepubliceerd.	
MKB en ondernemerschap	Alle eilanden	Invest EU	EU	Subsidie	Investeringsprojecten in Europa steunen met een EU-begrotingsgarantie.	Projecten moeten bijdragen aan EU-doelstellingen zoals duurzaamheid en innovatie. Economische haalbaarheid en ontwikkelingspotentieel vereist. Gericht op projecten binnen infrastructuur, MKB, en sociale inclusie en vaardigheden.	
MKB en ondernemerschap	Alle eilanden	COSME	EU	Horizontale fondsen	Toegang tot financiering voor MKB vergemakkelijken, een ondersteunende omgeving creëren voor het oprichten van bedrijven. Moet bijdragen tot EU doelen, daarom samenwerking met moederland vereist.	Er wordt zelden met succes aanspraak op gemaakt. Het moederland kan succesvolle fondsclaims faciliteren.	
MKB en ondernemerschap	Alle eilanden	Support International Business (SIB)	RVO	Subsidie	MKB helpen met internationalisering en export.	Rechtspersoonlijkheid vereist. Verschillende subsidievormen voor activiteiten zoals handelsmissies, beursdeelname en marktentree. Maximaal 50% van de kosten gesubsidieerd tot vastgestelde maxima.	Veel aanvragen eenmanszaken sinds beschikbaarstelling. Sinds 1-1-24 mogen slechts ondernemers met rechtsvorm deelnemen.

Categorie	Waar	Naam	Bron	Instrument	Doel en voor wie	Conditie	Opmerkingen
Innovatie	Alle eilanden	Innovation Fund (INNOFUND)	EU	Subsidie	Bedrijven uit verschillende sectoren helpen investeren in schone energie en industrie, om economische groei te stimuleren en toekomstbestendige banen te creëren.	Indienen van voorstellen zijn financieringsmogelijkheden die door de instellingen, agentschappen en organen van de Europese Unie worden gepubliceerd.	
Innovatie	Alle eilanden	Digital Europe	EU	Subsidie	Financieringsprogramma dat zich op het aanbieden van digitale technologie aan bedrijven, burgers en overheden richt met als doel Europa groener te maken en meer te digitaliseren.	Oproepen tot het indienen van voorstellen zijn financieringsmogelijkheden die door de instellingen, agentschappen en organen van de Europese Unie worden gepubliceerd.	
Agrarische Sector	Aruba	Qredits-Agrilening	Qredits Aruba	Lening	Agrarische ondernemers ondersteunen met leningen voor duurzame projecten.	Bestemd voor startende of bestaande ondernemers in de agrarische sector.	
MKB en ondernemerschap	Aruba	Centro pa desaroyo di Aruba (CEDE)	Verschillen de buitenlands e fondsen	Begeleiding en beperkte microfinanciering	Ondersteuning van innovatieve projecten voor sociale ontwikkeling en renovatie.	Invullen aanvraagformulier en overleggen van projectdossier. Recente Kamer van Koophandel uittreksel en financieel jaarverslag vereist.	
MKB en ondernemerschap	Aruba	Kredietoplossingen	AIB Bank	Corporate finance en adviesdiensten	Economisch en financieel advies, en management van projecten.	Productafhankelijke criteria en voorwaarden. Ondernemingen met bewezen inkomsten en sterke managementteams. Voorkeur voor leiderschap in nichemarkten en duurzaam competitief voordeel.	
MKB en ondernemerschap	Aruba	Beleggingsfondsen – Aruba Growth Fund	Particulier	Risicokapitaal	Investeren in bedrijven met sterk groeipotentieel en bewezen rendement.	Ondernemingen met bewezen inkomsten en sterke managementteams. Voorkeur voor leiderschap in nichemarkten en duurzaam competitief voordeel.	
MKB en ondernemerschap	Aruba	Financieringsproducten commerciële banken	Banco di Caribe, Aruba Investment Bank, Caribbean Mercantile Bank, Aruba Bank	Leningen	Financieren van bedrijfsactiviteiten en groei.	Product- en bankafhankelijke criteria en voorwaarden	

Categorie	Waar	Naam	Bron	Instrument	Doel en voor wie	Conditie	Opmerkingen
MKB en ondernemerschap	Aruba	Financieringsproducten commerciële banken	Banco di Caribe, Aruba Investment Bank, Caribbean Mercantile Bank, Aruba Bank	Leningen	Financieren van bedrijfsactiviteiten en groei.	Product- en bankafhankelijke criteria en voorwaarden	
MKB en ondernemerschap	Aruba	Pension Fund Tourism Sector Aruba (PFTSA)	PFTSA	Beleggingsportefeuille	Beleggen in lokale economie en toeristische sector.	Investerings in gevestigde bedrijven met beperkt risico.	
MKB en ondernemerschap	Aruba	Qredits – Investeringskrediet	Qredits	Lening	Ondersteuning bieden aan bedrijven die zijn getroffen door COVID-19.	Bedrijf gestart vóór maart 2019 met aantoonbare jaarrekeningen.	
MKB en ondernemerschap	Aruba	Qredits – Microkrediet	Qredits Aruba	Microkrediet	Kleine leningen verstrekken om ondernemerschap te stimuleren.	Voor startende en bestaande ondernemers met een goed plan.	
MKB en ondernemerschap	Aruba	Qredits – Ondernemingsplannen	Qredits Aruba	Technische ondersteuning	Ondernemers helpen met het opstellen van een bedrijfsplan.	Beschikbaar voor ondernemers die een plan willen ontwikkelen.	
MKB en ondernemerschap	Aruba	Stichting Algemeen Pensioen Aruba (APFA)	APFA	Beleggingsportefeuille	Investeren in de lokale economie via het pensioenfonds.	Lokale investeringen in gevestigde bedrijven met beperkt risico.	
Milieu en duurzaamheid	BES	Demonstratie Energie- en Klimaatinnovatie (DEI+)	RVO	Subsidie	Versnellen van de marktintroductie van vernieuwende energie- en klimaatoplossingen.	Op innovatieve technologieën op NL markt gericht. Levert bijdrage aan energiebesparing, duurzame opwekking of CO2-reductie. Aantoonbare technische en economische haalbaarheid van de innovatie.	Enkele aanvragen na openstelling in 2018, geen gehonoreerd. Recent geen aanvragen meer ontvangen.

Categorie	Waar	Naam	Bron	Instrument	Doel en voor wie	Conditie	Opmerkingen
MKB en ondernemerschap	BES	Garantieregelingen Borgstelling MKB Krediet (BMKB)	RVO	Garantie-regeling	MKB toegang geven tot bankfinanciering door overheidsgaranties bij krediettekort.	Maximaal 250 werknemers en omzet tot €50 miljoen of balanstotaal tot €43 miljoen. BMKB-krediet tot 75% van kredietverstrekking bij kredietbehoefte tot €333.333, anders maximaal 50%. Overheidsborgstelling van 90% op het BMKB-krediet.	Vooralsnog allen BES. Openstelling volgt. Na 10-10-10 frequent gebruikt voor aanpassing sectoren landbouw, visserij, aquacultuur. Daarna minder gebruikt door beperkte bekendheid.
MKB en ondernemerschap	BES	Garantieregelingen Borgstelling MKB Krediet, Groen. (BMKB-G)	RVO	Garantie-regeling	Groene investeringen in het MKB stimuleren via borgstellingskrediet.	Vergelijkbaar met BMKB, maar specifiek voor groene investeringen. Borgstellingskrediet is verhoogd naar 75% van het kredietbedrag. Voor investeringen zoals op de EIA energielijst of gericht op energiebesparing.	
MKB en ondernemerschap	BES	Financieringsproducten commerciële banken	Maduro & Curiel's Bank Bonaire, Royal Bank of Canada, Girobank, Windward Island Bank	Leningen	Financiering voor bedrijfsactiviteiten.	Afhankelijk van de bank en het product.	
MKB en ondernemerschap	BES	Garantie Ondernemersfinanciering (GO)	RVO	Garantie-regeling	Ondernemers steunen bij het verkrijgen van bankfinanciering.	50% Staatsgarantie op leningen. Minimaal €1,5 miljoen en maximaal €150 miljoen lenen.	
MKB en ondernemerschap	BES	Personalized Banking Solutions (Bankoplossingen op maat)	Ontwikkelingsbank van de Nederlandse Antillen (OBNA Bank)	Bedrijfsfinanciering	Maatwerk financieringsoplossingen voor ondernemers.	Bijdrage aan economische en sociale ontwikkeling.	
MKB en ondernemerschap	BES	Project en programma management	OBNA Bank	Ondersteuning	Ondersteuning bij ontwikkeling en uitvoering van bedrijfsprojecten.	Voor ondernemers met een business idee.	
MKB en ondernemerschap	BES	Participatiemaatschappij Caribisch Nederland (PCN)	Pensioenfonds Caribisch Nederland (PCN)	Beleggingsportefeuille (fonds of lening)	Investering in lokale projecten.	Focus op milieu, sociale omstandigheden, en goed bestuur.	

Categorie	Waar	Naam	Bron	Instrument	Doel en voor wie	Conditie	Opmerkingen
MKB en ondernemerschap	BES	Personalized Banking Solutions (Bankoplossingen op maat)	Ontwikkelingsbank van de Nederlandse Antillen (OBNA Bank)	Bedrijfs-financiering	Maatwerk financieringsoplossingen voor ondernemers.	Bijdrage aan economische en sociale ontwikkeling.	
MKB en ondernemerschap	BES	Project en programma management	OBNA Bank	Ondersteuning	Ondersteuning bij ontwikkeling en uitvoering van bedrijfsprojecten.	Voor ondernemers met een business idee.	
MKB en ondernemerschap	BES	Participatiemaatschappij Caribisch Nederland (PCN)	Pensioenfonds Caribisch Nederland (PCN)	Beleggingsportefeuille (fonds of lening)	Investering in lokale projecten.	Focus op milieu, sociale omstandigheden, en goed bestuur.	
MKB en ondernemerschap	BES	Qredits – Ondernemingsplan	Qredits Bonaire	Technische ondersteuning	Begeleiding bij het opstellen van een ondernemingsplan.	Beschikbaar voor ondernemers.	
MKB en ondernemerschap	BES	Qredits – Coaching	Qredits BES	Technische ondersteuning	Coaching voor ondernemers.	Beschikbaar voor ondernemers.	
MKB en ondernemerschap	BES	Qredits – Microkrediet	Qredits BES	Microkrediet	Microfinanciering voor startende en bestaande ondernemers.	Maximaal \$50.000 financiering.	
MKB en ondernemerschap	BES	Qredits – Krediet voor activa en reparaties	Qredits Sint Maarten, Saba, Sint Eustatius	Lening en subsidie	Financiering voor de aanschaf van activa of reparaties.	Maximaal \$150.000 financiering, 35% lening, 65% subsidie.	
MKB en ondernemerschap	BES	Qredits – Werkkapitaal	Qredits Sint Maarten, Saba, Sint Eustatius	Lening	Financiering voor werkkapitaal van ondernemers.	Maximaal \$60.000 financiering.	
MKB en ondernemerschap	BES	Nationaal Groeifonds (NAGFO)	RVO	Subsidie	Investeringsprojecten die bijdragen aan economische groei op lange termijn.	Significante impact op de economie verwacht. Minimale subsidie van €30 miljoen per project. Maximaal 15 jaar om het project af te ronden.	Vooralsnog alleen BES. Openstelling volgt.

Categorie	Waar	Naam	Bron	Instrument	Doel en voor wie	Conditie	Opmerkingen
Restauratie-financiering	BES	Fiscale voordelen en leningen Nationaal Restauratiefonds en Ministerie OCW	Nationaal Restauratiefonds en Ministerie OCW	Leningen en fiscale voordelen	Financiële ondersteuning voor restauratie van beschermde monumenten.	Lage rente van 2,0%. 100% van de restauratiekosten financieren.	
Agrarische Sector	Curaçao	Qredits Agrilening	Qredits Curaçao	Lening	Stimuleren en ondersteunen agrarische activiteiten.	Voor startende/bestaande ondernemers in landbouw. Lening tot Naf 100.000; looptijd 60-72 maanden. Rente 2%; eerste 12 maanden aflossingsvrij.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Algemeen Pensioenfonds Curaçao (APC)	APC	Beleggingsportefeuille	Verantwoord beheer en investering van pensioenfondsen.	Focus op due diligence en rendement-risicoverhouding.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Financieringsproducten commerciële Banken	Banco di Caribe, ORCO Bank, Maduro & Curiel's Bank Curaçao, First Caribbean International Bank, Vidanova Bank, Royal Bank of Canada	Leningen	Verstrekken van leningen aan ondernemers. Buitenlandse investeringen aantrekken en begeleiden.	Afhankelijk van de bank en het product.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Curaçao Investment & Export Promotion Agency (CINEX)	CINEX	Ondersteuning en bemiddeling.	Investering in bedrijven met sterke financiële gezondheid.	Afhankelijk van de aard van de investering en vereisten van CINEX.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Curaçao Growth Fund	Curaçao Growth Fund	Private Equity Fonds	Minimale investeringsgrootte Naf 5 miljoen.	Investering in bedrijven met sterke financiële gezondheid.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Korpodeko Incentive Program (KIP) en ondersteuning	Korpodeko (ontwikkelingsbank)	Ondersteuningsprogramma's	Adresseren van uitdagingen voor MKB-ondernemers.	Minimale investeringsgrootte Naf 5 miljoen. Aanvrager moet ondernemer zijn.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Mikro Fiansa	SOAW, MEO en Korpodeko	Microkrediet	Financiële soliditeit in zeer kleine bedrijven bevorderen.	Maximaal Naf 5000 in materialen.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Ontwikkelingsfinanciering	Korpodeko (ontwikkelingsbank)	Diverse financieringsvormen	Financiële steun bieden aan lokale bedrijven.	Business case of vereenvoudigde bedrijfsverzicht nodig. Rente 5-8% afhankelijk van het project of bedrijf.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Personalized Banking Solutions (Bankoplossingen op maat)	Ontwikkelingsbank van de Nederlandse Antillen (OBNA Bank)	Bedrijfsfinanciering	Ondernemers voorzien van op maat gemaakte financiële oplossingen.	Bijdragen aan economische en sociale ontwikkeling.	

Categorie	Waar	Naam	Bron	Instrument	Doel en voor wie	Conditie	Opmerkingen
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Project en programma management	OBNA Bank	Ondersteuning	Hulp bij het opzetten en uitvoeren van bedrijfsprojecten.	Ondernemers met een bedrijfsidee.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Qredits – Coaching	Qredits Curaçao	Technische ondersteuning	Ondernemers ondersteunen met coaching.	Aanvrager moet ondernemer zijn.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Qredits – Mikrokrediet	Qredits Curaçao	Mikrokrediet	Microfinanciering voor ondernemers.	Tot Naf 100.000; voor startende/bestaande ondernemers.	
Milieu en duurzaamheid	Curaçao	Go Green – Electric Vehicles, Solar Energy, Wind Energy	Korpodeko	Lening	Investerings in duurzame energie stimuleren.	Mogelijkheid tot 100% financiering; terugbetaling afhankelijk van capaciteit.	
Restauratie-financiering	Curaçao	Fiscale voordelen en leningen Nationaal Restauratiefonds en Ministerie OCW	Nationaal Restauratiefonds en Ministerie OCW	Lening en belastingkrediet	Restauratie van beschermde monumenten ondersteunen.	Lage rente; 100% financiering van restauratiekosten.	
Restauratie-financiering	Curaçao	Stichting Monumentenfonds Curaçao (MFC)	Stichting Monumentenfonds Curaçao (MFC)	Subsidie en lening.	Bijdrage aan restauratiekosten van monumenten.	Moet beschermd monument zijn; haalbaar restauratieplan.	
MKB en ondernemerschap	Curaçao	Financieringsoplossingen op maat	Curaçao Financial Group (CFG)	Financieringsoplossingen, begeleiding bij fusies en biedt business valuation.	Helpt bedrijfseigenaren bij het verkrijgen van kapitaal, begeleidt bij fusies en business valuation. CFG krijgt kapitaal van institutionele en particuliere investeerders.	Afhankelijk van het product.	
Herstel en wederopbouw	Sint Maarten	Enterprise Support Project (ESP)	Sint Maarten Trust Fund	Subsidie en lening.	MKB ondersteunen bij herstel en groei na rampen.	Geregistreerd bij belastingdienst en Kamer van Koophandel. Activiteiten conform milieubeleid en Wereldbank standaarden.	
MKB en ondernemerschap	Sint Maarten	Algemeen Pensioenfonds Sint Maarten (APS)	Algemeen Pensioenfonds Sint Maarten	Beleggingsportefeuille	Investerings in lokale economie en pensioenbeheer.	Due diligence en risico-rendement analyse. Diversificatie en lange termijn waarde creatie.	
MKB en ondernemerschap	Sint Maarten	Financieringsproducten commerciële Banken	First Caribbean International, Royal Bank of Canada, Republic Bank	Leningen	Ondernemers voorzien van financiering.	Variëren per bank en financieringsproduct.	

Categorie	Waar	Naam	Bron	Instrument	Doel en voor wie	Conditie	Opmerkingen
MKB en ondernemerschap	Sint Maarten	Personalized Banking Solutions (Bankoplossingen op maat)	Ontwikkelingsbank van de Nederlandse Antillen (OBNA Bank)	Bedrijfsfinanciering	Maatwerkoplossingen voor financiering bieden.	Bijdrage aan economische en sociale ontwikkeling vereist.	
MKB en ondernemerschap	Sint Maarten	Project en programma management	OBNA Bank	Ondersteuning	Ondernemers ondersteunen bij het opzetten van projecten.	Voor ondernemers met een zakelijk idee.	
MKB en ondernemerschap	Sint Maarten	Qredits – Coaching	Qredits Sint Maarten, Saba, Sint Eustatius	Technische ondersteuning	Ondernemers coachen en adviseren.	Beschikbaar voor ondernemers.	
MKB en ondernemerschap	Sint Maarten	Qredits – Microkrediet	Qredits Sint Maarten, Saba, Sint Eustatius	Microkrediet	Microfinanciering verstrekken voor bedrijfsstart of -groei.	Voor ondernemers van 18 jaar of ouder. Onderneming ingeschreven bij Kamer van Koophandel.	
MKB en ondernemerschap	Sint Maarten	Qredits – Krediet voor activa en reparaties	Qredits, Sint Maarten, Saba, Sint Eustatius	Lening en subsidie	Financiering voor aanschaf van activa of reparaties na schade.	Tot \$150.000 financiering; 35% lening, 65% subsidie. Looptijd maximaal 48 maanden.	
MKB en ondernemerschap	Sint Maarten	Qredits – Werkkapitaal	Qredits Sint Maarten, Saba, Sint Eustatius	Lening	Werkkapitaal voor bedrijfsvoering en groei.	Tot \$60.000 financiering. Looptijd maximaal 48 maanden.	